

**Восьмий проміжний звіт
щодо виявлених порушень
міжнародного гуманітарного
права та міжнародного права
прав людини в Україні**

8

Восьмий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні

8

16 грудня 2025 року

Восьмий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні – 16 грудня 2025 року
Варшава, ОБСЄ/БДІПЛ, 2025 рік

Опубліковано
Бюро з демократичних інститутів
та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ
вул. Медова, 10
Варшава, 00-251
Польща
www.osce.org/odihr

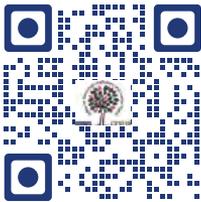
© ОБСЄ/БДІПЛ 2026

Зміст цієї публікації може вільно використовуватися та копіюватися в навчальних та інших некомерційних цілях за умови, що будь-яке таке відтворення супроводжується посиланням на ОБСЄ/БДІПЛ як на джерело інформації.

ISBN: 978-92-9271-483-3

Дизайн: Єжи Скакун (Jerzy Skakun)

Фотографія на обкладинці: Р. Різванов (R. Rizvanov) / Shutterstock.com

У разі будь-яких невідповідностей або розбіжностей між українською та англійською версіями цього документа, англійська версія вважатиметься пріоритетною.

Зміст

I. Резюме звіту	5
II. Вступ	11
III. Огляд ситуації з 1 червня по 30 листопада 2025 року	15
а. Тривалі порушення МГП під час ведення бойових дій	16
б. Гуманітарна ситуація	25
в. Інші важливі події	27
IV. Конкретні проблеми, повідомлені свідками та уцілілими	31
а. Напади на гуманітарні операції	32
б. Свавільні позбавлення волі та насильницькі зникнення на територіях, підконтрольних російській владі	34
в. Каткування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі	39
г. Ситуація з військовополоненими	43
ґ. Обмін цивільними особами	49
д. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, на територіях, підконтрольних російській владі	51
е. Управління окупованими територіями та пов'язані з цим порушення	55
Спроби змінити статус і режим окупованих територій	55
<i>Примусове набуття російського громадянства</i>	55
<i>Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою</i>	59
Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації	64
Придушення інакомислення	68
є. Судові процеси над українськими цивільними особами та військовополоненими, проведені російською владою	70
ж. Судові процеси щодо воєнних злочинів та питань національної безпеки, проведені українською владою	74
з. Примусова співпраця з окупаційною владою та обвинувачення у колабораційній діяльності	75
і. Використання дітей у воєнних діях	77
V. Оновлені тимчасові рекомендації	79

Резюме звіту

I

1. Відповідно до свого моніторингового мандату, БДІПЛ започаткувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) з метою здійснення спостереження та звітування щодо найбільш нагальних питань, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених, після вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року. Це восьмий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ), підготовлений ІМУ на основі висновків та рекомендацій, викладених у семи попередніх проміжних звітах.
2. Звіт містить короткий огляд подій у контексті збройного конфлікту з 1 червня по 30 листопада 2025 року. Разом з тим, основна частина звіту зосереджена на конкретних питаннях, про які 114 учасників та свідків повідомили БДІПЛ під час трьох моніторингових візитів, здійснених БДІПЛ в Україні у другій половині 2025 року. Звіт також ґрунтується на даних дистанційного моніторингу ІМУ з використанням методів розслідування з відкритих джерел та інформації. Крім того, БДІПЛ отримало інформацію від неурядових організацій (НУО) та використало інформацію, надану або опубліковану установами України та Російської Федерації, а також міжурядовими організаціями (МУО), на яку є посилання у тексті звіту.
3. Моніторинг БДІПЛ за веденням бойових дій, показав, що з 1 червня по 30 листопада 2025 року збройні сили Російської Федерації ще більше посилили застосування зброї з широкою площею ураження в міських районах по всій території України, грубо порушуючи МГП, зокрема принципи розрізнення та пропорційності. Кількість підтверджених жертв серед цивільного населення на підконтрольних урядові територіях України зросла на 40 відсотків порівняно з попередніми шістьма місяцями. БДІПЛ задокументувало подальшу ескалацію використання російськими збройними силами баражуючих боеприпасів малої дальності, зокрема так званих FPV-дронів (тобто дронів «з видом від першої особи»), які залишалися основною причиною жертв серед цивільного населення поблизу лінії фронту.
4. У значно менших масштабах Україна також здійснювала обстріли та удари безпілотними літальними апаратами по населених районах на окупованих Росією територіях України, а також по території Російської Федерації, що в деяких випадках призвело до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.
5. Гуманітарна ситуація продовжувала погіршуватися, при цьому пошкодження енергетичної інфраструктури та житла мали серйозні наслідки для цивільного населення. Посилення бойових дій змусило велику кількість цивільних осіб залишити прифронтові райони, а доступ до цих районів для гуманітарних організацій був і далі

обмежений. Зросли безпекові ризики, тоді як спроможність місцевих НУО реагувати на запити про допомогу зменшилася. Доступ до окупованих Росією територій України залишався значно обмеженим для незалежних міжнародних суб'єктів, тоді як ризики для здоров'я через обмежений доступ до води та її забруднення зросли.

6. Свідки повідомляли БДПЛ про випадки нападів з боку Російської Федерації, що вплинули на гуманітарні операції, зокрема із застосуванням безпілотників малої дальності, використання яких істотно зросло протягом збройного конфлікту.
7. БДПЛ опитало ще дев'ятьох уцілілих, та отримало свідчення від родичів і близьких 12 осіб, які були або залишаються свавільно позбавленими волі чи стали жертвами насильницьких зникнень на окупованих Росією територіях України. Нові докази, зібрані БДПЛ, підтвердили раніше задокументовані закономірності, зокрема категорії осіб, які стали об'єктом переслідувань, відсутності законних підстав для затримання, а також систематичної відмови у застосуванні відповідних процесуальних гарантій і контактів із зовнішнім світом.
8. БДПЛ збрало додаткові докази поширеного та систематичного застосування катувань представниками російської влади проти утримуваних українських цивільних осіб та військовополонених. Одинадцять колишніх цивільних затриманих та 12 колишніх українських військовополонених, опитаних БДПЛ під час підготовки цього звіту, заявили, що під час тримання під вартою в місцях, розташованих на окупованих Росією територіях України та в Російській Федерації, вони зазнавали катувань або інших видів жорстокого поводження.
9. БДПЛ отримало повідомлення, що підтверджують вкрай важкі умови утримання цивільних осіб, а також інтернування українських військовополонених. Водночас свідчення колишніх українських військовополонених вказували на те, що в деяких місцях умови могли покращуватися.
10. БДПЛ також отримало 11 свідчень від колишніх цивільних ув'язнених, яких було звільнено в рамках обміну військовополоненими. Кількість цивільних осіб, обміняних разом із військовополоненими, значно зросла у другій половині 2025 року. Зібрана БДПЛ інформація свідчить про те, що утримання українських цивільних осіб на окупованих Росією територіях відповідає складовим елементам захоплення заручників.
11. БДПЛ отримало 21 свідчення про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), з яких 12 були надані безпосередньо уцілілими особами. Майже половина свідчень, отриманих БДПЛ щодо

військовополонених, також містила звинувачення у вчиненні СНПК проти українських військовополонених, які перебували у російському полоні. Види СНПК, скоєні проти українських цивільних осіб та військовополонених, залишилися подібними до тих, що були зафіксовані у попередніх проміжних звітах БДІПЛ та включали різні випадки згвалтувань, групових згвалтувань та згвалтувань неповнолітніх.

12. БДІПЛ збило додаткову інформацію від свідків щодо спроб російської влади, спрямованих на зміну статусу і режиму, окупованих Росією територій України, зокрема обумовлення можливості проживання мешканців на окупованих територіях набуттям російського громадянства, що є порушенням МГП. Більшість свідків, опитаних БДІПЛ, залишили окуповані території в період з квітня по вересень 2025 року, надавши свідчення про свій досвід до того часу. Продовжувалося нав'язування навчальної програми Російської Федерації в школах. Уперше БДІПЛ також отримало свідчення з першоджерел про військово-патріотичне виховання в університетах, а також більш детальні відомості про мілітаризацію дітей та про те, як студентів заохочують вступати до лав російських збройних сил. Крім того, БДІПЛ отримало більш детальні свідчення про примусовий призов до російських збройних сил.
13. БДІПЛ продовжувало отримувати повідомлення, у тому числі 11 свідчень очевидців, про застосування адміністративних та судових заходів, включаючи «депортацію», з метою придушення реального або уявного інакомислення цивільного населення на окупованих Росією територіях України, що підтверджує висновки, викладені у попередніх проміжних звітах.
14. У ширшому контексті БДІПЛ отримало повідомлення, зокрема 18 свідчень очевидців, про несправедливі та незаконні судові процеси над українськими цивільними особами та військовополоненими, які проводилися російською владою за сфабрикованими звинуваченнями, у тому числі у тероризмі, вбивствах, шпигунстві, диверсіях та екстремізмі. За повідомленнями, кількість таких судових процесів зростала, а українських військовополонених судили масово. Четверо свідків поінформували БДІПЛ, що представники російської влади вдавалися до катувань і жорстокого поводження, щоб домогтися зізнань та змусити свідків давати (неправдиві) свідчення.
15. Протягом другої половини 2025 року БДІПЛ отримало інформацію про зафіксовані порушення права на справедливий суд під час розгляду справ про воєнні злочини в Україні, зокрема про те, що українські органи влади, як повідомляється, не повідомили належним чином обвинувачених про судові провадження у справах, що розглядаються заочно.

16. Свідки продовжували інформувати БДІПЛ про спроби російської влади, спрямовані на те, щоб змусити мешканців окупованих Росією територій України «співпрацювати» у спосіб, що порушує МГП, водночас наражаючи їх на ризик несправедливого переслідуванням з боку органів державної влади України на підставі нечітких формулювань у законодавстві про «колабораційну діяльність».
17. БДІПЛ отримало інформацію, зокрема зі свідчень очевидців, яка вказує на те, що обидві сторони конфлікту могли вербувати та використовувати дітей у бойових діях, порушуючи МГП та наражаючи їх на небезпеку.
18. БДІПЛ надає низку рекомендацій, закликаючи обидві сторони конфлікту вирішити питання, висвітлені у цьому звіті, а також поважати і забезпечувати дотримання МГП та МППЛ. БДІПЛ також рекомендує державам-учасницям ОБСЄ забезпечити компенсацію уцілілим від порушень, вжити заходів для забезпечення притягнення винних до відповідальності, а також підтримати та фінансувати гуманітарну допомогу і фіксацію порушень МГП та МППЛ з боку громадянського суспільства.

Вступ

II

19. Майже через чотири роки після вторгнення Російської Федерації в Україну війна продовжує характеризуватися масовими стражданнями цивільного населення, а також серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ).
20. Зобов'язання ОБСЄ у сфері людського виміру підкреслюють життєво важливе значення дотримання і виконання державами-учасницями своїх зобов'язань обов'язкового характеру з МГП і МППЛ за міжнародними договорами,¹ у тому числі за Женевськими конвенціями.²
21. Відповідно до свого основного мандату щодо надання допомоги державам-учасницям ОБСЄ у виконанні зобов'язань у сфері людського виміру,³ БДПЛ заснувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) одразу після вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року та розпочало моніторинг і документування повідомлень про порушення в контексті збройного конфлікту, зосередивши увагу на найбільш нагальних питаннях, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених.
22. Аналіз БДПЛ ситуації в Україні та ймовірних порушень МГП та МППЛ ґрунтується на відповідних правових нормах, що застосовуються до збройного конфлікту в Україні. Так звана «анексія» або інтеграція територій, окупованих Російською Федерацією, є незаконною згідно з міжнародним правом, не має юридичної сили та не змінює статусу цих територій, які залишаються українською територією. Більше інформації про правову базу можна знайти на веб-сайті БДПЛ.⁴
23. Методологія, яку застосовує ІМУ була розроблена з урахуванням обставин і для застосування в умовах, що склалися в Україні. БДПЛ

1 Див. [Заключний документ Будапештського саміту](#) (Будапешт, 1994), НБСЄ, 6 грудня 1994 р., шп. 13, 35.

2 Див. [Гельсінський документ 1992 року](#) (Гельсінкі, 1992 р.), Четверта зустріч НБСЄ на найвищому рівні, 10 липня 1992 р., шп. 47-52; НБСЄ, [Будапешт, 1994](#), розділ IV, Кодекс поведінки щодо політичних і військових аспектів безпеки, шп 29-35.

3 НБСЄ, [Гельсінкі, 1992](#). Для отримання додаткової інформації про мандат БДПЛ див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Перший проміжний звіт), 20 липня 2022 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Другий проміжний звіт), 14 грудня 2022 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Третій проміжний звіт), 17 липня 2023 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Четвертий проміжний звіт), 12 грудня 2023 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (П'ятий проміжний звіт), 22 липня 2024 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Шостий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Шостий проміжний звіт), 13 грудня 2024 р.; ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Сьомий проміжний звіт), 15 липня 2025 р.

4 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Правова база, що застосовується до збройного конфлікту в Україні](#), 17 липня 2023 року.

застосовує підхід з урахуванням психологічної травми, керуючись принципами «не нашкодь», інформованої згоди та усвідомлення ризиків повторної травматизації. Більше інформації щодо методології ІМУ можна знайти на сайті БДІПЛ.⁵

24. Цей восьмий проміжний звіт ґрунтується на висновках і рекомендаціях семи попередніх проміжних звітів щодо виявлених порушень МГП і МППЛ в Україні, опублікованих у липні 2022 року (Перший проміжний звіт), грудні 2022 року (Другий проміжний звіт), липні 2023 року (Третій проміжний звіт), грудні 2023 року (Четвертий проміжний звіт), липні 2024 року (П'ятий проміжний звіт), грудні 2024 року (Шостий проміжний звіт) та липні 2025 року (Сьомий проміжний звіт) відповідно.⁶ Публічна звітність БДІПЛ має на меті зробити подальший внесок у забезпечення притягнення до відповідальності за порушення МГП та МППЛ, скоєні в контексті збройного конфлікту в Україні.
25. Звіт починається з огляду питань, пов'язаних із конфліктом, і важливих подій, що відбулися в контексті збройного конфлікту в Україні у період з 1 червня 2025 року по 30 листопада 2025 року. Далі в ньому розглядаються конкретні питання, порушені під час особистих інтерв'ю з уцілілими та свідками, проведених БДІПЛ у другій половині 2025 року, і які дозволили донести голоси цих осіб до широкого загалу.⁷ За цей період БДІПЛ здійснило три моніторингові візити в Україну. Під час цих візитів БДІПЛ провело 106 інтерв'ю зі 114 очевидцями, серед яких були уцілілі та свідки ймовірних порушень МГП та МППЛ (54 жінками та 60 чоловіками).⁸ Респонденти БДІПЛ походили з різних регіонів України, зокрема з Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької та Черкаської областей, а також з Автономної Республіки Крим та міста Севастополь (Крим).
26. БДІПЛ висловлює глибоку вдячність усім свідкам та уцілілим особам, які надали свої свідчення. Крім того, БДІПЛ отримало інформацію від неурядових організацій (НУО) та використало інформацію, надану або опубліковану установами України та Російської Федерації, а також міжурядовими організаціями (МУО), на яку є посилання у тексті звіту.

5 Див. ОБСЄ/БДІПЛ, *Методологія Ініціативи з моніторингу в Україні*, 17 липня 2023 р.

6 ОБСЄ/БДІПЛ, *Перший проміжний звіт*; *Другий проміжний звіт*; *Третій проміжний звіт*; *Четвертий проміжний звіт*; *П'ятий проміжний звіт*; *Шостий проміжний звіт*; *Сьомий проміжний звіт*.

7 У зв'язку з цим інформація, включена до розділу IV, може стосуватися подій, що відбулися до 1 червня 2025 року.

8 Станом на 30 листопада 2025 року ІМУ здійснила 27 моніторингових візитів в Україну та за її межами, під час яких провела 682 інтерв'ю з 720 уцілілими або свідками ймовірних порушень МГП та МППЛ (368 жінками та 352 чоловіками).

**Огляд ситуації
з 1 червня по
30 листопада
2025 року**

III

A. ТРИВАЛІ ПОРУШЕННЯ МГП ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

27. БДІПЛ продовжує відстежувати повідомлення про порушення МГП, скоєні під час бойових дій як на підконтрольних урядові територіях України, так і на окупованих Росією територіях України, а також на території Російської Федерації. У звітному періоді спостерігалось подальше збільшення у використанні російськими збройними силами зброї з широкою площею ураження в міських районах по всій території України, що спричинило серйозні пошкодження житлових будинків, медичних закладів та навчальних установ, а також критичної енергетичної інфраструктури. Інтенсифікація бойових дій, зумовлена спробами російських сил захопити більше території, а також постійне використання бойових дронів малої дальності, мали серйозний вплив на цивільне населення у прифронтових районах, змусивши багатьох людей утікати та ще більше поглибивши гуманітарну кризу.⁹ У Російській Федерації українські збройні сили посилювали атаки на об'єкти енергетики, зокрема нафтопереробні заводи, що призвело до дефіциту палива по всій країні.
28. Згідно з даними, наданими Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), з 1 червня по 30 листопада 2025 року кількість підтверджених жертв серед цивільного населення (загиблих і поранених) на підконтрольних Уряду України територіях зросла на 40% порівняно з попередніми шістьма місяцями.¹⁰ У порівнянні з аналогічним періодом 2024 року, кількість жертв зросла на 22%. На окупованих Росією територіях України кількість підтверджених жертв серед цивільного населення зменшилася майже на 34% порівняно з періодом з грудня 2024 року по травень 2025 року і майже на 65% порівняно з періодом з червня по листопад 2024 року.¹¹
29. Моніторинг БДІПЛ, включно з використанням методів розслідування з відкритих джерел для перевірки цифрових доказів,¹² показує, що російські збройні сили продовжували регулярно використовувати

9 Більш детальну інформацію див. у підрозділі III.6. Гуманітарна ситуація.

10 Див. УВКПЛ ООН, Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення: [червень 2024 року](#), 8 липня 2024 р., с. 2; [липень 2024 року](#), 9 серпня 2024 р., с. 2; [серпень 2024 року](#), 6 вересня 2024 р., с. 2; [вересень 2024 року](#), 11 жовтня 2024 р., с. 2; [жовтень 2024 року](#), 15 листопада 2024 р., с. 2; [листопад 2024 року](#), 10 грудня 2024 р., с. 2; [грудень 2024 року](#), 9 січня 2025 р., с. 2; [січень 2025 року](#), 11 лютого 2025 р., с. 2; [лютий 2025 року](#), 11 березня 2025 р., с. 2; [березень 2025 року](#), 9 квітня 2025 р., с. 2; [квітень 2025 року](#), 8 травня 2025 р., с. 2; [травень 2025 року](#), 11 червня 2025 р., с. 2; [червень 2025 року](#), 10 липня 2025 р., с. 2; [липень 2025 року](#), 13 серпня 2025 р., с. 2; [серпень 2025 року](#), 10 вересня, с. 2; [вересень 2025 року](#), 10 жовтня 2025 року, с. 2; [жовтень 2025 року](#), 12 листопада 2025 року, с. 2; [листопад 2025 року](#), 12 грудня 2025 року, с. 2.

11 Там само. УВКПЛ зазначає, що фактична кількість може бути більшою, оскільки деякі повідомлення ще не підтверджено.

12 Оскільки БДІПЛ не має можливості проводити детальну оцінку порушень норм МГП щодо окремих обстрілів, його висновки ґрунтуються на певних закономірностях, виявлених під час моніторингової діяльності, які дозволяють робити попередні висновки щодо ступеня дотримання тих чи інших норм МГП воюючими сторонами. Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДІПЛ, [Методологія Ініціативи з моніторингу в Україні](#).

зброю вибухової дії з широкою площею ураження¹³ під час атак на густонаселені райони України, включаючи ті, що розташовані далеко від лінії фронту.¹⁴ Як зазначалося у Сьомому проміжному звіті БДІПЛ, починаючи з березня 2025 року, російські збройні сили посилили удари ракетами великої дальності та баражуючими боеприпасами по великих містах, що призвело до різкого зростання кількості жертв серед цивільного населення по всій країні.¹⁵ Ця тенденція зберігалася і в другій половині 2025 року,¹⁶ причому удари з використанням ракет великої дальності стали причиною більшості смертей і поранень серед цивільного населення в червні, коли за місяць було зафіксовано найбільшу кількість підтверджених жертв серед цивільного населення за три роки збройного конфлікту.¹⁷ Крім того, російські війська часто застосовували тактику, що полягала у використанні великої кількості безпілотників і ракет у населених пунктах послідовними залпами,¹⁸ спрямованими на перенасичення системи протиповітряної оборони України, що зрештою призводило до ще більшої шкоди.¹⁹ Часте використання авіаційних бомб у поєднанні з артилерійськими обстрілами та ударами з реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) після просування російських військ вздовж лінії фронту призвело до збільшення кількості жертв серед цивільного населення.²⁰ Багато з цих

- 13 Це зброя, призначена для відкритого поля бою, і, з огляду на притаманну їй неточність, її використання в густонаселених районах з великою ймовірністю може завдати невибіркової і непропорційної шкоди цивільному населенню та цивільній інфраструктурі.
- 14 Наприклад, 21 серпня 26 цивільних осіб було поранено в результаті ракетного удару по цивільному підприємству в Мукачеві (Закарпатська область), що стало першою з 24 лютого 2022 року атакою на найзахідніший регіон України, що призвело до жертв серед цивільного населення. Див. Мирослав Білецький, [повідомлення](#) у Telegram від 22 серпня 2025 року, українською мовою.
- 15 Див. ОБСЄ/БДІПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 23.
- 16 Звітний період характеризувався повторюваними ударами по великих українських містах, зокрема Дніпру, Харкові, Києву та Запоріжжю, що часто призводило до значної кількості жертв серед цивільного населення в результаті одного інциденту. Наприклад, БДІПЛ зафіксувало щонайменше 16 масштабних атак із застосуванням ракет та/або баражуючих боеприпасів, спрямованих на столицю України, що призвели до жертв серед цивільного населення. До них належать атака 31 липня, внаслідок якої після влучання ракети в один із житлових будинків загинула 31 цивільна особа (у тому числі п'ятеро дітей), а ще 171 особа (у тому числі 17 дітей) зазнала поранень. За даними УВКПЛ ООН, цей удар став найбільшим за кількістю підтверджених жертв серед цивільного населення в місті з 2022 року, див. Оновлення УВКПЛ ООН щодо захисту цивільного населення: [липень 2025 року](#), 13 серпня 2025 року, с. 2.
- 17 УВКПЛ ООН, Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення: [червень 2025 року](#), 10 липня 2025 року, с. 1.
- 18 Наприклад, протягом жовтня російські збройні сили застосували проти України приблизно 5 300 далекобійних баражуючих боеприпасів, а також 222 крилаті й балістичні ракети. За той самий період у 2024 році було задіяно близько 1 900 безпілотників великої дальності та 75 ракет, див. [Інтенсивна повітряна кампанія Росії в жовтні](#), Центр стратегічних і міжнародних досліджень, 14 листопада 2025 р. Див. також [Російські безпілотники та ракетні атаки на Україну встановили новий рекорд у вересні](#), ABC News, 1 жовтня 2025 р.
- 19 [Нова війна залпового вогню](#), Центр стратегічних і міжнародних досліджень, 31 липня 2025 р.; [Масові удари Росії: стратегія примусу залповим вогнем](#), Центр стратегічних і міжнародних досліджень, 9 вересня 2025 р.
- 20 Наприклад, 28 липня внаслідок удару кількох авіабомб по Біленьківській виправній колонії в Запорізькій області загинули 16 цивільних осіб, а 43 отримали поранення (всі вони були в'язнями). Див. Міністерство юстиції України, [повідомлення](#) у Telegram від 30 липня 2025 року, українською мовою. 9 вересня 25 цивільних осіб загинули і 18 були поранені, коли керована авіаційна планерна бомба влучила поблизу мобільного відділення пошти, де здійснювалася видача пенсії, у селі Ярова (Донецька область). Див. Вадим Філашкін, [повідомлення](#) у Telegram

атак викликають певні занепокоєння щодо дотримання принципу пропорційності та заборони невибіркових атак відповідно до МГП.²¹

30. Наприклад, в ніч на 17 червня Російська Федерація здійснила масштабну комбіновану атаку із застосуванням 32 ракет і 440 баражуючих боеприпасів²² по кількох українських містах.²³ Головною ціллю була столиця – Київ, по якому було випущено 14 ракет і 175 безпілотників, а удари зафіксовано щонайменше в 30 локаціях у кількох районах міста.²⁴ У Солом'янському районі одна ракета влучила у дев'ятиповерховий житловий будинок, знищивши цілий під'їзд. У Дарницькому районі баражуючий боеприпас влучив у багатоповерховий житловий будинок, пошкодивши кілька поверхів. Унаслідок атаки лише в Києві загинули 27 цивільних осіб і 132 отримали поранення.²⁵ БДПЛ поспілкувалося з двома уцілілими особами після удару по житловому будинку на бульварі Вацлава Гавела (Солом'янський район), та переглянуло оригінальні відео – та фотоматеріали наслідків, надані однією із них.²⁶ Обидва свідки заявили БДПЛ, що вони не спостерігали жодної військової активності до або під час удару.²⁷ Хоча Міністерство оборони Російської Федерації стверджувало, що атака була спрямована на військові об'єкти,²⁸ значна шкода, заподіяна цивільному населенню зброєю вибухової дії з широкою площею ураження в густонаселеному районі, час атаки (вночі, коли цивільне населення спало вдома) та очевидна відсутність попереджень свідчать щонайменше про недотримання принципів пропорційності та вжиття запобіжних заходів, які передбачені МГП, що може становити воєнний злочин.²⁹

від 10 вересня 2025 року., українською мовою. 24 жовтня двоє цивільних осіб загинули і щонайменше 24 отримали поранення, зокрема троє дітей, під час удару РСЗВ по житловому району міста Херсона. Див. Поліція Херсонської області, [повідомлення](#) у Telegram від 24 жовтня 2025 року, українською мовою.

- 21 МКЧХ, Звичаяєве міжнародне гуманітарне право. Норми 1, 7, 11, 12 та 14; Додатковий протокол I, ст. ст. 51(4) та 51(5)(b).
- 22 Повітряні сили ЗС України, [повідомлення](#) у Telegram від 17 червня 2025 року, українською мовою.
- 23 Під удар потрапили міста Чернівці та Одеса, а також кілька населених пунктів у Київській області.
- 24 Див. Тимур Ткаченко, [повідомлення](#) у Telegram від 17 червня 2025 року, українською мовою; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram від 17 червня 2025 року, українською мовою.
- 25 УВКПЛ ООН, Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення: [червень 2025 року](#), 10 липня 2025 р., с. 2.
- 26 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.610; UKR.WS.613.
- 27 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.610, п. 23; UKR.WS.613, п. 14.
- 28 Міністерство оборони Росії заявило, що російські війська здійснили груповий удар «по об'єктах військово-промислового комплексу України в Київській області та Запоріжжі». Див. Міноборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 17 липня 2025 року, російською мовою. Окремо, деякі українські та російські джерела в Інтернеті повідомили, що головною ціллю був Міжнародний аеропорт «Київ» (Жуляни), причому російські джерела стверджували про знищення системи протиповітряної оборони «Патріот» у Жулянах та промислової зони зі складами на Жулянському машинобудівному заводі «Візар». БДПЛ не змогло незалежно перевірити ці твердження.
- 29 МКЧХ, Звичаяєве міжнародне гуманітарне право. Норми 14, 15, 20; Додатковий протокол I, ст. ст. 51(4)-(5), 57(2), 85(3)(b) та (5); Статут МКС, ст. 8(2)(b)(iv). Крім того, якщо в безпосередній близькості від будівлі не було військових об'єктів, атака також може порушувати принцип розрізнення МГП, який вимагає від сторін направляти операції лише проти військових об'єктів і забороняє атаки на цивільних осіб та цивільні об'єкти. Див. Додатковий протокол I, ст. ст. 48, 51(2), 52(1)-(2).

31. У ніч на 7 червня російські збройні сили провели масовану повітряну атаку на Харків, застосувавши чотири авіабомби, одну ракету та понад 50 баражуючих боеприпасів.³⁰ У Київському районі міста цивільна комерційна будівля була зруйнована внаслідок ураження кількома боеприпасами, тоді як в Основ'янському районі безпілотники влучили у дев'ятиповерховий житловий будинок.³¹ За даними органів державної влади України, внаслідок удару загинули вісім цивільних осіб, а 25 отримали поранення, серед них двоє дітей, один рятувальник і двоє поліцейських.³² БДПЛ поспілкувалося з працівницею, яка уціліла після атаки, а також з власником підприємства у Київському районі.³³ Власник зазначив, що, хоча його підприємство розташоване на території великого державного промислового заводу, що виробляє електронні компоненти,³⁴ його фабрика виробляє промислову упаковку, що використовується для транспортування та зберігання сипучих вантажів.³⁵ На момент нападу на фабриці працювали 25 співробітників нічної зміни,³⁶ шестеро з яких загинули (трое чоловіків і троє жінок).³⁷ Після перших ударів підприємство повторно атаковано дронами, в тому числі вже після прибуття рятувальників.³⁸ Свідок, яка отримала численні травми, деякі з яких залишаться на все життя, а також зазнала психологічної травми після того, як чотири години провела під завалами, розповіла БДПЛ: «[...] Я постійно подумки повертаюся до того місця. Мені дуже шкода загиблих. Вони нічого не зробили. Я намагаюся тримати себе в руках, але іноді хтось задає мені звичайне питання, і я починаю плакати. Я думаю, що нам, можливо, доведеться виїхати, бо тут для нас немає майбутнього [...]».³⁹ На підставі наявної інформації, ця атака ймовірно порушила принципи пропорційності та вжиття запобіжних заходів, передбачених МГП. Наявність об'єкта подвійного призначення або військового об'єкта поблизу цивільного підприємства

30 Поліція Харківської області, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, українською мовою. За словами мера міста, ця атака була найпотужнішим з початку вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року. Див. Ігор Терехов, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, українською мовою.

31 Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, українською мовою; ДСНС, [повідомлення](#) у Telegram від 9 червня 2025 року, українською мовою. Див. також опитування свідків БДПЛ UKR.WS.614, пп. 5, 15; UKR.WS.615, п. 8.

32 Харківська обласна прокуратура, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, українською мовою; Ігор Клименко, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, українською мовою; Харківська обласна прокуратура, [повідомлення](#) у Telegram від 12 червня 2025 року, українською мовою.

33 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.614; UKR.WS.615.

34 7 червня Міністерство оборони Росії заявило, що російські збройні сили атакували «об'єкти українського військово-промислового комплексу, цехи з виробництва ударних дронів, центри технічного обслуговування та ремонту зброї та військової техніки, а також склади боеприпасів ЗСУ». Див. Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 7 червня 2025 року, російською мовою.

35 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.614, пп. 5-8. Свідок також уточнив, що російські війська раніше кілька разів наносили удари по промислому підприємству, але не по його підприємству.

36 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.614, п. 11.

37 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.614, п. 13; UKR.WS.615, п. 13.

38 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.615, пп. 8, 15.

39 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.615, пп. 6-8, 11-12, 20-21, 24.

не змінює його цивільного характеру. Навіть якщо атака на частину промислового комплексу могла забезпечити військову перевагу Російській Федерації, шкода, заподіяна цивільним особам, видається непропорційною до будь-якої такої вигоди.⁴⁰ Крім того, повідомлення про подальші удари баражуючими боєприпасами, внаслідок яких отримали поранення рятувальники, свідчать про можливу умисну атаку на осіб, які перебувають під захистом, що може бути прирівняне до воєнного злочину.⁴¹

32. З червня по листопад БДПЛ зафіксувало подальшу ескалацію використання збройними силами Російської Федерації баражуючих боєприпасів малої дальності,⁴² включаючи так звані FPV-дрони,⁴³ які продовжували бути основною причиною жертв серед цивільного населення поблизу лінії фронту.⁴⁴ Зокрема, у липні 2025 року було зафіксовано найбільшу з початку вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року кількість жертв серед цивільного населення, спричинених застосуванням цього виду озброєння.⁴⁵ Атаки були спрямовані проти цивільного населення та цивільних транспортних засобів та призвели до пошкодження цивільних об'єктів, зокрема життєво важливої інфраструктури.⁴⁶ БДПЛ опитало дев'ятьох свідків, які повідомили, що FPV-дрони використовувалися для навмисних атак на гуманітарних працівників, які розподіляли допомогу та евакуювали цивільних осіб з небезпечних районів.⁴⁷ З огляду на більшу видимість, яку забезпечують такі види зброї, і яка має сприяти посиленню захисту цивільного населення, повідомлення про їх застосування проти цивільних осіб та цивільних об'єктів, порушує основоположні принципи МГП

40 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 14, 15, 20; Додатковий протокол I, ст. ст. 51(4)-(5), 57(2), 85(3)(b) та (5); Статут МКС, ст. 8(2)(b)(iv).

41 Статут МКС, статті 8(2)(b)(ix) та (e)(iv). Див. також МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 25, 28-30; Четверта Женевська конвенція, ст. 18.

42 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 27.

43 Зброя з «видом від першої особи» (FPV) оснащена камерами, які забезпечують операторам на землі безпосередній огляд у реальному часі територій, над якими вони літають, та потенційних цілей. Ця функція дозволяє операторам з більшою впевненістю оцінити, чи є потенційна ціль військовим об'єктом або цивільною особою чи об'єктом.

44 УВКПЛ ООН, Оновлення щодо захисту цивільного населення: [вересень 2025 року](#), 10 жовтня 2025 року, с. 1.

45 [Уздовж лінії фронту України на найбільш вразливі групи населення лягає тягар посилення атак](#), УВКПЛ ООН, 18 серпня 2025 р.

46 Наприклад, 27 липня три цивільні особи загинули, а ще 20 отримали поранення в результаті нападу на пасажирський автобус поблизу села Іволжанське (Сумська область). Див. Прокуратура Сумщини, [повідомлення](#) у Telegram від 27 липня 2025 року, українською мовою. 9 серпня двоє цивільних осіб загинули і 16 отримали поранення в результаті нападу на автобус поблизу села Інженерне (Херсонська область). Див. Поліція Херсонської області, [повідомлення](#) у Telegram від 9 серпня 2025 року, українською мовою. Див. також опитування свідка БДПЛ UKR.WS.676, пп. 6-9; [Зона смерті: як російські дрони спустошують правий берег Дніпра](#), Truth Hounds, 17 листопада 2025 р.

47 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.586, пп. 44-45, 98-99; UKR.WS.592, пп. 19, 21-22; UKR.WS.603, пп. 8, 32; UKR.WS.616, п. 16; UKR.WS.624, п. 14; UKR.WS.625, пп. 9, 11; UKR.WS.651, пп. 26-27; UKR.WS.658, пп. 37-44, 54; UKR.WS.681, пп. 96, 100-103. Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV.a. Напади на гуманітарні операції](#).

щодо розрізнення та вжиття запобіжних заходів. Умисні напади такого характеру можуть становити військовий злочин.⁴⁸

33. Упродовж звітного періоду російські збройні сили неодноразово наносили удари по діючих медичних закладах та навчальних установах, порушуючи їхній захищений статус відповідно до МГП.⁴⁹ Наприклад, 29 липня ракетний удар пошкодив лікарню в Кам'янському (Дніпропетровська область), унаслідок чого загинули щонайменше двоє пацієнтів (зокрема вагітна жінка) і 22 особи отримали поранення (у тому числі медичний персонал).⁵⁰ Вранці 29 жовтня дев'ятеро цивільних осіб, серед яких четверо дітей і троє медичних працівників, отримали поранення під час атаки на дитячу лікарню в Херсоні.⁵¹ МГП передбачає, що медичні заклади та їхній персонал користуються особливим захистом і ніколи не повинні ставати об'єктами нападу.⁵² 23 червня дві балістичні ракети влучили в діючу школу в Білгород-Дністровському (Одеська область), унаслідок чого загинули троє та були поранені 12 працівників освіти, а також зазнали поранень двоє дітей.⁵³ БДІПЛ опитало одну уцілілу після нападу особу, яка надала оригінальні відеозаписи та фотографії наслідків удару, що свідчать про значні пошкодження будівлі. Освітні заклади мають право на посилений захист, за умови, що вони не використовуються у військових цілях;⁵⁴ сторони конфлікту зобов'язані вживати спеціальних заходів, щоб запобігти їхньому знищенню або пошкодженню.⁵⁵

48 У жовтні 2025 року Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні дійшла висновку, що використання російськими збройними силами безпілотників малої дальності проти цивільних об'єктів у населених пунктах на правому березі Дніпра «є злочином проти людяності у вигляді вбивства та насильницького переміщення населення». Див. Звіт Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, [A/80/497](#), 21 жовтня 2025 р., с. 2. Див. також Статут МКС, ст. 8(2)(b)(iii).

49 За даними органів української влади, з 1 червня по 25 листопада 2025 року внаслідок атак Російської Федерації було пошкоджено або зруйновано 622 медичні заклади та 586 навчальних закладів. Інформація, надана БДІПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

50 Дніпропетровська обласна військова адміністрація, [повідомлення](#) у Telegram від 29 липня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 29 липня 2025 року, українською мовою; Андрій Білоусов, [повідомлення](#) у Telegram від 29 липня 2025 року, українською мовою.

51 Поліція Херсонської області, [повідомлення](#) у Telegram від 29 жовтня 2025 р., українською мовою.

52 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 25, 28, 29; Четверта Женевська конвенція, ст. ст. 18, 20-22; Додатковий протокол I, ст. ст. 12, 15.

53 Олег Кіпер, [повідомлення](#) у Telegram від 23 червня 2025 року, українською мовою; ДСНС, [повідомлення](#) у Telegram від 23 червня 2025 року, українською мовою; Одеська обласна прокуратура, [повідомлення](#) у Telegram від 23 червня 2025 року, українською мовою. Див. також опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.671, пп. 9, 23-17, 29-30, 32. Атака сталася на наступний день після випускного, коли діти вже були на канікулах; інакше кількість жертв могла б бути значно більшою.

54 За інформацією, якою володіє БДІПЛ, школа, судячи з усього, не використовувалася у військових цілях.

55 IV Гаазька конвенція 1907 року про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (Гаазьке положення (1907)), ст. 27; МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 38.

34. Протягом другої половини 2025 року російські збройні сили продовжували здійснювати локальні атаки на об'єкти енергетики,⁵⁶ причому кількість таких атак зросла у вересні.⁵⁷ Починаючи з жовтня вони також відновили масовані удари по всій країні, що проводилися з більшою інтенсивністю, ніж на будь-якому попередньому етапі збройного конфлікту. За менш ніж два місяці відбулося вісім великих атак,⁵⁸ кожна з яких була здійснена за використання сотень ракет і далекобійних баражуючих боеприпасів. Під час цих атак зброя або її уламки також влучали в житлові будинки та інші об'єкти цивільної інфраструктури, що призводило до загибелі та поранення цивільних осіб.⁵⁹ Наприклад, після масштабної нічної атаки 19 листопада⁶⁰ загинули 33 цивільні особи (у тому числі шестеро дітей), а 94 отримали поранення (у тому числі 18 дітей), коли ракети та безпілотники влучили у два дев'ятиповерхові житлові будинки у місті Тернополі на заході країни.⁶¹ Остання серія атак⁶² ще більше погіршила стан енергетичної інфраструктури України. Окрім необхідності введення щоденних планових відключень електроенергії в більшості регіонів країни, ці атаки також спричинили тривалі аварійні відключення електроенергії, внаслідок чого велика кількість цивільних осіб залишилася без доступу до електроенергії, води та опалення⁶³ в холодну погоду.⁶⁴ Деякі з атак на енергетичні об'єкти⁶⁵ також становили загрозу для ядерної безпеки

56 Див. також ОБСС/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 28.

57 УВКПЛ ООН зафіксувало 13 таких нападів у червні, щонайменше дев'ять у серпні та 31 у вересні. Див. УВКПЛ ООН, Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення: [червень 2025 року](#), 10 липня 2025 р., с. 1; [серпень 2025 року](#), 10 вересня 2025 р., с. 1; [вересень 2025 року](#), 10 жовтня 2025 р., с. 1.

58 Напади відбулися 10, 22, 30 жовтня та 8, 14, 19, 25, 29 листопада 2025 року відповідно.

59 Наприклад, 25 листопада сім цивільних осіб загинули і 20 отримали поранення (в тому числі одна дитина) після того, як в Києві зазнали ураження багатопверхові житлові будинки. Див. Віталій Кличко, [повідомлення](#) у Telegram від 25 листопада 2025 року, українською мовою.

60 За даними української влади, були атаковані енергетичні об'єкти в Чернігівській, Черкаській, Дніпропетровській, Донецькій, Івано-Франківській, Львівській та Харківській областях. Окрім планових відключень електроенергії, запроваджених на всій території країни, у низці регіонів України тимчасово застосовувалися аварійні відключення електропостачання. Див. Міністерство енергетики України, [повідомлення](#) у Telegram від 19 листопада 2025 року, українською мовою.

61 ДСНС, [повідомлення](#) у Telegram від 22 листопада 2025 року, українською мовою.

62 За даними Уряду України, з 1 червня по 25 листопада 2025 року збройні сили Російської Федерації здійснили 543 удари по об'єктах електроенергетики в Україні. Див. інформацію, надану БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

63 Див., наприклад, [Україна стикається з масовими відключеннями електроенергії після того, як російські атаки звели генерувальні потужності до «нуля»](#), *The Guardian*, 9 листопада 2025 р.; [Росія посилює атаки – Україна бореться, щоб протриматися ще одну зиму](#), *BBC News*, 13 листопада 2025 р.; [Найнебезпечніша зима в історії України](#), *Politico*, 13 листопада 2025 р.; [Відключення електроенергії можуть тривати всю зиму, оскільки втрати генерувальних потужностей України перевищили 30% падіння споживання](#), *Kyiv Post*, 18 листопада 2025 р.

64 Навмисне знищення енергетичної інфраструктури України, яка є життєво необхідною для виживання цивільного населення, є порушенням МГП, зокрема зобов'язання вживати запобіжних заходів для мінімізації шкоди цивільним об'єктам під час ударів по потенційних військових цілях. Див. МКЧХ, Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норма 54; Додатковий протокол I, ст. ст. 54(2), 57(2)(a)(ii).

65 Наприклад, 1 жовтня російська атака на енергетичну інфраструктуру в Київській області призвела до відключення електропостачання на недіючій Чорнобильській АЕС на кілька годин. Див. [Росія відключила електропостачання недіючої Чорнобильської АЕС, заявляє Україна](#), *RFI*, 1 жовтня 2025 р. З кінця вересня окупована Росією Запорізька атомна електростанція (ЗАЕС) перебуває в режимі

України.⁶⁶ Окремо протягом звітного періоду БДПЛ зафіксувало низку нападів на українську залізничну систему,⁶⁷ що збільшило ризики для цивільного населення.⁶⁸

35. Хоча й у значно меншій мірі, українські збройні сили також здійснювали обстріли та удари баражуючими боєприпасами густонаселених районів на окупованих Росією територіях України, що призводило до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів. Наприклад, за даними російської влади, 4 липня в результаті комбінованого удару РСЗВ та безпілотників по Петровському району Донецька (Донецька область) загинули чотири цивільні особи, а одинадцять отримали поранення.⁶⁹ 12 жовтня російська влада повідомила, що шестеро цивільних осіб (у тому числі одна дитина) були поранені в результаті атаки безпілотника малої дальності на автобус у Горлівці (Донецька область).⁷⁰ Вони також повідомили, що протягом другої половини 2025 року українські сили здійснили додаткові удари по

повної зупинки після ймовірного удару російського дрона, який пошкодив єдину залишкову лінію електропередачі з підконтрольної Україні території. Див. Енергоатом, [повідомлення](#) у Telegram від 25 вересня 2025 року, українською мовою.

66. Міжнародне гуманітарне право передбачає, що «установки і споруди, що містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, – не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати [життя] серед цивільного населення». Див. Додатковий протокол I, ст. 56(1). Умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до надмірних втрат серед цивільного населення або пошкодження цивільних об'єктів, є серйозним порушенням і може бути прирівняний до воєнного злочину. Див. Додатковий протокол I, ст. 85(3)(c); Статут МКС, ст. 8(2)(b)(iv).
67. 18 липня в результаті удару безпілотника по залізничній інфраструктурі в Верківській та Богданівській громадах (Дніпропетровська область) загинув один цивільний (машиніст поїзда) і ще двоє отримали поранення. Див. Поліція Дніпропетровської області, [повідомлення](#) у Telegram від 18 липня 2025 року, українською мовою; Укрзалізниця, [повідомлення](#) у Telegram від 18 липня 2025 року, українською мовою. 5 серпня залізнична інфраструктура в Лозовій (Харківська область) була вражена баражуючими боєприпасами, в результаті чого загинув один цивільний (механік) і ще десять отримали поранення (в тому числі сім залізничних працівників і троє дітей). Див. Харківська обласна прокуратура, [повідомлення](#) у Telegram від 5 серпня 2025 року, українською мовою. 4 жовтня один цивільний загинув і дев'ять інших отримали поранення (у тому числі троє дітей), коли безпілотники влучили в залізничну станцію в Шостці (Сумська область). Див. Сумська обласна військова адміністрація, [повідомлення](#) у Telegram від 5 жовтня 2025 року, українською мовою.
68. Логістична інфраструктура часто використовується як у цивільних, так і у військових цілях, що робить її об'єктом «подвійного призначення». Якщо такий об'єкт ефективно сприяє воєнному діям, а його знищення дає певну воєнну перевагу, він може вважатися воєнною цілью, незважаючи на його цивільні функції. Однак будь-який напад все одно повинен відповідати принципам міжнародного гуманітарного права щодо розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів. Тому удари, що призвели до жертв серед цивільного населення, викликають серйозну стурбованість, особливо з огляду на високу і передбачувану присутність цивільних осіб на українських залізницях, які є основним видом транспорту в країні та критично важливим засобом евакуації.
69. Денис Пушилін, [повідомлення](#) у Telegram від 4 липня 2025 року, російською мовою. БДПЛ ще не змогло незалежно перевірити повідомлену кількість жертв.
70. Денис Пушилін, [повідомлення](#) у Telegram від 12 жовтня 2025 року, російською мовою. Інформація від УВКПЛ ООН підтверджує повідомлену кількість поранених цивільних осіб, див. УВКПЛ ООН, Україна: Захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення: [жовтень 2025 року](#), 12 листопада 2025 р., с. 2.

місцевій енергетичній інфраструктурі, спричинивши перебої з електро – та водопостачанням.⁷¹

36. Крім того, Збройні Сили України продовжували обстрілювати територію Російської Федерації та завдавати ударів за допомогою баражуючих боеприпасів.⁷² Хоча багато з цих атак, як видається, були спрямовані на військові цілі, в деяких випадках вони також призвели до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁷³ Протягом звітнього періоду Україна також продовжувала завдавати ударів по російських енергетичних об'єктах, зокрема нафтопереробних заводах.⁷⁴ Починаючи з серпня, кількість таких атак значно зросла, причому скоординовані удари безпілотними літальними апаратами великої дальності часто здійснювалися кілька разів на тиждень. Це призвело до зниження нафтопереробних потужностей Росії, що спричинило дефіцит бензину в країні та скорочення експорту палива.⁷⁵ Крім того, у листопаді неодноразових нападів зазнавали теплові електростанції.⁷⁶

- 71 Наприклад, в результаті обстрілу електростанції в Новотроїцькому 4 червня 192 населених пунктів та 120 000 мешканців окупованих Росією територій Херсонської області залишилися без електроенергії та води. Див. Володимир Сальдо, [повідомлення](#) у Telegram від 5 червня 2025 року, російською мовою. 5 червня кілька районів окупованої Запорізької області залишилися без електроенергії та зі зниженим тиском води. Див. Євген Балицький, [повідомлення](#) у Telegram від 5 червня 2025 року, російською мовою. 25 листопада понад 68 000 мешканців окупованої частини Запорізької області залишилися без електроенергії в результаті ударів по двох об'єктах електропостачання. Див. Євген Балицький, [повідомлення](#) у Telegram від 25 листопада 2025 року, російською мовою; Євген Балицький, [повідомлення](#) у Telegram від 25 листопада 2025 року, російською мовою.
- 72 Див. також ОБСС/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 26; Шостий проміжний звіт, п. 30; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 28.
- 73 Наприклад, 15 липня 27 цивільних осіб (у тому числі четверо дітей) отримали поранення в результаті удару баражуючими боеприпасами по Воронежу (Воронезька область). Див. Олександр Гусев, [повідомлення](#) у Telegram від 15 липня 2025 року, російською мовою. 15 серпня один цивільний загинув і ще 17 отримали поранення (у тому числі одна дитина) в результаті удару безпілотника по багатопверховому житловому будинку в Курську (Курська область). Див. Слідчий комітет Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 15 серпня 2025 року, російською мовою. БДПЛ ще не зміг перевірити повідомлену кількість жертв з Російської Федерації відповідно до своєї [методології](#).
- 74 Див. також ОБСС/БДПЛ, Шостий проміжний звіт, п. 30; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 28. Хоча «об'єкти подвійного призначення», які мають як військове, так і цивільне призначення, можуть бути законними воєнними цілями, будь-який напад на такі об'єкти може бути визнаний незаконним через недотримання фундаментального принципу пропорційності, який включає аналіз можливих наслідків нападу. МПП передбачає, що «установки і споруди, що містять небезпечні сили», не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. Див. МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 7, 8, 54; Додатковий протокол I, ст. ст. 51(5)(b), 52(2).
- 75 Станом на жовтень, за повідомленнями, 20% потужностей російських нафтопереробних заводів було виведено з експлуатації, що призвело до 6-відсоткового зниження загального обсягу переробки нафти в Росії. Див. [Росія використовує резервні потужності нафтопереробних заводів, щоб компенсувати збитки, завдані українськими дронами](#), Reuters, 13 листопада 2025 р. Див. також [Удар України перекрив російський експорт нафти та постачання палива](#), Aljazeera, 18 вересня 2025 р.; [Повільна смерть російської нафти: чому кампанія України проти енергетичного сектору Москви працює](#), Foreign Affairs, 5 листопада 2025 р.; [Найкращий захист України від енергетичної війни Путіна – це більше атак на нафтопереробний сектор Росії](#), Chatham House, 10 листопада 2025 р.
- 76 Протягом першого тижня листопада Україна здійснила атаки на енергетичну інфраструктуру в 12 регіонах Росії, зокрема удари по теплових електростанціях у Курській, Костромській та Орловській областях. Див. [Оновлення інформації про ситуацію на війні в Україні: 1–7 листопада 2025 р.](#), ACLED, 12 листопада 2025 р.

Деякі з цих атак призвели до жертв серед цивільного населення.⁷⁷ БДІПЛ застерігає, що такі атаки несуть ризик порушення МГП, оскільки ураження об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, має здійснюватися з дотриманням принципів пропорційності та вжиття запобіжних заходів.⁷⁸

Б. ГУМАНІтарНА СИТУАЦІЯ

37. Гуманітарна ситуація продовжувала погіршуватися. Зокрема, руйнування енергетичної інфраструктури та житла мало значний вплив на цивільне населення з наближенням зими.⁷⁹ Наслідки були особливо серйозними у прифронтових регіонах.⁸⁰ Триваючі бойові дії також продовжували спричиняти переміщення населення:⁸¹ за даними органів державної влади України, з червня 2025 року з прифронтових районів було евакуйовано понад 123 000 цивільних осіб.⁸²
38. Там, де бойові дії загострювалися, люди літнього віку та особи з обмеженою мобільністю часто були серед останніх цивільних осіб, які залишали свої домівки,⁸³ що призводило до їх непропорційно великої кількості у прифронтових районах.⁸⁴ Один зі свідків розповів БДІПЛ про порятунок 84-річної евакуйованої з прифронтової зони в Харківській області, ілюструючи обставини, з якими можуть стикатися цивільні особи, багато з яких є літніми людьми, під час пізньої евакуації

77 Наприклад, 10 серпня один цивільний загинув і кілька інших отримали поранення, коли уламки баражуючого боеприпасу впали у двір житлового будинку після атаки на нафтопереробний завод у Саратові (Саратовська область). Див. Роман Бусаргін, [повідомлення](#) у Telegram від 10 серпня 2025 року, російською мовою. 25 листопада троє цивільних осіб загинули і дев'ятеро отримали поранення в результаті удару безпілотної великої дальності по енергетичній інфраструктурі в Ростовській області. Див. Ігор Слюсар, [повідомлення](#) у Telegram від 25 листопада 2025 року, російською мовою. Того ж дня дев'ять цивільних осіб отримали поранення в результаті удару безпілотної дальньої дії по енергетичних об'єктах у Краснодарському краї. Див. Веніамін Кондраг'єв, [повідомлення](#) у Telegram від 25 листопада 2025 року, російською мовою. БДІПЛ ще не змогло перевірити повідомлену кількість жертв з Російської Федерації відповідно до своєї [методології](#).

78 Додатковий протокол I, ст. ст. 54(2), 57(2)(a)(ii).

79 Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ III.a. [Тривалі порушення МГП під час ведення бойових дій](#). Див. також УВКПЛ ООН, Україна: [Захист цивільних осіб у збройному конфлікті](#). Оновлення: [вересень 2025 року](#), 10 жовтня 2025 року, с. 1; [жовтень 2025 року](#), 12 листопада 2025 року, с. 1-2.

80 [Україна: Огляд гуманітарної ситуації \(серпень – вересень 2025 р.\)](#), УКГС ООН, 5 листопада 2025 р. Див. також [Зимові відключення електроенергії: Наслідки відключень електроенергії та фактори, які сприяють соціальній стійкості](#), Ініціатива REACH, 6 листопада 2025 р., с. 9; [Оцінка ризиків холодних точок 2025/2026 – осіннє оновлення](#), Ініціатива REACH, 7 листопада 2025 р., с. 6.

81 [Україна: російські атаки на енергетику можуть спричинити серйозну «кризу в кризі»](#), *UN News*, 31 жовтня 2025 р.

82 [Погоджено обов'язкову евакуацію дітей разом із батьками або законними представниками з окремих населених пунктів Дніпропетровської та Запорізької областей](#), Міністерство розвитку громад та територій України, 9 листопада 2025 р., українською мовою.

83 [Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.592, п. 15](#). Див. також [Війна швидко не завершується. Вплив війни на захист цивільного населення в Україні \(вересень 2025 р.\)](#), Аналіз у сфері захисту, УВКПЛ ООН, 3 жовтня 2025 р., с. 11.

84 [Війна швидко не завершується. Вплив війни на захист цивільного населення в Україні \(вересень 2025 р.\)](#), Аналіз у сфері захисту, УВКПЛ ООН, 3 жовтня 2025 р., с. 9.

з районів підвищеного ризику: «Її село зазнавало інтенсивних обстрілів, а будинок був зруйнований. Не було даху, дверей і вікон. Вона дві доби сиділа у шафі без їжі, води та електрики. Її врятували волонтери, які ходили від будинку до будинку й кричали, чи є хтось живий. Її привезли до центру без нічого, окрім сумочки та документів. Вона тремтіла від страху».⁸⁵

39. Сторони конфлікту зобов'язані поважати і захищати права населення, яке перебуває під їх ефективним контролем, включаючи літніх людей, осіб з інвалідністю та тих, хто має серйозні проблеми зі здоров'ям.⁸⁶ Незважаючи на ці зобов'язання, гуманітарні працівники та волонтери організацій громадянського суспільства продовжують відігравати важливу допоміжну роль, надаючи допомогу цивільному населенню. Місцеві НУО та волонтери активно залучалися до надання критично важливої підтримки постраждалому цивільному населенню на підконтрольних Уряду України територіях, особливо в прифронтових районах, де доступ міжнародних організацій часто обмежується з міркувань безпеки.⁸⁷ Окрім зростання безпекових ризиків для гуманітарного персоналу,⁸⁸ протягом звітного періоду продовжувала знижуватися спроможність місцевих НУО надавати гуманітарну допомогу. П'ятеро свідків, які активно працюють у гуманітарній сфері, повідомили БДПЛ, що поточна мобілізація до Збройних Сил України призвела до зменшення кількості колег-чоловіків, які переважно виконували завдання, що потребують фізичної сили, такі як евакуація людей з обмеженою мобільністю або завантаження та розвантаження гуманітарної допомоги.⁸⁹
40. Крім того, оскільки бойові дії продовжували посилюватися, а гуманітарний доступ ставав дедалі обмеженішим в окремих прифронтових місцевостях, цивільне населення часто могло отримати допомогу лише від або завдяки українській поліції чи військовим,⁹⁰ а евакуація ставала єдиним способом порятунку життя для багатьох людей. Це погіршення ситуації було особливо помітним у Мирнограді та Покровську (Донецька область).⁹¹

85 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.624, п. 6.

86 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 138; Четверта Женевська конвенція, ст. 27. Див. також Четверта Женевська конвенція, ст. 17.

87 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.586, п. 90; [Україна: Огляд складності ситуації з гуманітарним доступом \(жовтень 2025 року\)](#), УКГС, 6 листопада 2025 р., с. 4.

88 Див. підрозділ IV.a. [Напади на гуманітарні операції](#).

89 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.586, пп. 24, 38; UKR.WS.592, пп. 7, 8, 10, 15, 33; UKR.WS.616, п. 8; UKR.WS.624, п. 11; UKR.WS.625, п. 24.

90 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.586, п. 97; UKR.WS.616, п. 8. Однак військовослужбовці часто звертаються до волонтерів для здійснення евакуації. Див., наприклад, [Гуманітарна місія "Проліска"](#): Росіяни виманюють волонтерів фейковими заявками на евакуацію з Донеччини, ZMINA, 11 грудня 2025 р. На відміну від персоналу гуманітарної допомоги, військовослужбовці, які займаються доставкою гуманітарної допомоги, не мають такого ж статусу захисту (як цивільні особи) і, отже, не підпадають під дію Статуту МКС, ст. 8(2)(b)(iii). Див. також МКЧХ, Коментар до Додаткового протоколу I (1987), ст. 71, с. 832.

91 Гуманітарні програми були повністю припинені до серпня 2025 року в районі Покровська-Мирнограда, див. [Україна: Огляд складності ситуації з гуманітарним доступом \(жовтень 2025 року\)](#), УКГС ООН, 6 листопада 2025 р., с. 4; [У Покровську досі залишаються 1253 людини, у Мирнограді – 1350](#), Донецька обласна державна адміністрація, 12 листопада 2025 р.

41. На окупованих Росією територіях України доступ незалежних міжнародних організацій до цивільного населення, яке потребувало допомоги, залишався значно обмеженим, що ускладнювало неупереджену оцінку гуманітарних потреб та надання життєво необхідної допомоги.⁹² БДПЛ особливо занепокоєне ризиками для здоров'я, пов'язаними з дедалі більш обмеженим доступом до води та її забрудненням протягом звітного періоду.⁹³ Зокрема повідомляється про недостатність та низьку якість централізованого водопостачання у Донецькій області, що частково було наслідком бойових дій починаючи з 2022 року, і що робило воду непридатною для приготування їжі або особистої гігієни.⁹⁴ Відповідно до МГП, окупаційна держава зобов'язана забезпечити задоволення базових потреб цивільного населення, яке перебуває під окупацією.⁹⁵ Інформація, зібрана БДПЛ, свідчить про те, що Російська Федерація, ймовірно, не виконала цього зобов'язання, що призвело до недостатнього доступу цивільного населення до води.

В. ІНШІ ВАЖЛИВІ ПОДІЇ

42. Упродовж другої половини 2025 року, як і в попередніх звітних періодах, БДПЛ продовжувало відстежувати обмін військовополонених між Україною та Російською Федерацією.⁹⁶ З червня по листопад 2025 року відбулося п'ять раундів обміну військовополоненими, а також дев'ять обмінів на паритетних засадах «всіх на всіх» після перемовин у Стамбулі або за посередництва Об'єднаних Арабських Еміратів. Ці обміни включали як військовослужбовців, так і цивільних осіб.⁹⁷ За наявними повідомленнями, до України було повернуто орієнтовно

92 Див., наприклад, [Гуманітарні потреби на окупованих територіях: Що ми знаємо і що можемо зробити?](#), Ініціатива REACH, 25 вересня 2025 р.

93 [Звіт про ситуацію з правами людини в Україні \(1 червня – 30 листопада 2025 р.\)](#), УВКПЛ ООН, 9 грудня 2025 р., пп. 82-86; «Екологічна бомба сповільненої дії»: загострюється криза з водопостачанням в анексованому Росією Донбасі *Aljazeera*, 28 жовтня 2025 р. Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

94 [Воєнкор Котенок, повідомлення у Telegram від 22 липня 2025 року, російською мовою](#); [Засуха в окупованому Донбасі: що відбувається з водою в регіоні?](#), *BBC News*, 26 липня 2025 р., російською мовою; [«Воду дають раз на три дні. Це умовний період»](#), *Meduza*, 26 вересня 2025 р., російською мовою. Див. також [Зустріч з главою Донецької Народної Республіки Денисом Пушиліним](#), Адміністрація Президента Росії, 4 серпня 2025 р., російською мовою; [Пушилін назвав ситуацію з водопостачанням у ДНР стабільно важкою](#), ТАСС, 24 листопада 2025 р., російською мовою. Див. також опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 64.

95 Четверта Женевська конвенція, ст. ст. 55, 56; Додатковий протокол I, ст. 69.

96 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Перший проміжний звіт](#), п. 126; [Другий проміжний звіт](#), п. 163; [Третій проміжний звіт](#), пп. 39-40; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 35; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 29; [Шостий проміжний звіт](#), п. 92; [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 39-40. Див. також [Звіт про можливі порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом та правом прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані із поведінням Російської Федерації з українськими військовополоненими \(Звіт Московського механізму ОБСЄ\)](#), [ODHR.GAL/43/25/Corr.1](#), 22 вересня 2025 р.

97 Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ IV.г. [Обмін цивільними особами](#).

1 500 військовополонених і 199 цивільних утримуваних осіб,⁹⁸ а також останки близько 7 612 загиблих військовослужбовців.⁹⁹ За той самий період, як повідомляється, щонайменше 28 російських цивільних осіб повернулися до Російської Федерації.¹⁰⁰ Хоча БДПЛ не може оцінити приблизну кількість російських військовополонених, які повернулися протягом звітнього періоду, воно очікує, що ця цифра є подібною до кількості осіб, що повернулися до України. Повідомляється, що у 2025 році до Російської Федерації було передано останки щонайменше 143 російських солдатів.¹⁰¹ Станом на 1 грудня 2025 року з моменту вторгнення Російської Федерації у 2022 році загалом відбулося 70 обмінів військовополоненими, внаслідок яких було репатрійовано приблизно 5 863 українських військовополонених та 403 утримуваних цивільних осіб.¹⁰²

43. Упродовж звітнього періоду в Інтернеті з'явилася велика кількість матеріалів¹⁰³, які, ймовірно, зображують страти російськими збройними

- 98 Володимир Зеленський, [допис](#) у Facebook від 9 червня 2025 року, українською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 9 червня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 9 червня 2025 року, російською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 10 червня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 10 червня 2025 року, російською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 12 червня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 12 червня 2025 року, російською мовою; Володимир Зеленський, [допис](#) у Facebook від 14 червня 2025 року, українською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 14 червня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 14 червня 2025 року, російською мовою; Володимир Зеленський, [допис](#) у Facebook від 14 серпня 2025 року, українською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 14 серпня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 14 серпня 2025 року, російською мовою; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 24 серпня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 24 серпня 2025 року, російською мовою; [Росія та Україна проводять новий обмін полоненими за посередництва ОАЕ](#), Reuters, 24 серпня 2025 р.; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [допис](#) у Facebook від 2 жовтня 2025 року, українською мовою; Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 2 жовтня 2025 року, російською мовою; Див. також [Поводження з цивільними особами, позбавленими волі в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну](#), УВКПЛ ООН, 23 вересня 2025 р., п. 77.
- 99 Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram від 11 червня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 13 червня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 14 червня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 17 липня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 19 серпня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 23 жовтня 2025 року, українською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 20 листопада 2025 року, українською мовою.
- 100 Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 24 серпня 2025 року, російською мовою; [Росія та Україна провели обмін військовополоненими за формулою 185 на 185](#), ТАСС, 2 жовтня 2025 р., російською мовою.
- 101 МЗС: У 2025 році РФ передала Україні понад 9 тис. тіл загиблих солдатів ЗСУ, ТАСС, 12 листопада 2025 р., російською мовою.
- 102 Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.
- 103 У рамках своєї моніторингової діяльності БДПЛ регулярно консультується з соціальними медіа-каналами та платформами, пов'язаними зі сторонами конфлікту або такими, що їх підтримують. БДПЛ не змогло самостійно перевірити або геолокалізувати відео. Однак попередній аналіз не виявляє жодних ознак маніпуляцій і свідчить про те, що відеоматеріали мають всі ознаки автентичності.

силами українських цивільних осіб та захоплених у полон українських військовослужбовців у кількох місцевостях Донецької, Харківської та Запорізької областей.¹⁰⁴ Українські органи влади розпочали розслідування щодо кожного з повідомлених інцидентів. БДІПЛ залишається стурбованим тим, що оприлюднення таких матеріалів може свідчити про збільшення кількості страт військовополонених, які перебувають під контролем Росії. БДІПЛ також зафіксувало кілька тривожних повідомлень про нібито страти російських військовополонених військовослужбовцями Збройних Сил України.¹⁰⁵

44. Двоє свідків, які працюють з питаннями, пов'язаними з цивільними в'язнями, повернутими поза рамками обміну військовополоненими, повідомили, що колишні в'язні, звільнені з-під варти в Росії, стикаються зі значними перешкодами при поверненні в Україну, зокрема з відсутністю документів та труднощами в отриманні тимчасових документів, що посвідчують особу, для виїзду з Російської Федерації.¹⁰⁶ Деякі цивільні особи також стикаються з невизначеним правовим статусом в Україні,¹⁰⁷ оскільки вони не визнаються жертвами незаконної депортації або примусового переселення, а натомість підлягають негайній мобілізації після прибуття в Україну.¹⁰⁸
45. БДІПЛ занепокоєне повідомленнями про зростання кількості депортацій українських цивільних осіб з Російської Федерації та окупованих Росією територій до Грузії після їхнього звільнення з-під варти.¹⁰⁹ За повідомленнями, до цієї групи входили особи, які відбули кримінальні покарання, не пов'язані зі збройним конфліктом.¹¹⁰ БДІПЛ також отримало повідомлення про те, що депортовані особи тривалий час

- 104 Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram від 1 липня 2025 року, українською мовою; [Прив'язали до мотоцикла і волочили дорогою: окупанти, ймовірно, втратили українського полоненого](#), *Обозреватель*, 1 липня 2025 р., українською мовою; [Військовий рф розстріляв мирного жителя на Донеччині – прокурори розпочали розслідування чергового воєнного злочину](#), *Офіс Генерального прокурора України*, 6 серпня 2025 р., українською мовою; *Донецька обласна прокуратура*, [допис](#) у Facebook від 6 серпня 2025 року, українською мовою; *Денис Христов*, [допис](#) у X від 19 жовтня 2025 року, українською мовою; *Донецька обласна прокуратура*, [допис](#) у Facebook від 23 жовтня 2025 року, українською мовою; *Генеральна прокуратура України*, [допис](#) у Facebook від 4 листопада 2025 року, українською мовою; *Донецька обласна прокуратура*, [повідомлення](#) у Telegram, 22 листопада 2025 року, українською мовою.
- 105 *Комбата ЗСУ заочно засудили до 24 років колонії за розстріл полонених бійців РФ*, *Российская газета*, 11 листопада 2025 р., російською мовою; *ASTRA*, [повідомлення](#) у Telegram від 15 листопада 2025 року, російською мовою; *ДШРГ Русич*, [повідомлення](#) у Telegram від 20 листопада 2025 року, російською мовою. Див. також [Звіт про ситуацію з правами людини в Україні \(1 червня – 30 листопада 2025 р.\)](#), УВКПЛ ООН, 9 грудня 2025 р., п. 64.
- 106 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.577, пп. 42-43; UKR.WS.593, пп. 42, 48, 50.
- 107 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.577, пп. 45; UKR.WS.593, пп. 125, 132; Інформація, надана БДІПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями МППЛ та МГП в Україні.
- 108 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.577, п. 46; інформація, надана БДІПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями МППЛ та МГП в Україні.
- 109 [65 українських громадян, які застрягли на прикордонному переході в «Даріалі», повернулися на батьківщину](#), *Міністерство внутрішніх справ Грузії*, 22 серпня 2025 року; [Кінець випробувань: 65 застряглих українців відправили додому](#), *Civil Georgia*, 22 серпня 2025 року. Див. також підрозділ [Iv.e.\(a\) Примусове набуття російського громадянства](#).
- 110 Інформація, надана БДІПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями МППЛ та МГП в Україні.

утримувалися у неналежних умовах у тимчасовому міграційному центрі на грузинському контрольному-пропускному пункті «Даріалі».¹¹¹

111 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, п. 41; UKR.WS.593, пп. 50-51.

**Конкретні
проблеми,
повідомлені
свідками та
уцілілими**

IV

A. НАПАДИ НА ГУМАНІТАРНІ ОПЕРАЦІЇ

46. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ продовжувало здійснювати моніторинг випадків нападів, що вплинули на гуманітарні операції.¹¹² Наприклад, 4 вересня 2025 року Російська Федерація здійснила напад на команду з розмінування Данської ради у справах біженців (DRC), яка працювала над очищенням території від мін та вибухонебезпечних залишків війни в Чернігівській області, стверджуючи, що ціллю були українські військові підрозділи.¹¹³ Унаслідок цього двоє гуманітарних працівників загинули, а вісім отримали поранення.¹¹⁴ Навмисні напади на осіб, які залучені до надання гуманітарної допомоги, можуть кваліфікуватися як воєнний злочин.¹¹⁵
47. БДПЛ опитало дев'ятьох гуманітарних працівників та волонтерів, які займалися наданням та доставкою допомоги та/або проводили евакуацію з прифронтових районів.¹¹⁶ Згідно з МГП, сторони зобов'язані поважати та захищати гуманітарних працівників.¹¹⁷ Шестеро з опитаних повідомили, що з лютого 2022 року вони безпосередньо зазнавали нападів під час здійснення гуманітарних операцій,¹¹⁸ а семеро знали про колег, які зазнали нападів під час виконання службових обов'язків.¹¹⁹

112 Ситуація залишалася особливо тривожною в Херсоні, де були зафіксовані випадки нападів на належним чином марковані автомобілі ООН та Українського Червоного Хреста. Див. [У Херсоні внаслідок атаки дрона знищено автомобіль Українського Червоного Хреста](#), Українське товариство Червоного Хреста, 6 червня 2025 р.; [У Херсоні внаслідок атаки БПЛА постраждали співробітники Українського Червоного Хреста](#), Українське товариство Червоного Хреста, 16 вересня 2025 р.; [Конвой ООН потрапив під удар під час транспортування допомоги до прифронтової громади в Херсонській області](#), ООН в Україні, 14 жовтня 2025 р. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 33-36.

113 Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 4 вересня 2025 року, російською мовою. Російська Федерація взяла на себе відповідальність за напад, стверджуючи, що атака здійснювалася по ЗСУ. Відеозапис інциденту, опублікований Міністерством оборони Росії, демонструє кілька пошкоджених білих автомобілів. На відео не видно військових транспортних засобів, об'єктів чи персоналу. Заява DRC свідчить про те, що команди на місці проводили суто цивільні гуманітарні заходи з метою захисту громад та забезпечення безпечного доступу до важливої інфраструктури, сільськогосподарських угідь та будинків. Ці обставини вказують на те, що Російська Федерація, ймовірно, не виконала своїх зобов'язань за МГП щодо розрізнення цивільних і військових об'єктів, вжиття всіх можливих запобіжних заходів під час нападу та поваги і захисту гуманітарного персоналу, який займається виключно цивільною діяльністю.

114 [Україна: Заява Данської ради у справах біженців \(DRC\) щодо ракетного удару по місцю гуманітарного розмінування в Україні](#), DRC, 4 вересня 2025 року. Див. також: [Гуманітарні працівники, які присвячують своє життя допомозі людям, мають бути захищені](#), ООН в Україні, 4 вересня 2025 р.; Дмитро Брижинський, [повідомлення](#) у Telegram від 4 вересня 2025 року, українською мовою; В'ячеслав Чаус, [повідомлення](#) у Telegram від 4 вересня 2025 року, українською мовою. Такий напад є додатковим приводом для занепокоєння, оскільки Україна є однією з найбільш замінованих країн світу. Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 22.

115 Статут МКЧ, ст. 8(2)(b)(iii). Див. також МКЧХ, Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норми 31, 32; Четверта Женевська конвенція, ст. 59; Додатковий протокол I, ст. ст. 70(2)-(4), 71(2).

116 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.586; UKR.WS.592; UKR.WS.603; UKR.WS.616; UKR.WS.624; UKR.WS.625; UKR.WS.651; UKR.WS.658; UKR.WS.681.

117 МКЧХ, Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норма 31; Додатковий протокол I, ст. 71(2).

118 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.592, п. 22; UKR.WS.603, п. 8; UKR.WS.625, п. 11; UKR.WS.651, пп. 26-27; UKR.WS.658, пп. 28, 37-40; UKR.WS.681, пп. 11, 22, 58, 74.

119 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.586, пп. 44-45, 98-99; UKR.WS.592, пп. 19, 21; UKR.WS.603, п. 32; UKR.WS.624, п. 13; UKR.WS.625, пп. 9, 11; UKR.WS.658, п. 54; UKR.WS.681, пп. 109, 112.

48. П'ять свідків наголосили на певних ризиках, пов'язаних з атаками дронів малої дальності,¹²⁰ які помітно посилилися протягом збройного конфлікту. Це створює додаткові перешкоди для надання життєво необхідної допомоги людям, які її потребують, та змушує гуманітарних працівників обмежувати свою діяльність у районах підвищеного ризику.¹²¹ Один зі свідків, волонтер міжнародної гуманітарної НУО, пояснив, як погіршилася ситуація: *«Це дуже відрізняється не тільки від 2023 року, але й від 2024 року, і навіть від початку 2025 року. Раніше я міг їздити до Авдіївки або в містя, де фронт знаходився за 2-3 км, і я міг робити це кілька разів. Але зараз це неможливо. Тепер мені потрібна значно більша підготовка, щоб хоча б один раз поїхати у місце, яке віддалене від лінії фронту. Це надто небезпечно через дрони».*¹²²
49. Крім того, п'ять свідків, опитаних БДІПЛ, висловили переконання, що гуманітарний характер їхньої діяльності не завадив російським збройним силам навмисно атакувати їх.¹²³ Один гуманітарний працівник місцевої організації зазначив: *«Ми [гуманітарні працівники] все одно були цілями. Не мало значення, хто ми були. Вони обстрілювали марковані гуманітарні автомобілі, [...] для них не мало жодного значення чи ми діяли як гуманітарні працівники».*¹²⁴
50. БДІПЛ стурбоване тим, що неналежне дотримання принципу розрізнення сторонами конфлікту може вплинути на оперативні рішення місцевих гуманітарних організацій, що продовжують надавати допомогу в прифронтових регіонах, незважаючи на підвищений ризик. Деякі місцеві гуманітарні працівники та волонтери вдавалися до використання спеціального обладнання або застосовують підходи, які, на їхню думку, зменшують ризик виявлення та подальшого потрапляння під удар дронами.¹²⁵ Один із співробітників місцевої НУО, що займається евакуацією цивільного населення, розповів БДІПЛ: *«Іноді ми носимо камуфляж, оскільки великою проблемою є те, що «дуже яскравий одяг» ускладнює можливість сховатися від FPV. Тож якщо ти*

120 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.592, п. 20; UKR.WS.616, п. 6-7; UKR.WS.651, п. 15; UKR.WS.658, п. 26, 29; UKR.WS.681, п. 113.

121 Україна: Огляд складності ситуації з гуманітарним доступом (жовтень 2025 року), УКГС ООН, 6 листопада 2025 р., с. 4. Див. також підрозділ III.а. Тривалі порушення МГП під час ведення бойових дій.

122 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.651, п. 15.

123 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.592, пп. 19, 28; UKR.WS.616, п. 16; UKR.WS.625, п. 10; UKR.WS.681, п. 130; UKR.WS.658, п. 38.

124 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.681, п. 130.

125 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.592, пп. 27-29; [Duty of Care: що потрібно гуманітарним працівникам та волонтерам для безпеки, Інтерфакс-Україна, YouTube, 14 листопада 2025 р.](#), українською мовою. Див. також БФ «Схід SOS» отримав 8 детекторів дронів «Дзига» й 2 детектори «TinySA Ultra», Схід SOS, 3 листопада 2025 р., українською мовою. Про напади на гуманітарні автомобілі, оснащені спеціальними пристроями, див. Гуманітарна місія «Проліска», допис у Facebook від 29 жовтня 2025 року., українською мовою; [Крістіан Вершютц врятувався від атаки дрона в Україні, VOL.AT, 8 листопада 2025 р.](#)

*носиш одяг військового типу, тебе важче помітити. Таким чином, ми підвищуємо наші шанси на виживання у випадку виявлення FPV дроном».*¹²⁶

51. Ризики, пов'язані з бойовими діями, не повинні бути настільки значними, щоб змушувати гуманітарних працівників змінювати свою видимість або поведінку таким чином, що це нівелює їхній захищений статус. Натомість сторони конфлікту повинні вжити негайних заходів для забезпечення дотримання принципів розрізнення та вжиття запобіжних заходів.¹²⁷ У разі сумнівів щодо статусу можливого об'єкта нападу сторони зобов'язані виходити з презумпції на користь цивільного статусу.¹²⁸

Б. СВАВІЛЬНІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ, ПІДКОНТРОЛЬНИХ РОСІЙСЬКІЙ ВЛАДІ

52. БДПЛ продовжувало документувати випадки свавільного позбавлення волі, включно з насильницькими зникненнями, на окупованих Росією територіях України. БДПЛ опитало дев'ятьох осіб, які пережили свавільне затримання (п'ятьох чоловіків і чотирьох жінок).¹²⁹ Крім того, БДПЛ отримало свідчення від родичів та близьких дванадцяти осіб, які були або залишаються незаконно позбавленими волі російською владою,¹³⁰ а також достовірні повідомлення про такі порушення.¹³¹ Хоча більшість повідомлених випадків сталися між 2022 і 2024 роками, БДПЛ задокументувало один випадок незаконного затримання у травні 2025 року.
53. Як і у попередніх звітах,¹³² нові докази, зібрані БДПЛ, підтвердили те, що російська влада цілеспрямовано переслідувала конкретні групи цивільних осіб за їхню ймовірну підтримку Збройних сил України,¹³³ за колишню

126 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.592, п. 28.

127 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 1, 7, 15; Додатковий протокол I, ст. ст. 48, 57, 58.

128 Додатковий протокол I, ст. ст. 50(1), 52(3).

129 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578; UKR.WS.618; UKR.WS.628; UKR.WS.635; UKR.WS.644; UKR.WS.659; UKR.WS.666; UKR.WS.669; UKR.WS.680. Один з уцілілих, на момент арешту був неповнолітнім.

130 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.590; UKR.WS.597; UKR.WS.620; UKR.WS.626; UKR.WS.627; UKR.WS.633; UKR.WS.643; UKR.WS.646; UKR.WS.654. Див. також UKR.WS.578, пп. 11, 53; UKR.WS.666, пп. 14, 22-23.

131 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 33; UKR.WS.618, пп. 11, 15; UKR.WS.635, пп. 19, 22; UKR.WS.644, пп. 20, 27; UKR.WS.659, пп. 13-14, 23-24, 34. Див. також UKR.WS.620, п. 5; UKR.WS.627, п. 14; UKR.WS.633, пп. 25-26.

132 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 42-43; [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 43-44; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 34; [Шостий проміжний звіт](#), п. 41; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 46.

133 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 11, 24, 33; UKR.WS.680, пп. 5-6. Див. також UKR.WS.597, пп. 14-15, 19-21; UKR.WS.620, пп. 12, 15; UKR.WS.643, пп. 6, 12; UKR.WS.646, пп. 13, 19-20, 28-29. Хоча в деяких з повідомлених випадків свідки заявляли, що потерпілі були причетні до збору інформації або іншим чином допомагали українським силам, БДПЛ вважає, що суворі умови для інтернування цивільних осіб, передбачені МГП та МППЛ, які вимагають, щоб такі заходи були винятковими та тимчасовими, не були дотримані, що робить такі затримання незаконними та свавільними.

приналежність до них чи наявність родичів у їхньому складі.¹³⁴ Інших осіб, як повідомляється, затримували через їхнє становище в громаді, відмову співпрацювати¹³⁵ або їхні ймовірні проукраїнські погляди чи спротив окупації.¹³⁶ Наприклад, БДПЛ повідомили про випадок, коли суддю з Донецької області затримали на п'ять місяців, щоб змусити її продовжувати працювати на тій самій посаді під керівництвом окупаційної влади.¹³⁷ В іншому випадку російські органи влади незаконно заарештували голову сільської адміністрації в Запорізькій області, щоб змусити його співпрацювати, зокрема шляхом надання інформації про колишніх учасників української військово-безпекової кампанії 2014 року проти підтримуваних Росією збройних угруповань у Донецькій та Луганській областях.¹³⁸

54. За свідченнями очевидців, російська влада утримувала затриманих як в офіційних,¹³⁹ так і в імпровізованих місцях несвободи.¹⁴⁰ Відповідно до висновків, викладених у попередніх звітах БДПЛ,¹⁴¹ затриманих часто примусово переводили між місцями позбавлення волі на окупованих Росією територіях України та/або незаконно депортували до Російської Федерації.¹⁴² Уцілілі повідомили, що в усіх місцях утримання вони зазнавали жаклих умов і піддавалися катуванням та жорстокому поводженню.¹⁴³ Тривалість незаконного позбавлення волі була різною, а найдовші періоди становили 34 та 38 місяців.¹⁴⁴
55. Крім того, БДПЛ продовжувало документувати порушення процесуальних гарантій щодо утримання цивільних осіб під вартою.¹⁴⁵

- 134 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, пп. 8, 11-12, 14; UKR.WS.644, пп. 4, 11. Див. також UKR.WS.627, пп. 7-8; UKR.WS.643, пп. 10, 14-15; UKR.WS.654, пп. 5, 7.
- 135 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.618, пп. 12-13; UKR.WS.628, п. 16; UKR.WS.666, пп. 16-17, 22, 24, 33, 38, 49. Див. також UKR.WS.643, п. 11.
- 136 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.628, пп. 6, 8; UKR.WS.659, пп. 11-13. Див. також UKR.WS.627, пп. 5, 9; UKR.WS.633, п. 9; UKR.WS.646, пп. 11, 13-14, 16. Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV. е. ііі Придушення інакомислення](#).
- 137 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.666, пп. 24, 33, 38.
- 138 Антитерористична операція (АТО) – це офіційна назва військово-безпекової кампанії України проти підтримуваних Росією збройних угруповань, яка проводилася у 2014-2018 роках у Донецькій та Луганській областях. У 2018-2022 роках її було офіційно замінено на «Операцію об'єднаних сил» (ООС). Див. опитування свідка БДПЛ UKR.WS.618, пп. 9, 12-13.
- 139 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 23; UKR.WS.618, п. 11; UKR.WS.635, п. 4; UKR.WS.644, п. 8; UKR.WS.659, пп. 15, 22; UKR.WS.666, пп. 14, 20-21, 23. Див. також UKR.WS.597, пп. 5, 7; UKR.WS.620, пп. 3, 20; UKR.WS.626, пп. 4, 12-14; UKR.WS.627, пп. 8, 23, 25, 31-32, 36; UKR.WS.633, пп. 21-22; UKR.WS.643, пп. 19, 24; UKR.WS.646, пп. 27, 38; UKR.WS.654, пп. 4, 10.
- 140 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 16; UKR.WS.628, пп. 13-14; UKR.WS.635, п. 4; UKR.WS.680, п. 5. Див. також UKR.WS.627, пп. 8, 11, 13; UKR.WS.643, п. 15.
- 141 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 36; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 47.
- 142 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 26, 29; UKR.WS.635, п. 4; UKR.WS.644, п. 8; UKR.WS.666, пп. 19, 25; UKR.WS.669, пп. 7, 9-11. Див. також UKR.WS.578, п. 21; UKR.WS.597, пп. 5, 7, 15; UKR.WS.620, пп. 3, 20; UKR.WS.626, пп. 4, 12-14; UKR.WS.627, пп. 8, 23, 25, 31-32, 36; UKR.WS.643, пп. 19, 24; UKR.WS.646, пп. 40-41; UKR.WS.654, пп. 4, 10.
- 143 Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV. в. Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі](#).
- 144 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, п. 4; UKR.WS.644, п. 8.
- 145 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 40; [Шостий проміжний звіт](#), п. 45; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 48.

Так само як це зазначено у попередніх звітах, шестеро уцілілих осіб повідомили, що їм ніколи не повідомляли про підстави їхнього затримання та/або офіційно не пред'являли жодних звинувачень, що не давало їм можливості оскаржити своє затримання або домогтися його регулярного перегляду.¹⁴⁶ Їм також було відмовлено у праві на юридичне представництво.¹⁴⁷ Трое уцілілих повідомили, що їх змушували підписувати порожні протоколи або інші документи, не даючи можливості ознайомитися з їхнім змістом.¹⁴⁸ Більше того, у двох із повідомлених випадків утримуваних цивільних осіб було помилково класифіковано як військовополонених, фактично позбавивши їх процесуальних гарантій, передбачених Четвертою Женевською конвенцією.¹⁴⁹

56. Як вже раніше зазначало БДПЛ, утримувані цивільні особи часто мали обмежений або повністю відсутній зв'язок із зовнішнім світом.¹⁵⁰ У шести задокументованих випадках цивільних осіб утримували без зв'язку із зовнішнім світом протягом частини або всього терміну утримання під вартою.¹⁵¹ Трое уцілілих повідомили про візити зовнішніх наглядових органів, зазначивши водночас, що ці візити мали обмежений характер.¹⁵² Крім того, члени сімей затриманих цивільних осіб продовжували повідомляти про постійні¹⁵³ труднощі з отриманням інформації про долю та місцезнаходження своїх родичів.¹⁵⁴ У випадках, коли місцезнаходження затриманих ставало відомим, родичі повідомляли, що спілкування або відвідування часто заборонялися або суворо обмежувалися.¹⁵⁵
57. Подібно до свідчень, зібраних БДПЛ у попередні періоди,¹⁵⁶ п'ять опитаних уцілілих повідомили про звільнення без будь-яких

146 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 44-45; UKR.WS.618, п. 9; UKR.WS.628; UKR.WS.659, п. 43; UKR.WS.669, пп. 39, 43; UKR.WS.680, п. 6. Див. також UKR.WS.597, п. 26; UKR.WS.646, пп. 22-24.

147 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 24, 45; UKR.WS.618, пп. 11-13; UKR.WS.628, пп. 11, 17, 19; UKR.WS.635, пп. 44-45; UKR.WS.659, п. 39; UKR.WS. 669, пп. 35-117; UKR.WS.680, пп. 7, 16. Більш детальну інформацію див. у підрозділі **IV. е. Судові процеси над українськими цивільними особами та військовополоненими, проведені російською владою російською владою.**

148 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 40; UKR.WS.644, пп. 10, 12; UKR.WS.659, пп. 40-42.

149 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, пп. 27, 44-45; UKR.WS.644, пп. 19, 21, 23, 80-81.

150 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, **Четвертий проміжний звіт**, п. 49; **П'ятий проміжний звіт**, п. 39; **Шостий проміжний звіт**, пп. 40, 44; **Сьомий проміжний звіт**, п. 50.

151 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 43, 55; UKR.WS.635, п. 42; UKR.WS.644, пп. 8, 43; UKR.WS.669, п. 112; UKR.WS.680, пп. 7, 12. Див. також UKR.WS.597, пп. 5, 7, 26; UKR.WS.620, пп. 3-4.

152 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, п. 58; UKR.WS.644, пп. 44-45, 67; UKR.WS.669, пп. 113-114.

153 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, **П'ятий проміжний звіт**, п. 39; **Шостий проміжний звіт**, п. 44; **Сьомий проміжний звіт**, пп. 53-54.

154 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.597, пп. 5, 7, 26; UKR.WS.626, п. 8; UKR.WS.627, пп. 11, 14, 20, 23, 31-32; UKR.WS.633, пп. 15, 19-21, 29; UKR.WS.643, п. 17; UKR.WS.646, пп. 37, 39. Див. також UKR.WS.578, п. 43.

155 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.597, пп. 5, 7; UKR.WS.620, пп. 8-9, 19, 21; UKR.WS.626, пп. 12, 14, 16; UKR.WS.627, пп. 23-24, 31, 33, 36; UKR.WS.633, пп. 19, 22; UKR.WS.643, пп. 25-28; UKR.WS.646, пп. 39-41, 53-55; UKR.WS.654, пп. 9-11. Див. також UKR.WS.644, пп. 33, 42-43.

156 Див. ОБСЄ/БДПЛ, **Четвертий проміжний звіт**, п. 54; **Шостий проміжний звіт**, п. 46; **Сьомий проміжний звіт**, п. 51.

формальних процедур.¹⁵⁷ Пр'ятою свавільно утримуваних цивільних осіб було звільнено в рамках обміну військовополоненими.¹⁵⁸

58. В одному випадку, про який повідомили БДПЛ,¹⁵⁹ цивільну особу заарештували у так званій «Донецькій народній республіці» у 2017 році і утримували без зв'язку із зовнішнім світом у кількох місцях несвободи без судового розгляду. Після того, як у 2022 році російська влада взяла під контроль місце несвободи, було розпочато розслідування його справи. У середині 2024 року, порушуючи МГП,¹⁶⁰ його судили за російським Кримінальним кодексом і визнали винним у «тероризмі» та «шпигунстві», однак звільнили з урахуванням уже відбутого строку. Проте, коли він залишав залу суду, співробітники ФСБ заарештували його за сфабрикованими адміністративними звинуваченнями в «порушенні комендантської години» та «невиконання вимог правоохоронних органів», а згодом депортували – спочатку до слідчого ізолятора в Таганрозі, а потім до виправної колонії в центральній Росії. Свідок розповів БДПЛ, що зазнавав катувань і жорстокого поводження, йому ніколи не повідомляли причин затримання, а жодні адміністративні провадження протягом цього часу не розпочиналися. У серпні 2025 року він повернувся до України в рамках офіційного обміну військовополоненими. БДПЛ зазначає, що затримання цивільних осіб виключно з метою обміну полоненими може вважатися захопленням заручників, що є воєнним злочином.¹⁶¹
59. БДПЛ отримало інформацію від родичів про статус десяти цивільних осіб, які на момент проведення інтерв'ю залишалися утримуваними або «зниклими» внаслідок дій російських органів влади.¹⁶² Багато з них було свавільно затримано ще у 2022 році.¹⁶³ У шести задокументованих випадках жертвам були звинувачені або засуджені за злочини за сфабрикованими обвинуваченнями, включаючи «тероризм», «шпигунство», «диверсію» та «зраду», після їхнього, часто тривалого, свавільного тримання під вартою,¹⁶⁴ що свідчить про відповідну

157 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, шп. 17, 47; UKR.WS.618, п. 21; UKR.WS.628, п. 19; UKR.WS.659, шп. 43-44; UKR.WS.680, п. 6. Див. також UKR.WS.644, п. 29

158 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, шп. 60-62; UKR.WS.644, шп. 76-80; UKR.WS.666, шп. 41-42, 48; UKR.WS.669, шп. 118-122. Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ [IV. Г. Обмін цивільними особами](#).

159 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.669.

160 Четверта Женевська конвенція, ст. 64.

161 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 96; Четверта Женевська конвенція, ст. 34, 147; Додатковий протокол I, ст. 75(2); Римський статут МКС, ст. 8(2)(a)(viii). Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ [IV. Г. Обмін цивільними особами](#).

162 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.590; UKR.WS.597; UKR.WS.620; UKR.WS.626; UKR.WS.627; UKR.WS.633; UKR.WS.643; UKR.WS.646; UKR.WS.654; Див. також UKR.WS.578, п. 53.

163 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.620, п. 3; UKR.WS.627, п. 7; UKR.WS.643, п. 16; UKR.WS.654, п. 4. Див. також UKR.WS.578, шп. 4, 11.

164 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.620, п. 10; UKR.WS.627, п. 34; UKR.WS.643, п. 20; UKR.WS.646, п. 45; UKR.WS.654, п. 16. Див. також UKR.WS.597, шп. 5, 7, 18-21.

практику російської влади.¹⁶⁵ Свідки також повідомляли, що утримувані цивільні особи було відмовлено у дотриманні основних гарантій справедливого судового розгляду в кримінальних провадженнях.¹⁶⁶

60. У двох випадках свідки повідомили як цивільних осіб арештовували на окупованих Росією територіях України за звинуваченнями, пов'язаними з інцидентами, що стосуються національної безпеки.¹⁶⁷ Кримінальні переслідування здійснювалися на підставі Кримінального кодексу Росії. Свідки вказували на те, що у кримінальних справах бракувало фактичних доказів і/або вони ґрунтувалися на неправдивих свідченнях та зізнаннях, отриманих у результаті катування.¹⁶⁸ За інформацією, доступ до незалежної правової допомоги був заборонений або суттєво обмежений.¹⁶⁹ БДІПЛ зазначає, що відмова в основних гарантіях справедливого судового розгляду сама по собі робить будь-яке тримання під вартою у кримінальному переслідуванні свавільним.¹⁷⁰
61. БДІПЛ отримало оновлену інформацію щодо двох випадків, задокументованих у Сьомому проміжному звіті.¹⁷¹ Одна з жертв, викрадена в лютому 2025 року в Криму, залишається під вартою без пред'явлення обвинувачень; коротка телефонна розмова з її дочкою влітку 2025 року не дала змоги з'ясувати правові підстави для утримання під вартою. Інша жінка, незаконно засуджена за «шпигунство» у 2024 році, після шести місяців утримання без зв'язку із зовнішнім світом була депортована в липні 2025 року до виправної колонії в Російській Федерації для відбування покарання після того, як два місяці до цього її апеляційна скарга була відхилена.
62. Точна кількість цивільних осіб, свавільно затриманих Російською Федерацією в контексті її вторгнення в Україну, залишається невідомою. З 24 лютого 2022 року українські правоохоронні органи розслідують

165 Див. також ОБСЄ/БДІПЛ, П'ятий проміжний звіт, пп. 30, 41; Шостий проміжний звіт, п. 50; Сьомий проміжний звіт, п. 55.

166 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.620, пп. 10-11; UKR.WS.627, пп. 11, 27; UKR.WS.643, пп. 5-6, 29; UKR.WS.654, пп. 11, 19. Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. е. Судові процеси над українськими цивільними особами та військовополоненими, проведені російською владою.

167 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.626, пп. 7-9; UKR.WS.633, пп. 11-13. Кримінальні переслідування були розпочаті за звинуваченнями в «тероризмі».

168 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.626, пп. 10, 17; UKR.WS.633, пп. 11-16.

169 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.626, пп. 11, 15; UKR.WS.633, п. 19.

170 Див. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП), ст. 9, 14; Загальний коментар № 35: Стаття 9 (Свобода та особиста недоторканість), Комітет з прав людини ООН, ССРР/С/ГС/35, п. 17; Загальний коментар № 32: Стаття 14 (Право на рівність перед судами та трибуналами і на справедливий судовий розгляд), Комітет з прав людини ООН, ССРР/С/ГС/32. Див. також Переглянуті методи роботи Робочої групи з питань свавільного затримання, WGAD, А/HRС/36/38, п. 8(с); Звіт Московського механізму ОБСЄ. Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ IV. е. Судові процеси над українськими цивільними особами та військовополоненими, проведені російською владою.

171 Див. ОБСЄ/БДІПЛ, Сьомий проміжний звіт, UKR.WS.575 та UKR.WS.576. Інформація, надана БДІПЛ двома неурядовими організаціями, що займаються питаннями, пов'язаними зі свавільним затриманням українських цивільних осіб.

понад 6 500 випадків викрадення та незаконного позбавлення волі.¹⁷² Загалом близько 16 000 цивільних осіб вважаються зниклими безвісти або незаконно затриманими, причому Міжнародний комітет Червоного Хреста підтвердив понад 870 випадків. Місцеперебування інших залишається невідомим, хоча вважається, що вони утримуються в місцях на окупованих Росією територіях України та в Російській Федерації.¹⁷³ Українських цивільних осіб, які зазнали свавільного позбавлення волі, слід негайно і беззастережно звільнити.

В. КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ, ПІДКОНТРОЛЬНИХ РОСІЙСЬКІЙ ВЛАДІ

63. БДІПЛ продовжувало отримувати нові докази широкомасштабного та систематичного застосування катувань проти цивільних осіб, які перебувають під вартою Росії.¹⁷⁴ Упродовж другої половини 2025 року БДІПЛ опитало одинадцять уцілілих осіб (сім чоловіків та чотири жінки), які пережили катування та інші форми жорстокого поводження та покарання,¹⁷⁵ а також отримало достовірні повідомлення про такі порушення від родичів осіб, які були або залишаються затриманими російською владою.¹⁷⁶
64. Нові випадки, про які стало відомо БДІПЛ, мали місце між 2022 і 2025 роками як в офіційних, так і в імпровізованих місцях позбавлення волі на контрольованих Росією територіях України, зокрема в Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях, у Криму, а також на території Російської Федерації. Уцілілі ідентифікували винуватців як членів російських збройних сил,¹⁷⁷ Федеральної служби безпеки (ФСБ),¹⁷⁸ Національної гвардії Росії (*Росгвардія*),¹⁷⁹ а також як штатних

172 Окремо, понад 1 500 цивільних осіб, які раніше утримувалися на окупованих Росією територіях або в Російській Федерації, були повернуті до України шляхом обміну та інших заходів. Поліція також зареєструвала 2 222 випадки насильницьких зникнень і 3 008 випадків захоплення цивільних осіб у заручники, причому 307 осіб, як вважається, залишаються в ув'язненні. Див. інформацію, надану БДІПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

173 Там само.

174 Див. також ОБСЄ/БДІПЛ, *Третій проміжний звіт*, пп. 55-64; *Четвертий проміжний звіт*, пп. 56-66; *П'ятий проміжний звіт*, пп. 42-51; *Шостий проміжний звіт*, пп. 52-65; *Сьомий проміжний звіт*, пп. 57-66.

175 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.578; UKR.WS.579; UKR.WS.581; UKR.WS.618; UKR.WS.628; UKR.WS.635; UKR.WS.644; UKR.WS.659; UKR.WS.666; UKR.WS.669; UKR.WS.680.

176 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.578, пп. 13-14; UKR.WS.604, пп. 24-29, 31-32; UKR.WS.626, п. 9; UKR.WS.627, пп. 9, 11-12, 25, 30; UKR.WS.633, п. 23; UKR.WS.643, пп. 7-8, 15-16, 36; UKR.WS.646, пп. 24-26; UKR.WS.654, п. 11; UKR.WS.674, пп. 7-10, 13-14; UKR.WS.682, пп. 13, 16. Сюди входять особи, які були затримані до лютого 2022 року як у так званій «Донецькій народній республіці», так і на територіях, підконтрольних Уряду України, і які залишалися під вартою в установах, що перейшли під контроль Росії після вторгнення Російської Федерації в Україну.

177 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.578, пп. 11, 15; UKR.WS.618, п. 20; UKR.WS.628, п. 14; UKR.WS.659, пп. 17, 19-20, 29; UKR.WS.680, пп. 5-6, 10, 15. Див. також UKR.WS.627, пп. 7, 9, 17.

178 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.578, п. 24; UKR.WS.659, пп. 15-16, 18; UKR.WS.666, пп. 33, 37.

179 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.644, пп. 30, 47-48.

співробітників та працівників підрозділів спеціального призначення («спецназу») Федеральної служби виконання покарань (ФСВП).¹⁸⁰

65. Уцілілі особи та свідки повідомили, що ці представники російських органів влади застосовували катування та жорстоке поводження під час допитів та на різних етапах утримання під вартою, зокрема під час арешту та перевезення.¹⁸¹ Як і у попередніх звітах,¹⁸² нові свідчення вказують на те, що катування регулярно застосовувалися для отримання інформації або зізнань.¹⁸³ Катування також застосовувалися для покарання, залякування або приниження жертв,¹⁸⁴ а також для примусу їх до співпраці.¹⁸⁵
66. Потерпілі піддавалися різним методам катування або жорстокого поводження. Поширеними методами, що застосовувалися в різних місцях утримання під вартою,¹⁸⁶ були жорстокі побиття, часто з використанням різних предметів,¹⁸⁷ електрошок,¹⁸⁸ тривалі вимушені перебування у незручних положеннях,¹⁸⁹ надягання пакетів на голову,¹⁹⁰ імітації страти,¹⁹¹ а також погрози смертю та фізичним насильством, включаючи погрози заподіяння шкоди членам сім'ї.¹⁹² Вісім уцілілих також повідомили про сексуальне насильство, сексуалізовані форми

180 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.579, шп. 6, 9, 15; UKR.WS.581, шп. 10, 13, 15, 28; UKR.WS.635, п. 27; UKR.WS.644, п. 47; UKR.WS.669, шп. 47-48.

181 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, шп. 12-13, 17; UKR.WS.579, шп. 15-17; UKR.WS.581, п. 12; UKR.WS.628, шп. 10-12; UKR.WS.635, шп. 13, 20-21; UKR.WS.666, п. 25; UKR.WS.669, шп. 35-36, 74-75. Див. також UKR.WS.627, п. 9; UKR.WS.643, шп. 7-8, 16; UKR.WS.644, п. 75.

182 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 56; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 58; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 44; Шостий проміжний звіт, п. 54; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 58.

183 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, шп. 12, 24; UKR.WS.628, п. 16; UKR.WS.635, шп. 15-17; UKR.WS.659, шп. 17, 19-21, 28, 31; UKR.WS.680, шп. 5, 16. Див. також UKR.WS.627, п. 11; UKR.WS.643, шп. 7-8, 16; UKR.WS.646, шп. 25-28.

184 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.578, шп. 38-39; UKR.WS.579, п. 23; UKR.WS.628, п. 15; UKR.WS.635, шп. 13, 27, 32-33, 40-41, 52, 57; UKR.WS.644, шп. 26, 48; UKR.WS.659, шп. 29-30; UKR.WS.666, п. 25; UKR.WS.669, шп. 48, 50, 53, 104-107. Див. також UKR.WS.682, п. 13.

185 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.618, шп. 12-13; UKR.WS.635, п. 16; UKR.WS.666, шп. 24-25, 33, 38.

186 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), п. 102; [Третій проміжний звіт](#), п. 57; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 60; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 46; Шостий проміжний звіт, п. 55; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 59.

187 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, шп. 13, 17, 24; UKR.WS.579, шп. 6, 9, 18, 23, 29; UKR.WS.581, п. 15; UKR.WS.628, п. 14; UKR.WS.635, шп. 13, 15, 17, 40, 45-46, 48, 50-51, 54; UKR.WS.644, шп. 30, 39, 47, 50, 61, 66; UKR.WS.659, шп. 17, 29-31; UKR.WS.666, п. 25; UKR.WS.669, шп. 48, 75-76, 79, 85-89, 105-106; UKR.WS.680, шп. 5, 18. Див. також UKR.WS.626, шп. 9, 12; UKR.WS.627, п. 11; UKR.WS.643, шп. 7-8, 16; UKR.WS.646, шп. 24, 26; UKR.WS.654, п. 11; UKR.WS.682, п. 13.

188 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, шп. 17, 46, 50; UKR.WS.644, шп. 47, 61-62, 66, 75; UKR.WS.659, п. 19; UKR.WS.666, шп. 26, 37; UKR.WS.669, п. 48; UKR.WS.680, шп. 5, 17. Див. також UKR.WS.627, п. 9; UKR.WS.643, шп. 15, 36; UKR.WS.646, п. 26; UKR.WS.654, п. 11.

189 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, шп. 17, 38; UKR.WS.579, п. 29; UKR.WS.635, шп. 18, 45, 48-49; UKR.WS.644, шп. 30, 49, 62, 66, 74; UKR.WS.666, п. 27; UKR.WS.669, шп. 80, 109; UKR.WS.680, п. 5. Див. також UKR.WS.654, п. 11.

190 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, п. 50; UKR.WS.644, шп. 61-62; UKR.WS.659, п. 19; UKR.WS.669, шп. 74, 81.

191 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 12; UKR.WS.635, п. 17; UKR.WS.666, шп. 20, 35. Див. також UKR.WS.646, п. 26.

192 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.618, шп. 13, 16; UKR.WS.635, шп. 15-16; UKR.WS.644, п. 14; UKR.WS.659, шп. 19, 36-37; UKR.WS.666, шп. 23-24; UKR.WS.680, п. 16.

катування та погрози застосування сексуального насильства.¹⁹³ Серед інших методів згадувалися удушення, голодування та завдання опіків гарячою праскою.¹⁹⁴ Більшість уцілілих повідомили про застосування до них різних форм катування або жорстокого поводження під час ув'язнення.

67. Вісім уцілілих повідомили про різні короткострокові та довготривалі фізичні ушкодження та психологічні травми внаслідок катувань та/або умов утримання під вартою. Серед них згадувалися синці та рвани рани, опіки, вибиті зуби та зламані пальці, переломи ребер, біль у грудях та нирках, погіршення зору, а також порушення сну, тривожність та панічні атаки.¹⁹⁵
68. Окрім допитів, уцілілі повідомляли про жорстокі побиття одразу після прибуття до місць ув'язнення, відомі як «прийомка», а також про катування та жорстоке поводження під час повсякденних процедур, таких як обшуки камер, прийняття душу та прогулянки.¹⁹⁶ Один зі свідків розповів БДПЛ: *«Під час перевірок ми повинні були перебувати в камері. Нахилившись, ми тримали голову між ногами людини, яка стояла перед нами. Потім ми мали вишикуватися біля стіни. Потім нас або били струмом по всьому тілу, або завдавали ударів дерев'яним молотком по ногах і руках»*.¹⁹⁷ Як раніше повідомляло БДПЛ,¹⁹⁸ представники установ тримання під вартою застосовували до потерпілих різні форми приниження, зокрема змушували їх завчити та декламувати російський гімн і патріотичні пісні.¹⁹⁹ Свідки також заявили, що винуватці часто зверталися до них, використовуючи зневажливі прізвиська та образливу лексику.²⁰⁰
69. Майже всі уцілілі, які пережили катування, також були свідками катувань або фізичного насильства над іншими цивільними особами та військовополоненими, які утримувалися разом з ними в тих самих

193 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.579, п. 32; UKR.WS.618, п. 20; UKR.WS.628, п. 14-15; UKR.WS.635, п. 48, 50, 52, 54, 61; UKR.WS.644, п. 61, 74; UKR.WS.666, п. 37; UKR.WS.669, пп. 37, 79, 81; UKR.WS.680, пп. 5-6, 17, 21, 47. Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV. д. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, на територіях, підконтрольних російській владі](#).

194 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.579, п. 29; UKR.WS.628, п. 14; UKR.WS.643, п. 15; UKR.WS.669, пп. 94-96.

195 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 20; UKR.WS.579, п. 29; UKR.WS.628, п. 23; UKR.WS.635, п. 46, 48, 63-64; UKR.WS.659, пп. 30-31; UKR.WS.666, пп. 25, 35; UKR.WS.669, пп. 76, 79, 98, 102-103; UKR.WS.680, п. 22. Див. також UKR.WS.627, пп. 9, 37; UKR.WS.674, п. 7.

196 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 38-39; UKR.WS.579, пп. 9, 18, 29; UKR.WS.581, пп. 13, 28-29; UKR.WS.635, пп. 32-34, 41, 45, 47-57; UKR.WS.644, пп. 26, 30-31, 48-49, 51, 61, 66, 74; UKR.WS.666, пп. 25, 27; UKR.WS.669, пп. 53, 74-76, 79-81, 85-89, 104-107, 109. Див. також UKR.WS.674, п. 9.

197 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.644, п. 46.

198 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 48; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 51; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 45; Шостий проміжний звіт, п. 58; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 62.

199 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 34; UKR.WS.581, пп. 16, 33; UKR.WS.635, пп. 48, 55; UKR.WS.644, пп. 30, 38, 47; UKR.WS.666, пп. 25, 30, 42; UKR.WS.669, пп. 53, 90. Див. також UKR.WS.604, п. 97; UKR.WS.674, п. 9; UKR.WS.682, п. 13.

200 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, пп. 11, 15, 27, 53; UKR.WS.669, пп. 37, 77.

місцях несвободи.²⁰¹ Крім того, БДПЛ отримало достовірні повідомлення про смерті в місцях позбавлення волі внаслідок катувань та/або нелюдських умов утримання.²⁰²

70. Також БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення про широкорозповсюджені жахливі умови утримання під вартою, які можуть бути прирівняні до жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження або покарання.²⁰³ До них належать переповнені камери, відсутність належної вентиляції та освітлення, антисанітарні умови, зокрема брак гігієни, відсутність або недостатня кількість води та їжі, неможливість ходити або займатися фізичними вправами,²⁰⁴ а також брак доступу до медичної допомоги або її неналежний рівень.²⁰⁵ Двоє уцілілих повідомили про небезпечну втрату ваги через погане харчування під час ув'язнення.²⁰⁶ Один зі свідків, який втратив майже половину своєї ваги під час ув'язнення в Росії, розповів БДПЛ: *«Люди божеволіли через брак їжі. Ми постійно відчували голод. Ми завжди думали про їжу. Ми сходили з розуму через голод і нестачу їжі. Неможливо було думати про що-небудь інше».*²⁰⁷
71. Катування та нелюдське поводження, зокрема навмисне заподіяння великих страждань або серйозних ушкоджень тілу та здоров'ю, суворо заборонені МГП і становлять воєнні злочини.²⁰⁸ Згідно з МППЛ, заборона катувань та іншого нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження є абсолютною і не допускає жодних відступів, навіть під час збройного конфлікту.²⁰⁹ Широко поширене та систематичне застосування катувань, нелюдського і такого, що принижує гідність,

201 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, пп. 13-14, 37; UKR.WS.579, пп. 9, 18; UKR.WS.581, пп. 32-33; UKR.WS.618, п. 16; UKR.WS.635, пп. 23, 40, 54; UKR.WS.644, пп. 18, 20, 48, 68, 74-75; UKR.WS.659, пп. 29-30, 32-33; UKR.WS.666, пп. 23, 25, 31-32, 48; UKR.WS.669, пп. 57-61. Більш детальну інформацію про військовополонених див. у підрозділі IV г. Ситуація з військовополоненими.

202 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.669, пп. 17, 65.

203 Див. також ОБСЕ/БДПЛ, Четвертий проміжний звіт, п. 63; П'ятий проміжний звіт, п. 38; Шостий проміжний звіт, п. 42; Сьомий проміжний звіт, п. 63.

204 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 17; UKR.WS.618, п. 17; UKR.WS.635, пп. 18, 24-25, 55, 29-31, 35-38; UKR.WS.644, пп. 9, 17-18, 25, 30, 34, 63-64; UKR.WS.659, пп. 25-26; UKR.WS.666, пп. 23, 28-29, 40; UKR.WS.669, пп. 52, 54, 83, 94-95, 99, 101. Див. також UKR.WS.620, п. 13; UKR.WS.643, п. 35; UKR.WS.646, п. 27; UKR.WS.654, п. 11; UKR.WS.682, п. 13.

205 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.579, п. 28; UKR.WS.581, пп. 6, 15, 19-21, 36; UKR.WS.635, пп. 39-40; UKR.WS.644, п. 25; UKR.WS.659, п. 32; UKR.WS.669, пп. 64, 102, 110; Див. також UKR.WS.627, п. 25; UKR.WS.674, п. 9. Відмова у наданні медичної допомоги також може становити порушення заборони катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження або покарання.

206 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.578, п. 20; UKR.WS.669, п. 63. Див. також UKR.WS.627, п. 37; UKR.WS.654, п. 12; UKR.WS. 682, п. 13.

207 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.669, п. 95.

208 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми 90, 92; Четверта Женевська конвенція, ст. 32; Додатковий протокол I, ст. ст. 75(1)-(2) та 11. Див. також Статут МКС, ст. 8(2)(a)(ii).

209 МППП, ст. 7; Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (Конвенція ООН проти катувань), ст. 2.

поводження з ув'язненими, які перебувають під російською владою, може бути кваліфіковано як злочин проти людяності.²¹⁰

Г. СИТУАЦІЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

72. Протягом другої половини 2025 року БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення,²¹¹ у тому числі 22 свідчення очевидців, про порушення МГП та МППЛ, пов'язаних із поведженням з українськими військовополоненими. Дванадцять свідчень були надані колишніми військовополоненими (усі чоловіки),²¹² шість – членами сімей інтернованих військовополонених, а ще чотири – іншими цивільними очевидцями.²¹³ Із цих колишніх військовополонених семеро були звільнені у 2025 році.²¹⁴ На момент публікації всі військовополонені, справи яких були описані членами їхніх сімей, залишаються під вартою в Російській Федерації. Тривалість інтернування за свідченнями становила від 18 до 45 місяців.
73. БДПЛ задокументувало місця, де було вчинено більшість зареєстрованих порушень. Вісім військовополонених утримували в Оленівці (Донецька область),²¹⁵ де їх інтернували в жахливих умовах,²¹⁶ зазнавали жорстокого поведження²¹⁷ і були позбавлені права на листування.²¹⁸ Після захоплення російськими збройними силами чотирьох військовополонених тимчасово утримували в установі/установах у Сартані (Донецька область),²¹⁹ де вони отримували малу кількість їжі, не мали води²²⁰ і не мали ліжок чи постільної білизни.²²¹ Троє військовополонених утримувалися в кожному з наступних місць на території Російської Федерації: Пакіно (Володимирська область),²²²

210 Статут МКС, ст. 7(і)(f) та (к). Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 56. Див. також Звіт Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні [A/79/549](#), 25 жовтня 2024 р., пп. 72-78; [Поводження з цивільними особами, позбавленими волі в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну](#), УВКПЛ ООН, 23 вересня 2025 р., п. 78.

211 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 28; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 33; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 52; [Шостий проміжний звіт](#), п. 66; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 67.

212 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582; UKR.WS.584; UKR.WS.587; UKR.WS.589; UKR.WS.594; UKR.WS.599; UKR.WS.600; UKR.WS.607; UKR.WS.622; UKR.WS.623; UKR.WS.656; UKR.WS.661.

213 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.606; UKR.WS.617; UKR.WS.633; UKR.WS.640; UKR.WS.649; UKR.WS.668 (члени сімей); UKR.WS.593; UKR.WS.647; UKR.WS.652; UKR.WS.678 (цивільні особи, затримані разом із військовополоненими або іншим чином залучені до питань військовополонених).

214 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582; UKR.WS.587; UKR.WS.589; UKR.WS.594; UKR.WS.600; UKR.WS.607; UKR.WS.622.

215 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 9; UKR.WS.589, п. 17; UKR.WS.600, п. 5; UKR.WS.607, п. 6; UKR.WS.617, п. 6; UKR.WS.622, п. 4; UKR.WS.633, пп. 6-7; UKR.WS.656, п. 3.

216 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 18; UKR.WS.600, п. 79; UKR.WS.622, п. 14-15.

217 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 15; UKR.WS.589, п. 18; UKR.WS.600, п. 74; UKR.WS.607, пп. 20, 22, 23, 26, 37; UKR.WS.656, пп. 9-10.

218 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 25; UKR.WS.607, п. 32-33; UKR.WS.656, п. 37.

219 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 13; UKR.WS.589, п. 11; UKR.WS.607, п. 8; UKR.WS.622, п. 9.

220 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 13; UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, п. 12.

221 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, п. 9.

222 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 51; UKR.WS.600, п. 5; UKR.WS.607, п. 6.

Ростов-на-Дону (Ростовська область)²²³ та Камишин (Волгоградська область).²²⁴ Ще троє утримувалися в Суходільську (Луганська область).²²⁵ Полонені, які перебували у Пакіно, повідомили, що їх змушували виконувати виснажливі фізичні вправи²²⁶ та зазнавали знущань і образ з боку охоронців.²²⁷ Військовополонені з Камишино повідомили про систематичні катування,²²⁸ зокрема під час допитів;²²⁹ а також про кілька випадків сексуального насильства.²³⁰ У Суходільську військовополонені регулярно піддавалися побиттям²³¹ та ураженню електричним струмом.²³²

74. Як і у попередніх звітах,²³³ свідки описали, як, особливо після захоплення, військовополонені інтернувалися в імprovізованих місцях утримання, таких як шахта,²³⁴ ангари,²³⁵ приватні будинки,²³⁶ сарай²³⁷ та дитячий табір.²³⁸ Після переведення більшу частину свого інтернування вони провели у виправних колоніях,²³⁹ слідчих ізоляторах,²⁴⁰ військових частинах²⁴¹ та відділках поліції.²⁴² Кожен військовополонений повідомив, що протягом інтернування його утримували в декількох місцях ув'язнення. У деяких місцях, таких як Сартана, Оленівка та Пакіно, військовополонених, за повідомленнями, утримували разом із цивільними затриманими,²⁴³ тоді як в інших місцях утримували лише військовополонених.²⁴⁴ Зазвичай чоловіків і жінок-військовополонених утримували окремо,²⁴⁵ зокрема в Оленівці, де, за повідомленнями,

223 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.617, п. 6; UKR.WS.633, п. 6-7; UKR.WS.640, п. 5-6.

224 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.556, п. 3; UKR.WS.589, п. 26; UKR.WS.607, п. 41.

225 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 62; UKR.WS.587, п. 9; UKR.WS.599, п. 6.

226 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 91; UKR.WS.607, п. 92-93.

227 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 68; UKR.WS.600, п. 151; UKR.WS.607, п. 76.

228 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, пп. 28-29, 47, 48; UKR.WS.607, пп. 41, 44, 64, 72; UKR.WS.656, пп. 12, 18.

229 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, пп. 33-34; UKR.WS.607, пп. 65-66; UKR.WS.656, п. 14.

230 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 48; UKR.WS.607, п. 72.

231 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 69; UKR.WS.599, п. 52.

232 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 93; UKR.WS.587, пп. 37, 71; UKR.WS.599, п. 67.

233 Див. ОБСЄ/БДПЛ, **П'ятий проміжний звіт**, п. 54; Шостий проміжний звіт, п. 67; **Сьомий проміжний звіт**, п. 68.

234 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.582, п. 27.

235 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 13; UKR.WS.589, п. 11; UKR.WS.622, п. 4.

236 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 37; UKR.WS.623, п. 11.

237 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.607, п. 14.

238 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.623, п. 20.

239 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 30; UKR.WS.584, п. 89; UKR.WS.587, п. 9; UKR.WS.599, п. 6; UKR.WS.600, п. 5; UKR.WS.617, п. 6; UKR.WS.622, п. 4; UKR.WS.623, п. 28; UKR.WS.633, п. 6; UKR.WS.649, п. 3; UKR.WS.656, п. 3; UKR.WS.661, пп. 6, 31.

240 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, пп. 29, 31; UKR.WS.584, п. 89; UKR.WS.587, п. 9; UKR.WS.594, п. 79; UKR.WS.599, п. 6; UKR.WS.600, п. 5; UKR.WS.617, п. 6; UKR.WS.633, п. 6; UKR.WS.649, п. 3; UKR.WS.656, п. 3.

241 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.582, п. 27.

242 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 9; UKR.WS.600, п. 5; UKR.WS.623, п. 26.

243 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 24; UKR.WS.600, п. 81; UKR.WS.607, п. 108.

244 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 58; UKR.WS.607, п. 73; UKR.WS.622, п. 21; UKR.WS.661, п. 7.

245 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, пп. 58, 133; UKR.WS.599, п. 84; UKR.WS.600, п. 38; UKR.WS.607, п. 73; UKR.WS.622, п. 21; UKR.WS.656, п. 40; UKR.WS.661, п. 7.

для жінок було виділено окрему будівлю.²⁴⁶ Однак у трьох випадках чоловіків і жінок утримували разом.²⁴⁷

75. Усі військовополонені, з якими спілкувалося БДПЛ, повідомили, що зазнавали катувань, що свідчить про їх широке та систематичне застосування російською владою.²⁴⁸ Часто згадувалося фізичне насильство у вигляді побиття охоронцями місць утримання,²⁴⁹ яке відбувалося регулярно, наприклад «*п'ять разів на тиждень*»,²⁵⁰ або «*щоразу, коли [військовополонені] виходили з камери*».²⁵¹ Серед інших повідомлених методів були ураження електричним струмом (тривалістю до восьми годин),²⁵² тривалі вимушені перебування у незручних положеннях,²⁵³ нацьковування собак на полонених²⁵⁴ та акти сексуального насильства,²⁵⁵ такі як ураження геніталій електричним струмом.²⁵⁶ Жорстоке поводження відбувалося під час так званої «прийомки»,²⁵⁷ допитів,²⁵⁸ прийняття душу²⁵⁹ та прогулянок.²⁶⁰
76. Свідки також описували інші види жорстокого поводження, зокрема погрози.²⁶¹ Військовополоненим погрожували сексуальним насильством,²⁶² смертю,²⁶³ стратою,²⁶⁴ надмірними фізичними навантаженнями (наприклад, тисячами присідань)²⁶⁵ та одиночним

246 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 21; UKR.WS.600, п. 80.

247 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 67; UKR.WS.600, п. 64; UKR.WS.623, п. 17.

248 Див. також ОБСЕ/БДПЛ, *Четвертий проміжний звіт*, п. 33; *П'ятий проміжний звіт*, п. 6; *Шостий проміжний звіт*, п. 8; *Сьомий проміжний звіт*, п. 70.

249 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 44, 69, 102-103; UKR.WS.584, шп. 13, 17, 54, 169; UKR.WS.587, шп. 15, 67; UKR.WS.589, шп. 18, 28, 29; UKR.WS.594, шп. 41, 46, 49, 57, 103-104, 119; UKR.WS.599, шп. 19, 52, 71; UKR.WS.600, шп. 74, 98; UKR.WS.607, шп. 22-23, 26, 43-44, 55, 64, 93, 101; UKR.WS.617, п. 27; UKR.WS.623, п. 32; UKR.WS.633, шп. 10, 13; UKR.WS.649, п. 8; UKR.WS.656, шп. 9-10, 12, 30; UKR.WS.661, шп. 10, 16, 41.

250 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.582, п. 69.

251 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.589, п. 29.

252 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.587, п. 71. Див. також UKR.WS.582, шп. 57, 93; UKR.WS.584, шп. 17-18, 30, 91; UKR.WS.589, п. 47; UKR.WS.594, шп. 57, 117, 119; UKR.WS.599, шп. 65, 67; UKR.WS.600, шп. 100, 107; UKR.WS.607, шп. 43-44; UKR.WS.622, шп. 13, 23; UKR.WS.523, п. 10; UKR.WS.633, п. 10; UKR.WS.656, п. 12.

253 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 45; UKR.WS.587, п. 67; UKR.WS.589, п. 29; UKR.WS.594, шп. 95, 120; UKR.WS.622, п. 13; UKR.WS.661, п. 41.

254 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 78; UKR.WS.594, п. 197; UKR.WS.600, п. 146.

255 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, шп. 30, 91; UKR.WS.589, шп. 48, 92; UKR.WS.594, п. 101; UKR.WS.600, п. 101; UKR.WS.607, п. 72; UKR.WS.656, п. 23.

256 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.584, шп. 30, 91. Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ IV. д. [Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, на територіях, підконтрольних російській владі](#).

257 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 102-103; UKR.WS.584, шп. 17, 169; UKR.WS.587, шп. 15, 67; UKR.WS.589, п. 18; UKR.WS.594, п. 46; UKR.WS.599, п. 19; UKR.WS.600, п. 74; UKR.WS.607, шп. 20, 43; UKR.WS.622, п. 13; UKR.WS.623, п. 32; UKR.WS.656, п. 9.

258 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 71; UKR.WS.607, п. 101.

259 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.594, шп. 104, 117.

260 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 54; UKR.WS.600, п. 146.

261 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 13; UKR.WS.594, п. 182; UKR.WS.599, п. 63; UKR.WS.661, п. 33.

262 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 182; UKR.WS.607, п. 72.

263 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 13; UKR.WS.633, п. 10.

264 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.584, п. 19.

265 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 72; UKR.WS.584, п. 130; UKR.WS.589, п. 52; UKR.WS.594, п. 152; UKR.WS.607, п. 93.

ув'язненнях.²⁶⁶ Як раніше було задокументувало БДПЛ,²⁶⁷ військовополонених змушували випалювати або здирати свої татування гострими предметами.²⁶⁸ Також повідомлялося про спилювання або видалення їм зубів.²⁶⁹ Жорстоке поводження часто застосовувалося для отримання зізнань або як покарання. Наприклад, після того, як військовополонені поскаржилися на умови утримання, їм дали їжу, попередньо обприскану перцевим спреєм, що викликало блювоту.²⁷⁰

77. Усі 12 колишніх військовополонених також повідомили, що зазнавали принизливого та зневажливого поводження. Їх змушували завчати гімни Росії та так званої «Луганської народної республіки»,²⁷¹ співати або слухати російські чи радянські патріотичні пісні,²⁷² завчати вірші²⁷³ та вивчати історію Росії.²⁷⁴ Невиконання вимог призводило до покарання.²⁷⁵ Один зі свідків згадував: *«Коли ми поверталися до камери, ми мали стати спиною до дверей, нахилитися і кричати: «Слава героям Росії!»»*.²⁷⁶ Охоронці також вербально ображали військовополонених, використовуючи лайливі слова і називаючи їх «вбивцями» та «фашистами».²⁷⁷ Військовополонені також повідомили, що їх змушували виконувати безглузді або принизливі завдання, такі як чищення чашки зубною щіткою,²⁷⁸ «ходіння навприсядки» протягом кількох годин,²⁷⁹ прибирання безладу, навмисно створеного охоронцями,²⁸⁰ та топтання українського прапора.²⁸¹ Один колишній військовополонений розповів, що після кожного побиття їх змушували говорити *«Дякую, громадянине начальнику»*.²⁸²
78. БДПЛ отримало повідомлення, що підтверджують погані умови інтернування українських військовополонених, так само як

266 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.599, п. 64.

267 Див. ОБСЄ/БДПЛ, *Сьомий проміжний звіт*, п. 72.

268 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.600, п. 58; UKR.WS.607, п. 37.

269 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.617, п. 27; UKR.WS.649, п. 8.

270 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.584, п. 106.

271 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 46, 129; UKR.WS.584, п. 94; UKR.WS.587, п. 31; UKR.WS.589, п. 54; UKR.WS.594, шп. 49, 128; UKR.WS.599, п. 72; UKR.WS.600, шп. 50, 101; UKR.WS.607, п. 53; UKR.WS.622, п. 23; UKR.WS.623, п. 18; UKR.WS.633, п. 11; UKR.WS.656, п. 17.

272 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 46, 129; UKR.WS.584, п. 94; UKR.WS.587, п. 31; UKR.WS.594, шп. 128, 173; UKR.WS.599, п. 72; UKR.WS.600, шп. 50, 101, 192; UKR.WS.607, шп. 53, 91; UKR.WS.622, п. 23; UKR.WS.623, п. 40; UKR.WS.647, п. 48; UKR.WS.656, п. 17.

273 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.600, шп. 50, 101; UKR.WS.656, п. 26.

274 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 94; UKR.WS.587, шп. 31, 34; UKR.WS.656, п. 17.

275 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 61; UKR.WS.600, п. 102; UKR.WS.656, п. 26.

276 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.661, п. 39.

277 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 68; UKR.WS.589, шп. 37, 68; UKR.WS.599, п. 62; UKR.WS.600, п. 151; UKR.WS.607, п. 78.

278 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.594, п. 149.

279 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.599, п. 50.

280 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.600, п. 160.

281 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.622, п. 16.

282 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.587, п. 67.

і в попередніх звітах.²⁸³ Свідки описували обмежене та неякісне харчування,²⁸⁴ дуже короткий час, відведений на прийом їжі²⁸⁵ та брак води, особливо після потрапляння в полон.²⁸⁶ Камери утримання описували як холодні або з поганою вентиляцією,²⁸⁷ та такі, що були заповнені клопами та щурами,²⁸⁸ без належної постільної білизни²⁸⁹ (а в деяких випадках навіть без ліжок).²⁹⁰ Гігієну було важко підтримувати через обмежений доступ до душових, води²⁹¹ та засобів гігієни, таких як туалетний папір, зубні щітки, зубна паста, мило та бритви.²⁹² У деяких установах доступ до туалетів був обмежений або ускладнений.²⁹³ Наприклад, один військовополонений повідомив, що щодня чекав сім годин, перш ніж охоронці відводили його до туалету.²⁹⁴ Військовополонені не мали змінного одягу, часто не мали зимового одягу²⁹⁵ і могли прати речі тільки вручну.²⁹⁶ Умови утримання в камерах погіршувалися такими практиками, як використання яскравого світла²⁹⁷ і гучної музики²⁹⁸ або вимогами до ув'язнених стояти або ходити по камері протягом тривалого часу.²⁹⁹

79. Свідки повідомили про відсутність або обмежений доступ до медичної допомоги.³⁰⁰ Погані умови інтернування та постійне жорстоке поводження призводили до серйозних проблем зі здоров'ям,³⁰¹ зокрема до інвалідності.³⁰² Один зі свідків розповів, як лікар запитав охоронців: *«Навіщо ви його сюди привезли? Чому просто не застрелили десь?»*³⁰³ Кілька військовополонених також розповіли про спалахи в місцях

283 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 69; [П'ятий проміжний звіт](#), шп. 63-67; Шостий проміжний звіт, шп. 77-80; [Сьомий проміжний звіт](#), шп. 73-75. Див. також [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 26, 28, 29.

284 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 49, 109; UKR.WS.584, п. 79; UKR.WS.587, шп. 18, 30; UKR.WS.594, шп. 53, 109, 110; UKR.WS.599, п. 75; UKR.WS.607, п. 87; UKR.WS.617, п. 27; UKR.WS.622, шп. 12, 15, 27; UKR.WS.656, п. 12.

285 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 118-119; UKR.WS.594, шп. 53, 62; UKR.WS.599, шп. 47, 76; UKR.WS.607, п. 33.

286 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 12; UKR.WS.589, п. 13; UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, п. 12.

287 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, шп. 53, 172; UKR.WS.599, п. 24; UKR.WS.607, п. 61.

288 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 65; UKR.WS.594, п. 151.

289 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 63; UKR.WS.589, п. 58; UKR.WS.599, п. 21; UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, п. 14.

290 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 20; UKR.WS.589, п. 30; UKR.WS.600, п. 79; UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, п. 14.

291 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 107; UKR.WS.587, п. 28; UKR.WS.594, п. 53; UKR.WS.599, п. 24.

292 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 127; UKR.WS.587, п. 63; UKR.WS.599, п. 80; UKR.WS.600, п. 173; UKR.WS.649, п. 22; UKR.WS.656, п. 25; UKR.WS.661, п. 38.

293 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, шп. 20, 149-150; UKR.WS.594, п. 68; UKR.WS.599, шп. 15, 42.

294 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.584, п. 150.

295 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 172; UKR.WS.599, п. 81; UKR.WS.600, п. 131.

296 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.656, п. 25.

297 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 70; UKR.WS.594, шп. 53, 127.

298 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 70; UKR.WS.589, п. 53; UKR.WS.594, п. 181.

299 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 70; UKR.WS.649, п. 22; UKR.WS.656, п. 21.

300 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 51; UKR.WS.584, п. 81; UKR.WS.587, п. 29; UKR.WS.589, п. 25, 44; UKR.WS.594, п. 59, 124; UKR.WS.599, шп. 43-44; UKR.WS.600, п. 112; UKR.WS.607, п. 53; UKR.WS.617, п. 27; UKR.WS.622, п. 17; UKR.WS.656, п. 22.

301 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 50; UKR.WS.584, шп. 56, 91; UKR.WS.589, шп. 83, 85; UKR.WS.594, шп. 121, 153, 160; UKR.WS.623, п. 45; UKR.WS.656, шп. 12, 21; UKR.WS.661, п. 56.

302 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.599, п. 101.

303 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.594, п. 160.

інтернування інфекційних захворювань, таких як короста.³⁰⁴ Четверо очевидців повідомили про смерті під час ув'язнення через відсутність медичної допомоги,³⁰⁵ а п'ятеро надали інформацію про випадки самогубств.³⁰⁶

80. Військовополонені часто не були поінформовані про свій статус або права, які їм гарантує МГП.³⁰⁷ Один зі свідків розповів як військовополоненого били по голові примірником Женевських конвенцій.³⁰⁸ У багатьох випадках ув'язненим відмовляли у праві на листування,³⁰⁹ і фактично утримували без зв'язку із зовнішнім світом.³¹⁰ Родичі часто дізнавалися про їх захоплення в полон або місцезнаходження лише з інтерв'ю, які військовополонені були змушені давати, піддаючись цікавості публіки, що суперечить МГП.³¹¹ Чотирнадцять свідків повідомили, що представники органів російської влади намагалися завербувати українських військовополонених, а також звичайних в'язнів до російських збройних сил в обмін на фінансові вигоди або амністію.³¹²
81. Деякі докази свідчать про те, що умови утримання українських військовополонених можуть покращуватися. Військовополонені, захоплені у полон у 2022 році, повідомили БДПЛ, що спочатку умови утримання були найсуворішими,³¹³ але з часом вони поступово покращувалися.³¹⁴ За словами одного зі свідків, це було пов'язано з тиском на адміністрацію місць утримання після повідомлень про недоїдання військовополонених.³¹⁵ Це поліпшення може бути пов'язане з виділенням коштів після включення місць утримання до федеральної

304 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 86; UKR.WS.594, шп. 187-188; UKR.WS.600, п. 171; UKR.WS.656, п. 31.

305 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 84; UKR.WS.584, шп. 17, 55; UKR.WS.587, п. 30; UKR.WS.600, п. 183. Див. також [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 21.

306 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 84; UKR.WS.594, п. 194; UKR.WS.599, п. 95; UKR.WS.600, п. 181-182; UKR.WS.607, п. 118.

307 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, шп. 48, 76; UKR.WS.584, п. 28; UKR.WS.587, п. 53; UKR.WS.589, п. 37; UKR.WS.594, шп. 71, 203; UKR.WS.599, п. 92; UKR.WS.600, шп. 194-195; UKR.WS.607, п. 126; UKR.WS.622, п. 32. Див. також [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 14-18.

308 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.584, п. 29.

309 Див. також [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 34, 35.

310 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 48; UKR.WS.587, п. 25; UKR.WS.589, п. 74; UKR.WS.617, п. 17; UKR.WS.622, п. 32; UKR.WS.623, п. 59; UKR.WS.656, п. 37.

311 Третя Женевська конвенція, ст. 13(2). Див. опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, п. 34; UKR.WS.584, п. 22; UKR.WS.587, п. 13; UKR.WS.589, п. 42, 46; UKR.WS.594, п. 55, 76; UKR.WS.599, шп. 14, 29; UKR.WS.600, п. 37; UKR.WS.607, п. 69; UKR.WS.622, п. 29; UKR.WS.623, шп. 15, 43. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 33; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 60; [Шостий проміжний звіт](#), п. 87; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 76.

312 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, шп. 39, 40; UKR.WS.581, п. 25; UKR.WS.584, п. 119; UKR.WS.587, п. 58; UKR.WS.620, п. 9; UKR.WS.622, п. 30; UKR.WS.647, п. 48; UKR.WS.650, п. 53; UKR.WS.660, п. 70; UKR.WS.661, п. 8; UKR.WS.662, шп. 30-31; UKR.WS.664, п. 65; UKR.WS.665, шп. 88, 92, 94; UKR.WS.672, п. 19.

313 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 12; UKR.WS.587, п. 13; UKR.WS.589, п. 13; UKR.WS.599, п. 15; UKR.WS.607, п. 14; UKR.WS.622, шп. 9, 12.

314 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.599, п. 80; UKR.WS.607, п. 115; UKR.WS.622, п. 27.

315 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.607, п. 115.

пенітенціарної системи Росії.³¹⁶ Крім того, семеро військовополонених повідомили, що під час ув'язнення їх відвідували журналісти та представники омбудсмена або міжнародної організації.³¹⁷ Свідки зазначили, що хоча такі візити, здавалося, мали певний позитивний ефект, вони, як правило, були нетривалими.³¹⁸

Г. ОБМІН ЦИВІЛЬНИМИ ОСОБАМИ

82. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ опитало 11 цивільних осіб, звільнених в рамках обміну військовополоненими,³¹⁹ а також отримало додаткові свідчення від двох очевидців³²⁰ щодо профілів цивільних осіб, включених до офіційних обмінів військовополоненими між Російською Федерацією та Україною. Хоча раніше обмін цивільними особами разом вже здійснювався одночасно з обміном військовополоненими, у цей період кількість обмінюваних цивільних осіб значно зростає. Тільки в результаті обмінів військовополоненими в травні, серпні та жовтні 2025 року до України повернулося 199 цивільних осіб.³²¹ Повідомляється, що щонайменше 28 російських цивільних були включені до обмінів військовополоненими у серпні та жовтні 2025 року.³²² Хоча обмін цивільними інтернованими особами не заборонений нормами МГП, такі обміни передбачають, що відповідні цивільні особи були затримані на законних підставах.³²³ Затримання цивільних осіб виключно з метою проведення майбутнього обміну може бути прирівняне до захоплення заручників, що є воєнним злочином.³²⁴
83. Двоє свідків повідомили БДПЛ, що Російська Федерація обмінювала українських цивільних осіб, які були затримані після лютого 2022 року за відмову співпрацювати з окупаційною владою або через нібито

316 Інформація, надана БДПЛ правозахисником, який займається питаннями українських цивільних ув'язнених та військовополонених.

317 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, шп. 74, 135, 138; UKR.WS.587, шп. 47, 70, 84, 189; UKR.WS.589, п. 72; UKR.WS.600, шп. 66, 164; UKR.WS.607, шп. 112-113; UKR.WS.656, шп. 28, 36; UKR.WS.661, п. 46. Навпаки, двоє свідків зазначили, що такі представники їх не відвідували. Див. опитування свідків БДПЛ UKR.WS.599, шп. 38, 90; UKR.WS.622, п. 28.

318 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, п. 136; UKR.WS.589, п. 72; UKR.WS.599, п. 91; UKR.WS.600, шп. 66, 176.

319 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, шп. 10-11; UKR.WS.647, шп. 6-9; UKR.WS.650, шп. 4,6; UKR.WS.652, шп. 5-8; UKR.WS.660, шп. 6-9; UKR.WS.664, шп. 6-9; UKR.WS.665, шп. 6-7, 17-24; UKR.WS.666, шп. 14-19; UKR.WS.667, шп. 17-22; UKR.WS.669, п. 13; UKR.WS.670, шп. 4-8.

320 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, шп. 28, 29, 39, 40; UKR.WS.593, шп. 58, 60-61, 105.

321 Див. [Поводження з цивільними особами, позбавленими волі, в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну](#), УВКПЛ ООН, 23 вересня 2025 р., п. 77. Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram від 2 жовтня 2025 року, українською мовою.

322 Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram від 24 серпня 2025 року, російською мовою; [повідомлення](#) у Telegram від 2 жовтня 2025 року, російською мовою.

323 Четверта Женевська конвенція, ст. ст. 42, 78. Затримання цивільних осіб, які не становлять безпосередньої загрози безпеці, рівнозначне захопленню заручників, що заборонено згідно з МГП.

324 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 96; Четверта Женевська конвенція, ст. 34, 147; Додатковий протокол I, ст. 75(2); Римський статут МКС, ст. 8(2)(a)(viii). Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ [IV. б. Свавільні позбавлення волі та насильницькі зникнення на територіях, підконтрольних російській владі](#).

попередню причетність до українських збройних сил.³²⁵ Крім того, за словами дев'яти свідків, деякі цивільні особи, обміняні під час нещодавніх обмінів військовополоненими, були затримані до лютого 2022 року місцевими «органами влади» так званих «Луганської народної республіки» та «Донецької народної республіки» за сфабрикованими звинуваченнями, зокрема у нібито співпраці зі Службою безпеки України (СБУ) чи збройними силами, або у підтримці тероризму.³²⁶ Незважаючи на те, що вони не відповідали правовим критеріям для включення до обміну військовополоненими, Російська Федерація, очевидно, включила їх до цього списку.³²⁷ Російська Федерація визначає українських цивільних затриманих як «осіб, затриманих за протидію спеціальній військовій операції», тим самим стираючи межу між військовополоненими та цивільними утримуваними, які підпадають під різні правові режими відповідно до МГП.³²⁸

84. Інформація, надана двома свідками, також вказує на те, що Російська Федерація включала колишніх українських ув'язнених, які вже відбули свої покарання, до нещодавніх обмінів військовополоненими.³²⁹ Це стосувалося осіб, які раніше утримувалися в українських місцях позбавлення волі на територіях, що згодом були окуповані Російською Федерацією, а також громадян України, які відбували покарання в Російській Федерації. Ці цивільні особи не мали російського громадянства і після відбуття покарання були переведені та утримувалися в центрах утримання мігрантів.³³⁰ За словами одного зі свідків, який займається питаннями, пов'язаними з українськими ув'язненими в Російській Федерації та на окупованих Росією територіях України: «Під час обміну [військовополоненими] між Україною та Росією в травні 2025 року росіяни привезли [...] колишніх українських в'язнів, які вже відбули свої покарання. Їх просто мали звільнити, але росіяни використали їх для обміну, хоча вони не мали бути частиною цих обмінів, оскільки є вільними людьми».³³¹
85. Інформація, зібрана БДПЛ, свідчить про те, що утримання українських цивільних осіб на окупованих Росією територіях України, а також практика тримання колишніх українських в'язнів у центрах утримання мігрантів після відбуття ними покарання і подальше включення їх

325 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.635, пп. 10-11; UKR.WS.666, пп. 14-19. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 40.

326 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.647, пп. 6-9; UKR.WS.650, пп. 4,6; UKR.WS.652, пп. 5-8; UKR.WS.660, пп. 6-9; UKR.WS.664, пп. 6-9; UKR.WS.665, пп. 6-7, 17-24; UKR.WS.667, пп. 17-22; UKR.WS.669, п. 13; UKR.WS.670, пп. 4-8.

327 Див. також підрозділ IV. б. Свавільні позбавлення волі та насильницькі зникнення на територіях, підконтрольних російській владі.

328 Див. [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 1.

329 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, пп. 28, 29, 40; UKR.WS.593, пп. 58, 60-61, 105.

330 Більш детальну інформацію див. у розділі IV. е [Примусове набуття російського громадянства](#).

331 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.577, п. 14.

до обміну військовополоненими, відповідає складовим елементам захоплення заручників, як це визначено МГП.³³²

86. В рамках офіційного обміну військовополоненими Україна, зі свого боку, передала російських цивільних осіб, які, за повідомленнями, були затримані Збройними Силами України в Курській області Російської Федерації,³³³ а також громадян України, засуджених за співпрацю з російською владою.³³⁴
87. Відсутність чіткого розмежування між військовополоненими та утримуваними цивільними особами викликає занепокоєння, оскільки ці дві категорії регулюються різними правовими режимами. Розмиття меж між ними несе ризик підриву специфічних гарантій, передбачених МГП та МППЛ.³³⁵ Отримані свідчення вказують на те, що ці особи фактично використовувалися як «розмінні монети» в процесі обміну, незважаючи на те, що вони не відповідали правовим критеріям статусу військовополонених.

Д. СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, НА ТЕРИТОРІЯХ, ПІДКОНТРОЛЬНИХ РОСІЙСЬКІЙ ВЛАДИ

88. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ отримало 21 свідчення щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), вчиненого військовослужбовцями російських збройних сил або представниками російської влади,³³⁶ у тому числі 12 свідчень від безпосередніх постраждалих уцілілих осіб. Уцілілим було від 14 до 52 років.³³⁷ У десяти свідченнях йшлося про акти СНПК щодо чоловіків, у восьми – щодо жінок, а три стосувалися як чоловіків, так і жінок. Окрім двох, решта задокументованих випадків відбулася в місцях позбавлення волі. Майже половина свідчень щодо військовополонених містила інформацію про скоєння СНПК щодо українських військовополонених,

332 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 96; Четверта Женевська конвенція, ст. ст. 34, 147; Додатковий протокол I, ст. 75(2). Див. також Статут МКС, ст. 8(2)(a)(viii).

333 Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) в Telegram від 24 серпня 2025 року, російською мовою. Кілька цивільних осіб, яких українські збройні сили перевезли з району активних бойових дій у Курській області, залишаються переміщеними в Сумській області в умовах, описуються російською владою як «фактично заручники». Інформація, надана БДПЛ Уповноваженим з прав людини в Російській Федерації. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 42. Наразі БДПЛ не має можливості самостійно перевірити статус цих осіб, обставини їхнього переміщення, а також перешкоди для їхнього повернення до Російської Федерації.

334 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.577, п. 14. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 132.

335 [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 13-14, 40, 51.

336 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577; UKR.WS.579; UKR.WS.584; UKR.WS.587; UKR.WS.589; UKR.WS.593; UKR.WS.594; UKR.WS.600; UKR.WS.604; UKR.WS.607; UKR.WS.609; UKR.WS.618; UKR.WS.622; UKR.WS.628; UKR.WS.633; UKR.WS.640; UKR.WS.656; UKR.WS.661; UKR.WS.666; UKR.WS.669; UKR.WS.680.

337 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.609, п. 36; UKR.WS.628, пп. 14, 15.

які перебували у російському ув'язненні.³³⁸ Місця несвободи, про які згадували уцілілі та свідки, знаходилися на окупованих Росією територіях України, зокрема в Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській та Запорізькій областях,³³⁹ а також у Камишині, Старому Осколі та Бійську на території Російської Федерації.³⁴⁰ Станом на 1 грудня 2025 року Офіс Генерального прокурора України розпочав 385 кримінальних проваджень за звинуваченнями у вчиненні СНПК, що стосувалися 142 уцілілих чоловіків та 243 уцілілих жінок (у тому числі 22 неповнолітніх дівчат і одного неповнолітнього хлопця). Ймовірні злочини включали зґвалтування, каліцтво або геніальне насильство, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, а також примус бути очевидцями сексуального насильства над родичами.³⁴¹

89. Свідчення, отримані протягом звітного періоду, підтвердили та доповнили попередні звіти,³⁴² вказуючи на продовження масштабного застосування СНПК представниками російської влади,³⁴³ а також поінформували БДПЛ про нові порушення. Такі дії становлять серйозні порушення МГП та МППЛ і можуть бути прирівняні до воєнних злочинів або злочинів проти людяності.³⁴⁴
90. Свідки розповіли про спектр велику кількість актів СНПК, подібних до тих, що були детально описані у попередніх звітах БДПЛ, включаючи різні випадки зґвалтування³⁴⁵ (з використанням предметів та без них),³⁴⁶ групового зґвалтування³⁴⁷ та зґвалтування неповнолітніх.³⁴⁸ Уцілілі чоловіки повідомляли про ураження електричним струмом геніталій,³⁴⁹ удари по геніталіях³⁵⁰ та примус до сексуальних актів з іншими ув'язненими.³⁵¹ В одному з випадків двох українських військовополонених зґвалтував інший ув'язнений як дисциплінарний захід, організований адміністрацією місця утримання.³⁵² Двоє

338 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584; UKR.WS.587; UKR.WS.589; UKR.WS.594; UKR.WS.600; UKR.WS.607; UKR.WS.622; UKR.WS.656; UKR.WS.661.

339 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577; UKR.WS.579; UKR.WS.584; UKR.WS.587; UKR.WS.618; UKR.WS.622; UKR.WS.628; UKR.WS.660; UKR.WS.661; UKR.WS.666; UKR.WS.669; UKR.WS.680.

340 Опитування БДПЛ UKR.WS.589; UKR.WS.594; UKR.WS.607; UKR.WS.656; UKR.WS.661.

341 Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

342 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 62; [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 74-78; [Шостий проміжний звіт](#), пп. 93-100; [Сьомий проміжний звіт](#), п. 79-86.

343 Див. також [Звіт Московського механізму ОБСЄ](#), с. 52.

344 МКЧХ, Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 93; Додатковий протокол I, ст. ст. 5(2) (b) та 76(1); Статут МКС, стаття 8(2)(b)(xxii); Статут Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ), ст. 5(g); Статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди (МТР), ст. 3(g). Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Шостий проміжний звіт](#), п. 100, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 86.

345 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, п. 49; UKR.WS.609, п. 36; UKR.WS.618, п. 20.

346 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, пп. 32, 49; UKR.WS.666, п. 25; UKR.WS.680, п. 21.

347 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.628, пп. 14, 15; UKR.WS.680, п. 5.

348 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.640, п. 32.

349 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.584, пп. 30, 165; UKR.WS.589, п. 47; UKR.WS.600, п. 109.

350 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.587, п. 70; UKR.WS.594, п. 103; UKR.WS.600, п. 109.

351 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.600, п. 142.

352 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.622, п. 31.

військовополонених, утримуваних у Камишині (Волгоградська область), повідомили про застосування електрошокерів до геніталій,³⁵³ що збігається з раніше отриманими даними щодо цього закладу.³⁵⁴

91. БДПЛ також задокументувало дії, спрямовані на приниження потерпілих. На чоловіків, які перебували під вартою, мочилися,³⁵⁵ їх змушували до виконання сексуальних дій з предметами³⁵⁶ та змушували повзати оголеними з мішками на головах, тримаючи в руках власну білизну.³⁵⁷ Уцілілі жінки повідомляли про сексуальні домагання³⁵⁸ та словесні образи сексуального характеру.³⁵⁹ Одна з уцілілих згадувала, як російські солдати називали її «м'ясом»³⁶⁰ під час дводенного групового зґвалтування, а інша зазначила: «Вони ставилися до мене як до [шматка] м'яса, щоб розважитися [зі мною].»³⁶¹
92. Уцілілі також повідомляли про погрози сексуалізованих катувань, включаючи зґвалтування,³⁶² введення предметів в анус³⁶³ та кастрацію з боку російських охоронців та солдатів.³⁶⁴ Один свідок розповів про допит, під час якого представники російської влади намагалися змусити його виконувати вказівки, погрожуючи: «Якщо ти не скажеш, я використаю гумовий кийок або приведу гея, щоб він зробив це з тобою». ³⁶⁵ Як і у попередніх звітах,³⁶⁶ БДПЛ також задокументувало використання гомофобних образ з боку військовослужбовців російських збройних сил,³⁶⁷ а також принизливих коментарів сексуального характеру.³⁶⁸
93. Як і в попередньому звітному періоді,³⁶⁹ постраждали чоловіки повідомляли про випадки примусового оголення,³⁷⁰ побиття в оголеному вигляді,³⁷¹ ураження електричним струмом у душових³⁷²

353 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 47, UKR.WS.607, п. 44.

354 ОБСЄ/БДПЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 79.

355 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.577, п. 49.

356 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.589, п. 92; UKR.WS.680, п. 13.

357 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.661, п. 32.

358 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.666, п. 32.

359 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.680, п. 16.

360 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.680, п. 16.

361 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.628, п. 14.

362 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.579, п. 32; UKR.WS.587, п. 42; UKR.WS.589, п. 48; UKR.WS.593, п. 101; UKR.WS.594, п. 101, 182; UKR.WS.600, п. 106; UKR.WS.607, пп. 72, 78; UKR.WS.633, п. 10; UKR.WS.656, п. 23; UKR.WS.669, п. 37.

363 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.587, п. 42.

364 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.622, п. 23.

365 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.600, п. 106.

366 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 78; Шостий проміжний звіт, п. 99, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 84.

367 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.622, п. 18; UKR.WS.669, п. 37.

368 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.661, п. 17.

369 Див. ОБСЄ/БДПЛ, [П'ятий проміжний звіт](#), п. 77; Шостий проміжний звіт, пп. 96, 97, [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 80, 83.

370 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.600, п. 123; UKR.WS.633, п. 10; UKR.WS.656, п. 23; UKR.WS.661, п. 32.

371 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.594, п. 104; UKR.WS.607, п. 44.

372 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.607, п. 44.

та фотографування оголених ув'язнених.³⁷³ Один свідок розповів, що його тримали оголеним протягом чотирьох днів поспіль.³⁷⁴ Двоє свідків повідомили про примусове оголення в Пакіно (Володимирська область), а один з них розповів, що його змушували ходити оголеним у принизливих позах, виконуючи сексуалізовані рухи.³⁷⁵

94. Троє свідків розповіли, що адміністрація місця утримання під вартою примушувала затриманих жінок до сексуальних актів в обмін на їжу та сигарети.³⁷⁶ Один свідок розповів про ситуацію, коли російські солдати пропонували затриманим жінкам алкоголь перед вчиненням сексуальних актів,³⁷⁷ що є сексуальним насильством та/або зґвалтуванням.³⁷⁸
95. 18 червня 2025 року Україна прийняла закон «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій», який став першою правовою базою, що гарантує тимчасову компенсацію постраждалим від СНПК.³⁷⁹ Однак підзаконні акти, що регулюють його застосування, ще не прийняті, що не дозволяє потерпілим подавати заявки на компенсацію.³⁸⁰ БДПЛ також було поінформовано, що медична, соціальна та психологічна допомога, на яку мають право потерпілі від СНПК, часто залишається недостатньою, особливо поблизу лінії фронту та на територіях, що повернулися під контроль Уряду України.³⁸¹

373 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.600, п. 70; UKR.WS.607, п. 79.

374 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.607, п. 81.

375 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.600, п. 142. Див. також UKR.WS.607, пп. 79, 81.

376 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, п. 26; UKR.WS.604, п. 25-27, 36; UKR.WS.666, п. 32.

377 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.604, пп. 31, 32.

378 Примусовий характер середовища тримання під вартою позбавляє ув'язнених можливості вступати в сексуальні стосунки за взаємною згодою. Див. МТКЮ, *Прокурор проти Мілутіновича та ін.*, IT-05-87-T, Судове рішення, т. 1, 26 лютого 2009 р., п. 200; МТКЮ, *Прокурор проти Джорджевича*, IT-05-87/1-A, Судове рішення, 27 січня 2014 р., п. 852. Див. також МТР, *Прокурор проти Акаєсу*, ICTR-96-4-T, Судове рішення, 2 вересня 1998 р., п. 598; МТКЮ, *Прокурор проти Кунараца та ін.*, МТКЮ IT-96-23-T & IT-96-23/1-T, Судове рішення, 22 лютого 2001 р., пп. 436-460.

379 Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій», Верховна Рада України, 18 червня 2025 р., українською мовою. Див. також Україна, Глобальний фонд для постраждалих від насильства.

380 Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями гендерної рівності, запобігання гендерному насильству та прав дітей.

381 *Доступність, виклики та потреби: аналіз системи допомоги постраждалим від СНПК в Україні*, ЮрФем, 2025.

Е. УПРАВЛІННЯ ОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ЦИМ ПОРУШЕННЯ

Спроби змінити статус і режим окупованих територій

96. Згідно з МГП, окупація вважається перехідним і тимчасовим режимом, за якого окупаційна держава не набуває суверенітету над окупованою територією. Вважається, що місцеве населення не має необхідної свободи вибору, щоб погодитися на зміни статусу окупованої території або відмовитися від своїх прав. Відповідно окупаційна держава повинна утримуватися від здійснення незворотних змін, які б докорінно змінили статус або режим таких територій. Так звана «анексія», окупація або «інтеграція» територій України шляхом застосування сили Російською Федерацією залишається незаконною згідно з міжнародним правом і не змінює їхнього статусу як суверенної території України, а також не може позбавити цивільне населення захисту, передбаченого МГП.³⁸² БДПЛ продовжує отримувати повідомлення про примус мешканців окупованих територій України до набуття російського громадянства і нав'язування навчальної програми Російської Федерації, включаючи військово-патріотичне виховання дітей. Ці заходи свідчать про постійні зусилля російської влади, спрямовані на зміну демографічного складу територій, примус до присягання на вірність та зміну соціального статусу-кво.

Примусове набуття російського громадянства

97. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ продовжувало отримувати інформацію,³⁸³ у тому числі 25 свідчень очевидців,³⁸⁴ про постійні та систематичні зусилля Російської Федерації, спрямовані на примушення мешканців окупованих територій України до набуття російського громадянства, що підтверджує висновки, задокументовані у попередніх проміжних звітах.³⁸⁵ Більшість свідків залишили окуповані території у період між квітнем і вереснем 2025 року. Повідомляється, що російське громадянство було необхідним для доступу до охорони здоров'я, працевлаштування, освіти та різних соціальних послуг, для вільного пересування окупованими територіями або поза їхні межі та територією Російської Федерації, а також для збереження права власності на

382 Четверта Женевська конвенція, ст. 47; Гаазьке положення (1907), ст. 43.

383 Інформація, надана БДПЛ вісьмома неурядовими організаціями, що працюють з питаннями МППЛ та МГП на окупованих територіях; інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

384 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577; UKR.WS.581; UKR.WS.585; UKR.WS.596; UKR.WS.591; UKR.WS.593; UKR.WS.596; UKR.WS.597; UKR.WS.605; UKR.WS.608; UKR.WS.609; UKR.WS.611; UKR.WS.619; UKR.WS.621; UKR.WS.631; UKR.WS.638; UKR.WS.640; UKR.WS.645; UKR.WS.653; UKR.WS.659; UKR.WS.663; UKR.WS.664; UKR.WS.665; UKR.WS.677; UKR.WS.679.

385 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Перший проміжний звіт](#), п. 80; [Другий проміжний звіт](#), пп. 57-60; [Третій проміжний звіт](#), пп. 91-97; [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 98-95; [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 80-87; [Шостий проміжний звіт](#), пп. 103-108; [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 88-95.

майно. БДІПЛ також отримало нові свідчення про вимогу до українців, які не мають російського громадянства, зареєструватися як іноземці та отримати дозвіл на проживання, або залишити окуповані Росією території України до 10 вересня 2025 року.³⁸⁶

98. Такі заходи можуть порушувати норми МГП щодо воєнної окупації та становити дискримінацію за національною ознакою.³⁸⁷ Вони також можуть прирівнюватися до примусової присяги на вірність окупаційній владі.³⁸⁸ Крім того, нав'язування російського громадянства може також призвести до призову мешканців окупованих територій України до російських збройних сил, що заборонено МГП.³⁸⁹
99. Шістнадцять свідків заявили, що російське громадянство та медична страховка були необхідними для доступу до послуг державної охорони здоров'я,³⁹⁰ включаючи невідкладну допомогу. Одна зі свідків, яка мешкає поблизу лінії фронту в Херсонській області, зазначила, що коли *«[вона] отримала поранення під час атаки [безпілотної]* і звернулася до лікарні в Генічеську, лікарі відмовилися надавати будь-яку медичну допомогу без *[російського] паспорта»*.³⁹¹ Інший свідок з того ж регіону зазначив, що доступ до місцевої лікарні надавався виключно для власників російських паспортів.³⁹²
100. Тринадцять свідків повідомили, що російський паспорт був необхідний для вільного пересування окупованими територіями, проходження контрольно-пропускних пунктів або подорожей через територію Російської Федерації.³⁹³ Свідок з Луганської області зазначив, що особи без російських документів в умовах воєнного стану ризикували бути доставленими до поліцейських відділків.³⁹⁴ Крім того, свідки повідомили, що українські номерні знаки автомобілів мали бути

386 Указ Президента Російської Федерації від 20.03.2025 № 159 «Про особливості правового становища окремих категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в Російській Федерації, зміну та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента Російської Федерації», 20 березня 2025 р., російською мовою.

387 Особливо в частині, що стосується надання основних послуг, див. Четверта Женевська конвенція, ст. 27(3); Додатковий протокол I, ст. ст. 69-70.

388 Гаазьке положення (1907), ст. 45.

389 Четверта Женевська конвенція, ст. 51. Призов громадян окупованої території до збройних сил окупаційної влади є воєнним злочином, див. Четверта Женевська конвенція, ст. 147; Статут МКС, ст. 8(2)(а)(v). Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ IV. е. ii Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації.

390 UKR.WS.577, п. 44; UKR.WS.591, пп. 46, 142; UKR.WS.596, пп. 25, 30; UKR.WS.597, п. 41; UKR.WS.608, пп. 44, 77; UKR.WS.609, п. 114; UKR.WS.611, п. 17; UKR.WS.619, п. 18; UKR.WS.631, пп. 12, 15; UKR.WS.638, п. 41; UKR.WS.640, п. 47; UKR.WS.645, п. 31; UKR.WS.653, п. 18; UKR.WS.659, п. 51; UKR.WS.663, п. 12; UKR.WS.679, п. 78.

391 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.596, п. 25.

392 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.638, п. 41.

393 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.591, пп. 13, 15, 44; UKR.WS.593, пп. 91, 92; UKR.WS.596, п. 28; UKR.WS.605, п. 31; UKR.WS.611, пп. 18, 54; UKR.WS.619, пп. 18, 20; UKR.WS.621, пп. 9, 29; UKR.WS.631, п. 59; UKR.WS.638, пп. 16, 44; UKR.WS.645, пп. 18, 20, 21, 33; UKR.WS.659, п. 51; UKR.WS.663, п. 12; UKR.WS.677, п. 87.

394 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.645, п. 33.

замінені на російські до 1 січня 2026 року.³⁹⁵ Однак керування транспортним засобом з українським посвідченням водія вже було заборонено, і мешканцям потрібно було мати російське посвідчення, для отримання якого обов'язковою умовою була наявність російського громадянства.³⁹⁶

101. Один свідок із Луганської області повідомив, що виїзд з окупованих Росією територій був можливий за внутрішнім російським паспортом. Однак для виїзду з Російської Федерації до третіх країн був необхідний російський закордонний паспорт, що передбачало взяття на військовий облік чоловіків.³⁹⁷ Четверо інших свідків повідомили, що цивільні особи на окупованих територіях повинні були стати на військовий облік після набуття російського громадянства, що наражало їх на ризик призову на військову службу.³⁹⁸
102. Одинадцять свідків повідомили, що російське громадянство було необхідним для перереєстрації їхньої власності відповідно до російського законодавства до 1 січня 2026 року. Повідомляється, що у разі невиконання цієї вимоги існував ризик «націоналізації» їхнього майна.³⁹⁹ Окупаційна влада надала пріоритет «націоналізації» майна українців, які залишили окуповані території, оголосивши його «безхазяйним» та встановивши короткі терміни для його перереєстрації. В результаті багато переміщених українців, за повідомленнями, були змушені повертатися на окуповані Росією території України, щоб зберегти свої майнові права.
103. Шість свідків також повідомили, що російське громадянство було необхідним для оплати комунальних рахунків та доступу до електроенергії, опалення та водопостачання.⁴⁰⁰ Свідок з окупованої частини Запорізької області України розповів: *«Щоб мати електроенергію та газ, потрібно було підписати договір, а договір був прив'язаний до російського паспорта»*.⁴⁰¹ Аналогічно, свідок з окупованої частини Херсонської області зазначив: *«Місцева водопостачальна компанія відвідувала будинки. Якщо люди хотіли зберегти водопостачання, то вони були змушені підписати договір і отримати*

395 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.611, п. 24; UKR.WS.640, пп. 47; 48; UKR.WS.679, п. 78.

396 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.638, п. 44.

397 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, пп. 18, 20.

398 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.596, п. 37; UKR.WS.608, п. 82; UKR.WS.619, п. 20; UKR.WS.638, п. 46. Для отримання більш детальної інформації див. Розділ IV. e. ii [Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації](#).

399 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 45; UKR.WS.596, п. 23, UKR.WS.597, п. 41; UKR.WS.609, п. 107; UKR.WS.611, п. 55; UKR.WS.619, п. 18; UKR.WS.621, п. 26; UKR.WS.638, п. 43; UKR.WS.640, пп. 47, 48; UKR.WS.645, пп. 24, 26, 28; UKR.WS.677, п. 92.

400 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, пп. 14, 46, 55; UKR.WS.596, п. 40; UKR.WS.597, п. 41; UKR.WS.608, пп. 44-45; UKR.WS.619, п. 13.

401 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.591, п. 46.

[російський] паспорт». ⁴⁰² Невиконання вимог, як повідомляється, призвело до «націоналізації» майна. ⁴⁰³

104. За словами восьми свідків, російське громадянство було також необхідним для збереження або отримання роботи в державному чи приватному секторі. ⁴⁰⁴ Крім того, троє свідків заявили, що приватні підприємства мали зареєструватися відповідно до російського законодавства, якщо хотіли продовжувати свою діяльність, для чого російське громадянство було обов'язковою умовою. ⁴⁰⁵ Свідки також повідомляли, що російське громадянство було вимогою для отримання гуманітарної допомоги, ⁴⁰⁶ а також російських пенсій, які часто були критично важливими для мешканців старшого віку, які не мали доступу до своїх українських пенсій. ⁴⁰⁷ Двоє свідків повідомили, що батьки повинні були мати російське громадянство, щоб їхні діти могли ходити до школи, ⁴⁰⁸ а студент університету з Луганської області додав: *«Якщо у тебе не було російського паспорта, тебе відраховували з університету»*. ⁴⁰⁹
105. Двоє свідків зазначили, що українських в'язнів без російського громадянства, які відбували покарання, не пов'язані з поточним конфліктом, після закінчення терміну не звільняли, а замість цього утримувалися на невизначений термін у тимчасових центрах утримання для іноземних громадян. ⁴¹⁰ Там на них чинили тиск, щоб вони отримали російське громадянство та/або підписали контракт з російськими збройними силами, а деяких пізніше включили до обміну військовополоненими. ⁴¹¹ Ці в'язні були людьми, яких або незаконно перевезли з окупованих територій до Російської Федерації під час відбування ними тюремного покарання, або які вже відбували там покарання.
106. Свідки також висловили свою думку про новий закон Російської Федерації, який вимагає від українців, які не мають російського громадянства, або зареєструватися як іноземці та отримати дозвіл на проживання, або залишити окуповані території та Російську

402 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.619, п. 13.

403 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 26.

404 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.597, п. 42; UKR.WS.605, шп. 29, 48; UKR.WS.608, шп. 14, 44, 85; UKR.WS.609, шп. 10, 112; UKR.WS.631, шп. 19, 30; UKR.WS.645, п. 24; UKR.WS.663, п. 12; UKR.WS.677, п. 58.

405 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.619, п. 18; UKR.WS.631, п. 20; UKR.WS.638, п. 43.

406 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.596, п. 31; UKR.WS.608, п. 44; UKR.WS.619, п. 18.

407 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.581, п. 22; UKR.WS.631, п. 19; UKR.WS.653, п. 18; UKR.WS.664, п. 68; UKR.WS.665, п. 89.

408 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.609, п. 10; UKR.WS.677, п. 29.

409 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 32. Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. е. і. (б) *Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою*.

410 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.577, шп. 28, 29, 39, 40; UKR.WS.593, шп. 58, 60-61, 105.

411 Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. г. Обмін цивільними особами.

Федерацію.⁴¹² За словами свідка із Запорізької області, хоча деякі мешканці великих міських населених пунктів подали заявки на отримання дозволів на проживання для іноземців, щоб мати можливість залишатися на окупованих територіях як українці, така можливість була недоступною для його села, що змушувало людей набувати російське громадянство.⁴¹³ Свідок з Донецької області, який залишив окуповані території у серпні 2025 року, підсумував ситуацію: *«Уся моя родина має російські паспорти. Багато людей мають їх, навіть якщо вони проукраїнські. Для цивільних осіб, які там проживають, іншого вибору немає. Путін заявив, що якщо до 10 вересня 2025 року ви не матимете російського паспорта, вас депортують».*⁴¹⁴

Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою

107. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ продовжувало отримувати інформацію⁴¹⁵ зокрема 18 свідчень очевидців,⁴¹⁶ про серйозні та систематичні зміни, пов'язані з наданням освіти на окупованих Росією територіях України. Це включало введення російської навчальної програми та проросійського військово-патріотичного виховання дітей, що підтверджує висновки, задокументовані у попередніх проміжних звітах.⁴¹⁷ Уперше БДПЛ також отримало інформацію з першоджерела про військово-патріотичне виховання в університетах, а також більш детальні відомості про мілітаризацію дітей та заохочення студентів до вступу до лав російських збройних сил.⁴¹⁸ Більшість свідків, опитаних БДПЛ, залишили окуповану територію між весною та кінцем літа 2025 року і розповідали про те, що вони спостерігали або пережили до того часу.
108. Згідно з нормами МГП, окупаційна держава повинна поважати місцеве законодавство та інститути, що існували на момент початку окупації, за винятком випадків, коли це абсолютно неможливо.⁴¹⁹ Вона

412 Указ Президента Російської Федерації від 20.03.2025 № 159 «Про особливості правового становища окремих категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в Російській Федерації, зміну та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента Російської Федерації», 20 березня 2025 р., російською мовою.

413 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.631, п. 19.

414 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.664, п. 83.

415 Інформація, надана БДПЛ шістьма неурядовими організаціями, які, серед інших питань МППЛ та МГП, займаються освітою дітей на окупованих територіях; Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

416 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591; UKR.WS.605; UKR.WS.608; UKR.WS.609; UKR.WS.611; UKR.WS.612; UKR.WS.619; UKR.WS.621; UKR.WS.631; UKR.WS.638; UKR.WS.640; UKR.WS.645; UKR.WS.646; UKR.WS.659; UKR.WS.663; UKR.WS.672; UKR.WS.675; UKR.WS.677.

417 Див. також ОБСЄ/БДПЛ, *Другий проміжний звіт*, пп. 83-86; *П'ятий проміжний звіт*, пп. 88-96; *Шостий проміжний звіт*, пп. 109-114; *Сьомий проміжний звіт*, пп. 96-107.

418 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605, п. 42; UKR.WS.608, п. 57; UKR.WS.609, пп. 68, 73; UKR.WS.611, п. 45; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.631, п. 41; UKR.WS.645, пп. 41, 42; UKR.WS.672, п. 18; UKR.WS.675, пп. 16, 18, 46; UKR.WS.677, п. 54.

419 Гаазьке положення (1907), ст. 43. Див. також Четверта Женевська конвенція, ст. 64, яка дозволяє відступ від місцевого законодавства лише з міркувань безпеки або у випадках, коли таке законодавство є перешкодою для застосування МГП, або коли це «необхідно» для «підтримання ефективного управління територією».

повинна організовувати освіту дітей лише в тих випадках, коли місцеві інституції є недостатніми, і, за можливості, це повинні робити особи тієї ж національності, мови та релігії, що й діти.⁴²⁰ Окупаційна влада повинна також утримуватися від створення будь-яких перешкод для реалізації економічних, соціальних і культурних прав, а освіта дітей, розлучених з батьками, повинна, наскільки це можливо, доручатися особам, які мають подібні культурні традиції, що і їхні батьки, щоб «уникнути будь-якої релігійної або політичної пропаганди, спрямованої на відривання дітей від їхнього природного середовища».⁴²¹ Крім того, згідно з МГП, «забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність ворожій державі».⁴²² Широке заміщення української навчальної програми на програму Російської Федерації у поєднанні із запровадженням російського військово-патріотичного виховання для дітей шкільного віку, як видається, порушує ці міжнародні зобов'язання та істотно змінює статус-кво.

109. Семеро свідків, опитаних БДПЛ, описали заміщення української навчальної програми на програму Російської Федерації в школах на окупованих Росією територіях України.⁴²³ Дванадцять свідків, серед яких колишні учні, працівники шкіл та батьки, розповіли про те, як у школах на окупованих територіях були здійснені зміни з метою запровадження проросійського військово-патріотичного виховання.⁴²⁴ Двоє свідків заявили, що окупаційна влада вилучила всі українські підручники та замінила їх російськими, а в одному випадку українські підручники, як повідомляється, спалили на шкільному подвір'ї.⁴²⁵ Свідок із Донецької області розповів: *«У підручниках з історії були зміни. [...] Це були нові видання, і вони містили інформацію про «спеціальну військову операцію»»*.⁴²⁶ Учень із Запорізької області додав: *«У підручниках йшлося про «денацифікацію» та «демлітаризацію» [України]»*.⁴²⁷ Свідки також повідомляли, що на уроках історії викладалися такі теми, як «Росія – наша батьківщина»,⁴²⁸ а на географічних картах в школі окуповані Росією території України були позначені як частина Російської

420 Четверта Женевська конвенція, ст. 50(3). Див. також Конвенція ООН про права дитини, ст. 29(1)(с); Комітет ООН з прав дитини, День загальної дискусії на тему «Право дитини на освіту в надзвичайних ситуаціях», 19 вересня 2008 р., п. 45.

421 Четверта Женевська конвенція, ст. 24. Див. також МКЧХ, Коментар до Четвертої Женевської конвенції (1958), ст. 24, с. 188; МКЧХ, Коментар до Четвертої Женевської конвенції (2025), ст. 24, п. 2092.

422 Гаазьке положення (1907), ст. 45.

423 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, шп. 64, 65, 81; UKR.WS.608, шп. 9, 55; UKR.WS.611, п. 28; UKR.WS.612, п. 15; UKR.WS.631, п. 41; UKR.WS.638, п. 52; UKR.WS.675, п. 15; UKR.WS.677, п. 32.

424 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, шп. 66, 69, 75, 77, 81; UKR.WS.605, шп. 14, 19, 25; UKR.WS.608, шп. 53, 54, 57; UKR.WS.609, шп. 54, 65, 68, 73, 97; UKR.WS.611, шп. 40, 44; UKR.WS.612, шп. 15, 17; UKR.WS.631, шп. 41, 42; UKR.WS.640, п. 44; UKR.WS.659, шп. 48, 49; UKR.WS.663, п. 7; UKR.WS.675, шп. 7, 11; UKR.WS.677, шп. 36, 44, 52, 54.

425 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 81; UKR.WS.612, п. 15.

426 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 14.

427 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.677, п. 43.

428 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.608, п. 53.

Федерації.⁴²⁹ За інформацією, отриманою від української влади, з 1 вересня 2025 року діти на окупованих територіях почали отримувати уніфіковані російські підручники з історії для 5–9 класів, що містять інформацію про так звану «Кримську весну» та «спеціальну військову операцію», відповідно до змін, запроваджених для 10–11 класів з вересня 2023 року.

110. П'ять свідків заявили, що в деяких школах і класах українську мову можна було вивчати лише як факультативний предмет.⁴³⁰ З цього приводу свідок із Запорізької області зазначив: *«Існував факультативний, позакласний курс української мови для тих, хто цього хотів. Офіційно він називався «мова етнічних меншин». Проте люди боялися віддавати своїх дітей на ці заняття»*.⁴³¹
111. Шість свідків повідомили, що щопонеділка навчання в школі розпочиналося зі спеціального уроку, покликаного прищепити російський патріотизм і пропагувати «справжні російські цінності», відомого як «розмови про важливе» (*разговори о важном*).⁴³² Один зі свідків описав цей урок як такий, що має на меті *«пропагувати історію та велич Росії, одночасно виправдовуючи «спеціальну військову операцію» шляхом стирання української ідентичності та суверенітету»*.⁴³³
112. Дев'ять свідків повідомили, що учні були зобов'язані піднімати прапор Російської Федерації та співати російський гімн перед початком занять щопонеділка або щодня.⁴³⁴ У цьому контексті свідок з Донецької області згадав: *«Моя сестра щоранку мусила піднімати [російський] прапор і співати [російський] гімн перед початком уроків»*.⁴³⁵ В одному випадку свідок повідомив, що до учнів, які відмовилися співати російський гімн, прийшла поліція і змусила їх співати його на камеру.⁴³⁶ Четверо свідків також повідомили, що школи були прикрашені російськими прапорами та портретами президента Російської Федерації.⁴³⁷
113. Десять свідків поділилися розповідями про мілітаризацію дітей у школах та заохочення підтримувати або вступати до лав російських

429 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 25.

430 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 65; UKR.WS.608, п. 55; UKR.WS.631, п. 41; UKR.WS.638, п. 52; UKR.WS.677, п. 32.

431 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.608, п. 55.

432 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 75; UKR.WS.609, п. 65; UKR.WS.612, п. 17; UKR.WS.663, п. 7; UKR.WS.677, п. 36, 44.

433 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.612, п. 17.

434 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 66; UKR.WS.605, п. 19, 42; UKR.WS.609, п. 54, 97; UKR.WS.611, п. 41; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.631, п. 42; UKR.WS.659, п. 49; UKR.WS.675, п. 7; UKR.WS.677, п. 44.

435 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 19.

436 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.612, п. 18.

437 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605, п. 25; UKR.WS.608, п. 57; UKR.WS.609, п. 54; UKR.WS.659, п. 48.

збройних сил.⁴³⁸ Учень з Криму, який виїхав у серпні 2025 року, повідомив: *«Ми вчилися збирати та розбирати зброю (на заняттях з основ безпеки життєдіяльності)»*, додавши: *«У 8-х та 9-х класах вчителі відкрито заохочували хлопців та дівчат служити батьківщині, вступаючи до [російської] армії»*.⁴³⁹ Крім того, БДПЛ отримало свідчення про візити та лекції російських військовослужбовців у школах з метою пропаганди служби в російських збройних силах,⁴⁴⁰ екскурсії до військових об'єктів та участь у підготовчих курсах операторів дронів.⁴⁴¹

114. Крім того, за словами учня з Луганської області: *«Всіх дуже заохочували вступати до цього кадетського корпусу при школі, [де] з 5-го по 11-й клас ти здобуваєш звичайну шкільну і військову освіту одночасно»*.⁴⁴² П'ять свідків, серед яких були колишні учні, повідомили, що від дітей в школі вимагали писати листи та листівки, а також малювати малюнки для російських солдатів.⁴⁴³ Аналогічно, за словами чотирьох свідків БДПЛ, учні мали брати участь у парадах з нагоди російських національних свят, одягаючи військову форму та тримаючи російський прапор.⁴⁴⁴
115. П'ятеро свідків повідомили, що дітей заохочували відвідувати оздоровчі табори в Криму та Російській Федерації з метою покращення успішності в школі.⁴⁴⁵ За словами учня з Херсонської області, діти в цих оздоровчих таборах проходили патріотичну підготовку, носили військову форму та брали участь у військових змаганнях.⁴⁴⁶
116. Вісім свідків розповіли БДПЛ, що дітей заохочували вступати до військово-патріотичних молодіжних організацій, таких як «Юнармія» («Юнармия»), «Рух перших» («Движение первых»), «Орлята Росії» («Орлята России»), «Жовтєнята» («Октябрюта») та «Всеросійський студентський корпус рятувальників» («Всероссийский студенческий корпус спасателей»).⁴⁴⁷ За словами студента з Криму: *«Участь у цих організаціях заохочувалася як спосіб проявити лояльність до Росії. Але насправді багато дітей вступали не тому, що підтримували Росію, а тому, що хотіли отримати кращі оцінки»*.⁴⁴⁸

438 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605, п. 42; URK.WS.608, п. 57; UKR.WS.609, п. 68, 73; UKR.WS.611, п. 45; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.631, п. 41; UKR.WS.645, пп. 41, 42; UKR.WS.672, п. 18; UKR.WS.675, пп. 16, 18, 46; UKR.WS.677, п. 54.

439 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, пп. 12, 13. Див. також UKR.WS.612, п. 16.

440 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.611, п. 42; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.675, п. 14.

441 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.611, п. 42.

442 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 41.

443 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608, п. 57; UKR.WS.609, п. 73; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.631, п. 41; UKR.WS.677, п. 54.

444 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 77; UKR.WS.605, п. 42; UKR.WS.611, п. 45; UKR.WS.612, п. 16.

445 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 78; URK.WS.608, п. 56; UKR.WS.611, п. 49, 51; UKR.WS.663, п. 8; UKR.WS.675, п. 24, 26.

446 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.611, п. 49.

447 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 68; UKR.WS.605, п. 19; UKR.WS.609, п. 99; UKR.WS.611, п. 42, 44; UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.663, п. 7; UKR.WS.675, п. 24; UKR.WS.677, п. 50.

448 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, п. 24.

117. Чотири свідки розповіли про запровадження військово-патріотичного виховання в університетах та посилення пропаганди служби в російських збройних силах серед студентів університетів.⁴⁴⁹ З цього приводу колишній студент з Донецької області розповів БДПЛ: *«Було багато пропаганди, яка закликала вступати до російської армії. Російських солдатів зображували героями, а службу в російській армії показували як престижну»*.⁴⁵⁰ Свідок також додав: *«Вони приносили до нашого коледжу автомати АК і наказували нам їх збирати та розбирати, а також навчали нас стріляти по мішенях. Усі мусили це робити. Це були додаткові заняття, які замінювали уроки фізкультури. [...] Дівчатам проводили заняття медсестринства, а хлопцям – військову підготовку»*.⁴⁵¹ За словами трьох колишніх студентів, військові відвідували університети, щоб агітувати за вступ до лав російських збройних сил.⁴⁵² Студентів також навчали користуватися протигазами, накладати пов'язки та турнікети, а також наказували писати листи російським солдатам.⁴⁵³
118. П'ять свідків розповіли, що відвідування освітніх закладів з російською навчальною програмою, за винятком вищої освіти, було обов'язковим, а батькам, які не дозволяли своїм дітям відвідувати російські школи, погрожували позбавленням батьківських прав.⁴⁵⁴ З цього приводу один свідок з Херсонської області розповів про випадок, коли було викрито чоловіка, який три роки переховував свою дитину, щоб уникнути навчання за російською програмою. Свідок зазначив, що *«протягом кількох днів, навесні 2025 року, до [його] будинку приходили соціальні служби»*, після чого *«йому теж довелося віддати дитину до російської школи»*.⁴⁵⁵ Крім того, свідок із Запорізької області розповів БДПЛ, як російські представники в супроводі солдатів *«ходили від будинку до будинку, відвідуючи сім'ї з маленькими дітьми та змушуючи батьків віддавати дітей до школи. [...] Вони погрожували батькам забрати їхніх дітей, здебільшого звинувачуючи їх у неналежному догляді за дітьми»*.⁴⁵⁶ П'ять свідків зазначили, що батьки, які не хотіли віддавати своїх дітей до шкіл з російською навчальною програмою, залишали окуповані території,⁴⁵⁷ а один свідок з Херсонської області заявив: *«Причиною*

449 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605, пп. 8, 9, 27; UKR.WS.659, пп. 48, 49; UKR.WS.672, пп. 18, 20, 24; UKR.WS.675, пп. 13, 29, 45. Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. е. ii. **Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації**.

450 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 27.

451 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 11.

452 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.659, пп. 48, 49; UKR.WS.672, пп. 18, 20, 24; UKR.WS.675, пп. 29, 45.

453 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, п. 13.

454 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608, п. 43; UKR.WS.611, пп. 30, 38; UKR.WS.619, пп. 16, 17; UKR.WS.631, п. 39; UKR.WS.638, п. 53.

455 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.638, п. 53.

456 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.608, п. 43. Див. також UKR.WS.640, п. 39; UKR.WS.646, п. 7.

457 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 68; UKR.WS.611, п. 30; UKR.WS.621, п. 3; UKR.WS.640, п. 39; UKR.WS.646, п. 7.

*евакуації моєї родини було те, що російська влада наказала моїй дружині віддати моїх дітей до російської школи, а ми категорично проти цього».*⁴⁵⁸

119. Крім того, дев'ять свідків повідомили, що деякі діти вдень відвідували школи з російською програмою навчання, а ввечері таємно навчалися за українською онлайн-програмою.⁴⁵⁹ Батькам погрожували позбавленням батьківських прав або проводили обшуки їхніх будинків, якщо з'ясовувалося, що їхні діти навчаються онлайн за українською навчальною програмою.⁴⁶⁰ В одному випадку батькам погрожували депортацією.⁴⁶¹ Свідки також повідомили, що діти мали труднощі з відвідуванням онлайн-занять за українською програмою, оскільки їм доводилося постійно видаляти дані зі своїх пристроїв, аби уникнути викриття під час обшуків.⁴⁶²

Примусовий призов та мобілізація до збройних сил Російської Федерації

120. Протягом другої половини 2025 року БДІПЛ продовжувало отримувати інформацію,⁴⁶³ зокрема зо свідчень очевидців,⁴⁶⁴ про примусовий призов та мобілізацію українських цивільних осіб до російських збройних сил,⁴⁶⁵ що підтверджує висновки, викладені у попередніх проміжних звітах.⁴⁶⁶ Більшість свідчень стосувалися подій, які були побачені або пережиті у 2025 році. Вперше, окрім більш детальних повідомлень про примусовий призов у Криму, Луганській та Донецькій областях, зокрема про загибель і поранення призовників та мобілізованих цивільних осіб, БДІПЛ також отримало інформацію про примусовий призов із Запорізької та Херсонської областей.

458 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.621, п. 3.

459 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.605, п. 35; UKR.WS.608, п. 41, 42, 58; UKR.WS.609, п. 103, 104; UKR.WS.611, п. 25, 28, 33, 35, 36; UKR.WS.619, п. 15; UKR.WS.631, п. 37; UKR.WS.638, пп. 52, 53; UKR.WS.640, п. 40; UKR.WS.646, п. 8.

460 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.605, п. 35; UKR.WS.612, п. 18; UKR.WS.638, пп. 53, 52.

461 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.608, п. 58.

462 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.609, пп. 103, 104.

463 Інформація, надана БДІПЛ сімома НУО, що працюють з питаннями МППЛ та МГП на окупованих територіях; інформація, надана БДІПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

464 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.577; UKR.WS.581; UKR.WS.587; UKR.WS.591; UKR.WS.593; UKR.WS.596; UKR.WS.605; UKR.WS.608; UKR.WS.609; UKR.WS.611; UKR.WS.612; UKR.WS.619; UKR.WS.620; UKR.WS.621; UKR.WS.622; UKR.WS.631; UKR.WS.638; UKR.WS.640; UKR.WS.645; UKR.WS.647; UKR.WS.650; UKR.WS.659; UKR.WS.660; UKR.WS.661; UKR.WS.662; UKR.WS.663; UKR.WS.664; UKR.WS.665; UKR.WS.672; UKR.WS.675.

465 «Примусовий призов» означає примусове зарахування українських цивільних осіб до регулярної військової служби в Збройних силах Росії на строк 12 місяців, ймовірно, без безпосередньої участі в бойових діях. «Примусова мобілізація» означає примусове зарахування українських цивільних осіб до активної військової служби в російських збройних силах з участю в бойових діях проти ЗСУ.

466 Див. також ОБСЕ/БДІПЛ, [Другий проміжний звіт](#), пп. 64-68; [Третій проміжний звіт](#), п. 95; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 78; [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 97-104; [Шостий проміжний звіт](#), пп. 115-120; [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 108-115.

121. Згідно з МГП, заборонено примушувати мешканців окупованої території присягати на вірність окупаційній владі⁴⁶⁷ чи служити в її збройних або допоміжних силах, у тому числі шляхом використання пропаганди, що заохочує добровільний вступ.⁴⁶⁸ Призов жителів окупованої території до збройних сил окупаційної влади є серйозним порушенням Четвертої Женевської конвенції і може бути прирівняний до воєнного злочину.⁴⁶⁹
122. П'ять свідків описали випадки примусової мобілізації цивільних осіб з Криму, Луганської та Донецької областей до лав російських збройних сил або сил, що перебувають під її командуванням, на початкових етапах вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році.⁴⁷⁰ Ця практика в основному продовжувалася до літа 2023 року, а останній випадок був зафіксований у червні 2024 року. Свідок з Криму розповів про втрати серед мобілізованих цивільних осіб: *«У мого друга був брат, якого примусово мобілізували, а потім він загинув у бою»*.⁴⁷¹ Інший свідок з Луганської області, розповідаючи про мобілізованих людей, зазначив: *«Багато хто загинув. Дехто повернувся з тяжкими пораненнями»*.⁴⁷²
123. Дев'ять свідків повідомили про примусовий призов українських цивільних осіб з окупованих територій до лав російських збройних сил, переважно під час весняної призовної кампанії 2025 року.⁴⁷³ У цьому контексті свідок із Запорізької області розповів: *«Цього року [2025] була призовна кампанія на строкову службу до армії. Я знаю сім'ю, де син зараз служить у Криму. Йому майже 30 років»*.⁴⁷⁴ Свідок з Херсонської області зазначив: *«Було також кілька чоловіків, яких призвали на строкову військову службу. Забрали однокласника мого сина. Йому 29 років»*.⁴⁷⁵ Свідок з Криму також повідомив: *«Людей, які не хотіли служити, просто забирали силоміць. [...] Багатьох людей забирали прямо з робочих місць»*.⁴⁷⁶ Другий свідок з Криму додав, що нерідко призовників примушували підписувати контракти з російськими збройними силами, щоб стати професійними солдатами і брати участь у бойових діях.⁴⁷⁷
124. Хоча строковиків зазвичай не відправляли в райони активних бойових дій без підписання контракту на службу у збройних силах, свідок з Луганської області повідомив БДІПЛ, що його знайомого *«забрали,*

467 Гаазьке положення (1907), ст. 45.

468 Четверта Женевська конвенція, ст. 51.

469 Четверта Женевська конвенція, ст. 147; Статут МКС, ст. 8(2)(a)(v).

470 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.605, п. 68; UKR.WS.609, пп. 43, 57, 59; UKR.WS.645, пп. 7-14; UKR.WS.663, п. 11; UKR.WS.675, п. 34.

471 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.675, п. 34.

472 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.645, п. 7.

473 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.591, пп. 74, 144-145; UKR.WS.596, п. 37; UKR.WS.608, п. 82; UKR.WS.619, п. 20; UKR.WS.631, п. 44; UKR.WS.638, пп. 47, 49; UKR.WS.645, пп. 17, 22, 35, 51; UKR.WS.672, пп. 22, 25, 42; UKR.WS.675, пп. 29, 30-33.

474 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.631, п. 44.

475 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.638, п. 47.

476 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.675, п. 33.

477 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.672, пп. 22, 25.

а потім відправили до Курська для участі у бойових діях. Це сталося [...] під час весняної призовної кампанії, яка розпочалася у квітні 2025 року».⁴⁷⁸ Свідок з Криму також зазначив: «Був нанесений удар по військовому складу, і там [у Криму] загинули 27 строковиків, які перебували разом із кадровими солдатами».⁴⁷⁹ За даними української влади, станом на листопад 2025 року загинуло щонайменше 2351 військовослужбовців з підрозділів російських збройних сил, дислокованих в окупованому Криму, з яких 1349, як вважається, були громадянами України.⁴⁸⁰

125. Свідки також повідомляли, що іноді цивільні особи звільнялися від призову, якщо вони були працівниками критично важливими працівниками,⁴⁸¹ студентами університетів⁴⁸² або мали серйозні проблеми зі здоров'ям.⁴⁸³ Однак ці звільнення не завжди дотримувалися, оскільки, як стверджує свідок з Криму: «Представники військових навіть приходили до університету і забирали хлопців просто звідти». Той самий свідок додав: «Теоретично, студентів-чоловіків з університету не мали би мобілізувати, але насправді їх змушували йти до військкомату, оновлювати свої дані, а потім, після закінчення навчання, їх мобілізували».⁴⁸⁴
126. Десять свідків повідомили БДПЛ, що чоловіки призовного віку були зобов'язані стати на облік у військових адміністраціях.⁴⁸⁵ Свідок з Криму розповіла БДПЛ: «Усі студенти-чоловіки повинні були ставати на облік у військкоматі. Щороку вони повинні були проходити медичний огляд. Наприклад, мій хлопець мав важку форму астми [...], але лікарям було байдуже. Вони часто писали, що хлопці все одно «придатні до служби».⁴⁸⁶ Свідок з Херсонської області додала: «У мене є племінник. У квітні 2025 року йому виповнилося 16 років. Він отримав повістку [...] з вимогою стати на облік у військкоматі».⁴⁸⁷ Без постановки на облік у військових комісаріатах люди не могли працевлаштуватися в державних установах, отримати шкільні дипломи або без проблем перетнути контрольно-пропускні пункти.⁴⁸⁸

478 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 17.

479 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.672, п. 22.

480 [Оперативна інформація щодо ситуації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя станом на 24 листопада 2025 року](#), Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, 24 листопада 2025 р., українською мовою.

481 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.672, п. 42.

482 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.645, п. 35; UKR.WS.675, п. 30.

483 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.638, п. 49.

484 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, шп. 29, 32, 33.

485 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577, п. 39; UKR.WS.591, п. 146-148; UKR.WS.608, п. 82; UKR.WS.611, п. 51, 52; UKR.WS.638, п. 46, 49; UKR.WS.645, шп. 14, 16; UKR.WS.659, п. 53; UKR.WS.672, п. 22. UKR.WS.675, шп. 29, 32. Див. також UKR.WS.621, шп. 10, 13, 15.

486 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, п. 29.

487 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.638, шп. 46, 49.

488 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, шп. 146-148; UKR.WS.672, п. 22.

127. П'ять свідків, опитаних БДПЛ, розповіли про зв'язок між військовим обліком, призовом до армії та набуттям російського громадянства.⁴⁸⁹ Жінка з Херсонської області розповіла БДПЛ, що після того, як її син був змушений отримати російський паспорт у березні 2025 року, його негайно зобов'язали стати на військовий облік,⁴⁹⁰ що, як підтвердили кілька свідків, було звичайною практикою.⁴⁹¹ Також свідок із Запорізької області описав, як у 2025 році призивали на службу до армії українців із російськими паспортами.⁴⁹² Крім того, за словами свідка з Луганської області: *«Чоловіки повинні були стати на облік у військкоматі, щоб отримати російський закордонний паспорт»*, що і довелося зробити свідку, перш ніж він зміг перетнути кордон із Білоруссю.⁴⁹³
128. Двоє свідків зазначили, що російська влада пропонувала нещодавно засудженим цивільним особам на окупованих територіях вибір між відбуванням покарання у в'язниці та вступом до збройних сил.⁴⁹⁴ У ширшому контексті, четверо свідків повідомили БДПЛ про пропозиції фінансових стимулів та використання пропаганди для заохочення добровільного вступу до російських збройних сил.⁴⁹⁵ Свідок з Луганської області заявив: *«Армійська служба рекламувалася всюди. На кожній вулиці, на кожному розі та в кожному магазині. Влада пропонувала бонус за підписаний контракт у розмірі 1 200 000 рублів»*.⁴⁹⁶ Крім того, свідок з Криму розповів, що його університет був обклеєний плакатами зі слоганом: *«Якщо ти справжній чоловік – підпиши контракт», а «[вербувальники] приходили і проводили агітацію [в університеті], пропонували хороші пільги та зарплату [200 000 рублів], казали, що твої батьки будуть тобою пишатися, а жінки будуть лежати біля твоїх ніг»*.⁴⁹⁷ Як наслідок кілька студентів з його групи підписали контракт з російськими збройними силами.⁴⁹⁸ Ще троє свідків повідомили про випадки, коли цивільні особи вступали до російських збройних сил через фінансові стимули або на підставі власних переконань та поглядів.⁴⁹⁹

489 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.596, п. 37; UKR.WS.608, п. 82; UKR.WS.619, п. 20; UKR.WS.638, п. 46; UKR.WS.645, пп. 18, 20. З огляду на численні повідомлення про примусове набуття російського громадянства мешканцям окупованих територій, випадки, коли українських чоловіків примушували набувати російське громадянство, а потім призивали до армії, слід розглядати як примусовий призов. Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. (а). Примусове набуття російського громадянства.

490 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.619, п. 20.

491 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.596, п. 37; UKR.WS.638, п. 46.

492 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.608, п. 82.

493 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, пп. 18, 20.

494 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608, п. 83; UKR.WS.640, п. 43.

495 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.612, п. 16; UKR.WS.638, п. 50; UKR.WS.645, п. 23; UKR.WS.672, пп. 18, 20, 24.

496 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 23. Див. також UKR.WS.609, п. 56.

497 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.672, пп. 18, 20.

498 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.672, п. 24. Див. також UKR.WS.605, пп. 22, 27; UKR.WS.659, пп. 48, 49; UKR.WS.675, 45.

499 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.591, п. 149; UKR.WS.631, п. 46; UKR.WS.645, п. 23.

129. Свідки також описали заходи, до яких вдавалися молоді чоловіки, щоб уникнути призову, зокрема переховування, ухилення від обліку або вступ до університету.⁵⁰⁰ Чотири свідки також заявили, що молоді чоловіки намагалися залишити окуповані території через страх перед призовом. Один свідок з Луганської області розповів БДПЛ: *«У травні 2025 року я отримав повістку [з вимогою стати на військовий облік]. Я її не зберіг. Я просто викинув її, а наступного дня залишив територію»*.⁵⁰¹
130. За інформацією, отриманою українською владою, з лютого 2022 року по листопад 2025 року в Криму було проведено сім призовних кампаній, в результаті яких близько 20 400 осіб було незаконно призвані до збройних сил Російської Федерації, а восьма кампанія наразі триває. Крім того, за статтею 328 Кримінального кодексу Росії було порушено 317 кримінальних справ проти осіб, які ухилялися від призову, третина з яких були кримськими татарами. Дотепер призовні кампанії проводилися двічі на рік (навесні та восени). Однак з 1 січня 2026 року закон, підписаний президентом Російської Федерації 4 листопада 2025 року,⁵⁰² дозволяє цілорічний призов та мобілізацію резервістів для проходження служби у «мирний час», що наражає українських чоловіків на окупованих територіях на ще більший ризик примусової служби у російських збройних силах.

Придушення інакомислення

131. Протягом другої половини 2025 року БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення,⁵⁰³ зокрема 11 свідчень очевидців,⁵⁰⁴ про застосування заходів, спрямованих на придушення мирного інакомислення цивільного населення на окупованих Росією територіях України, у тому числі щодо кримських татар. Такі заходи включали свавільні затримання, депортації, обшуки помешкань, допити поліцією, закриття приватних підприємств, примус до виконання російського державного гімну на камеру або звинувачення у «дискредитації російських

500 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.672, пп. 25, 27; UKR.WS.675, пп. 30, 33.

501 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.645, п. 14. Див. також UKR.WS.619, п. 20; UKR.WS.672, п. 44; UKR.WS.675, пп. 30, 33.

502 Федеральний закон від 04.11.2025 № 412-ФЗ «Про внесення змін до Федерального закону «Про військовий обов'язок і військову службу» та статті 11 Федерального закону «Про альтернативну цивільну службу», 4 листопада 2025 р., російською мовою.

503 Інформація, надана БДПЛ дев'ятьма неурядовими організаціями, що працюють з питаннями МППЛ та МГП на окупованих територіях; Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні. Див. також [Аналіз порушень прав людини в окупованому Криму за 9 місяців 2025 року](#), Кримськотатарський Ресурсний Центр, 7 жовтня 2025 р., українською мовою; [Моніторинговий огляд ситуації з правами людини у Криму: липень-вересень 2025](#), Кримська правозахисна група, 29 жовтня 2025 р.; [Огляди ситуації в Криму](#), Крим SOS, українською мовою.

504 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605; UKR.WS.608; UKR.WS.609; UKR.WS.612; UKR.WS.619; UKR.WS.628; UKR.WS.640, UKR.WS.659; UKR.WS.663; UKR.WS.672; UKR.WS.675.

збройних сил», що підтверджує висновки, викладені у попередніх проміжних звітах.⁵⁰⁵

132. Три свідки повідомили, що на початкових етапах вторгнення Російської Федерації в Україну були випадки свавільного позбавлення волі цивільних осіб на окупованих територіях за їхні ймовірні проукраїнські погляди, за відмову співпрацювати з російською владою або за мирний спротив окупації.⁵⁰⁶ Свідок із Запорізької області, якому на той час було 16 років, розповів БДІПЛ, як після того, як він та група інших неповнолітніх зняли російський і радянський прапори та спалили їх, їх затримала поліція на два місяці, де їх допитували, катували та змушували робити неправдиві зізнання.⁵⁰⁷
133. Інша свідок з того ж регіону розповіла, як її однокласник зняв російський прапор з будівлі і замінив його українським: *«Його змусили публічно співати російський державний гімн. Вони погрожували йому. Якщо його знову спіймають, то відправлять на фронт»*.⁵⁰⁸ Виконання російського гімну на камеру також був заходом, який використовувався для придушення інакомислення серед учнів, які відмовлялися це робити в школах на окупованих територіях, де це було обов'язковим.⁵⁰⁹
134. Крім того, директор школи із Запорізької області розповів БДІПЛ, як окупаційна влада чинила тиск на проукраїнських працівників освіти, які відмовлялися викладати за російською начальною програмою, відправляючи озброєних російських солдатів до їхніх домівок. За відмову працювати під керівництвом російської шкільної адміністрації свідок у 2023 та 2024 роках зазнав численних обшуків у своєму будинку з боку поліції та військових, перш ніж у січні 2025 року його депортували до Грузії та заборонили в'їзд до Російської Федерації або окупованих Росією територій України строком на 40 років.⁵¹⁰
135. Свідок із Криму зазначив: *«На вулицях дівчат іноді зупиняли служб безпеки і перевіряли їхні телефони. Вони переглядали Telegram та інші застосунки. Якщо вони знаходили щось, пов'язане з Україною, людину могли забрати»*.⁵¹¹ Свідки також повідомляли, що українських

505 Див. також ОБСЕ/БДІПЛ, [Перший проміжний звіт](#), пп. 106-111; [Другий проміжний звіт](#), пп. 146-150; [Третій проміжний звіт](#), пп. 42, 84-89; [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 43, 86-88, 96-100; [П'ятий проміжний звіт](#), п. 34; [Шостий проміжний звіт](#), пп. 41, 121-124; [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 116-121.

506 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.619, п. 15; UKR.WS.628, пп. 6, 7, 8; UKR.WS.659, пп. 11-14. Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV. б. Свавільні позбавлення волі та насильницькі зникнення на територіях, підконтрольних російській владі](#).

507 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.659, пп. 11-43.

508 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.640, п. 42.

509 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.612, п. 18. Більш детальну інформацію див. у підрозділі [IV. \(б\) Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою](#).

510 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.608, пп. 9, 12, 14, 16, 17, 32, 94. Див. також UKR.WS.619, п. 15.

511 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.675, п. 9.

цивільних осіб зупиняла поліція, обшукувала і доставляла на допит, якщо їх помічали в одязі, що нагадував кольори українського прапора.⁵¹²

136. Троє свідків також розповіли БДПЛ, як російська влада переслідувала цивільних осіб на окупованих територіях за висловлення проукраїнських настроїв у соціальних мережах.⁵¹³ Свідок з Донецької області пояснив: «Обшуки проводилися, якщо хтось бачив, що людина опублікувала на своїх сторінках у соціальних мережах щось на підтримку України. Якщо хтось публікував щось проукраїнське, його допитували. Люди навчилися не публікувати в Інтернеті нічого, що свідчило б про їхню підтримку України».⁵¹⁴ Крім того, свідок з Криму додав: «Деякі мої друзі публікували [проукраїнські] дописи в соціальних мережах, і тоді до них приходила служба безпеки. [...] Декого з цих знайомих затримали та допитали».⁵¹⁵
137. Інший свідок з Криму додав, що власників приватного бізнесу змушували припинити свою діяльність за публікацію проукраїнського контенту у соціальних мережах і звинувачували у дискредитації російської армії.⁵¹⁶ За інформацією, отриманою українськими органами влади, з квітня 2022 року по листопад 2025 року до судів Криму було подано 1 632 справи про «дискредитацію збройних сил Російської Федерації» за статтею 20.3.3 Кодексу про адміністративні правопорушення Російської Федерації, що на 282 справи більше з часу оприлюднення Сьомого проміжного звіту БДПЛ.⁵¹⁷ У більшості випадків ця адміністративна міра застосовувалася проти громадян України, які висловлювали антивоєнні або проукраїнські погляди, слухали українські пісні чи використовували українську символіку.

Є. СУДОВІ ПРОЦЕСИ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ЦИВІЛЬНИМИ ОСОБАМИ ТА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ, ПРОВЕДЕНІ РОСІЙСЬКОЮ ВЛАДОЮ

138. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ збило інформацію, зокрема 18 свідчень очевидців,⁵¹⁸ про різні порушення права на справедливий суд, скоєні російською владою у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом, проти українських цивільних затриманих та військовополонених. Станом на 1 грудня 2025 року українські органи влади повідомили про 1 158 кримінальних переслідувань українських

512 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.609, п. 101; UKR.WS.675, п. 21.

513 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.605, п. 21; UKR.WS.672, п. 37; UKR.WS.675, пп. 9, 11.

514 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.605, п. 21.

515 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.675, п. 11.

516 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.672, п. 37.

517 ОБСЕ/БДПЛ, *Сьомий проміжний звіт*, п. 119.

518 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608; UKR.WS.617; UKR.WS.620; UKR.WS.626; UKR.WS.627; UKR.WS.633; UKR.WS.640; UKR.WS.642; UKR.WS.643; UKR.WS.646; UKR.WS.647; UKR.WS.649; UKR.WS.654; UKR.WS.660; UKR.WS.666; UKR.WS.668; UKR.WS.674; UKR.WS.679.

військовополонених, яким, серед іншого, висунуто звинувачення у воєнних злочинах або тероризмі.⁵¹⁹

139. Крім того, інформація, зібрана БДІПЛ, зокрема шляхом моніторингу відкритих джерел, свідчить про те, що українських військовополонених масово судили в Російській Федерації відповідно до положень Кримінального кодексу Росії, при цьому кількість таких судових процесів, за повідомленнями, зростає.⁵²⁰ Багатьох українських ув'язнених судили кілька разів, у тому числі за ті самі (ймовірні) дії,⁵²¹ що є явним порушенням принципу *ne bis in idem*.⁵²² Відповідно до попередніх висновків, БДІПЛ,⁵²³ російська влада продовжувала несправедливе і незаконне переслідування українців у справах, пов'язаних з конфліктом, висуваючи їм обвинувачення у вбивстві,⁵²⁴ шпигунстві,⁵²⁵ тероризмі,⁵²⁶ екстремізмі,⁵²⁷ незаконному володінні зброєю та вибуховими речовинами,⁵²⁸ державному перевороті,⁵²⁹ саботажі⁵³⁰ та використанні заборонених засобів і методів ведення війни (таких як навмисне вбивство цивільних осіб).⁵³¹ Переслідування українських комбатантів лише за саму участь у бойових діях порушує МГП.⁵³² У ширшому сенсі, судові процеси були скомпрометовані примусовими зізнаннями, широким використанням неправдивих свідчень та

519 Інформація, надана БДІПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

520 Інформація надана БДІПЛ трьома неурядовими організаціями, які займаються розслідуванням воєнних злочинів та захистом прав людини. За повідомленнями, було порушено понад 300 кримінальних справ щодо українських військовополонених, захоплених під час вторгнення в Курську область.

521 Засуджених в Росії українських полонених судять знову – вдруге, а іноді навіть втретє. Дослідження «Медіазони», *Mediazone*, 3 жовтня 2025 р., російською мовою.

522 «*Ne bis in idem*», також відомий як «подвійна відповідальність», – це принцип, який забороняє судити, переслідувати або карати особу більше ніж один раз за те саме правопорушення. Див. Третя Женевська конвенція, ст. 96; Четверта Женевська конвенція, ст. 117; Додатковий протокол I, ст. 75(4)(h).

523 ОБСЕ/БДІПЛ, *Сьомий проміжний звіт*, пп. 125-126.

524 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.654, п. 16. Див. також [Комбата ЗСУ заочно засудили до 24 років колонії за розстріл полонених бійців РФ](#), *Російская газета*, 11 листопада 2025 р., російською мовою.

525 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.620, п. 10; UKR.WS.627, п. 24; UKR.WS.643, п. 20; UKR.WS.654, п. 16.

526 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.626, п. 9; UKR.WS.634, п. 21; UKR.WS.639, п. 55; UKR.WS.642, п. 12; UKR.WS.643, п. 20; UKR.WS.647, п. 24; UKR.WS.666, п. 24; UKR.WS.668, п. 16; UKR.WS.674, п. 22; Див. також «Відчуття, що це якийсь косплей на правосуддя». *Останні слова українських розвідників, взятих у полон у Брянській області*, *Mediazone*, 3 вересня 2025 р., російською мовою; *Південний окружний військовий суд за день засудив п'ятьох полонених бійців «Азова» та «Айдара» до термінів від 8 до 18 років*, *Mediazone*, 17 жовтня 2025 р., російською мовою; *Велика справа «Айдара» – історія 18 полонених українців від катувань у Донецьку до вироку в Ростові*, *Mediazone*, 17 жовтня 2025 р., російською мовою.

527 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.634, п. 21.

528 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.639, п. 55; UKR.WS.646, п. 45; UKR.WS.647, п. 24. Див. також «Відчуття, що це якийсь косплей на правосуддя». *Останні слова українських розвідників, взятих у полон у Брянській області*, *Mediazone*, 3 вересня 2025 р., російською мовою.

529 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.666, п. 38; UKR.WS.668, п. 16.

530 Опитування свідків БДІПЛ UKR.WS.639, п. 55; UKR.WS.646, п. 45.

531 Опитування свідка БДІПЛ UKR.WS.649, п. 17.

532 Третя Женевська конвенція, ст. 99; Додатковий протокол I, ст. 43(2); МКЧХ, Коментар до Третьої Женевської конвенції (2020), п. 20. Див. також ОБСЕ/БДІПЛ, *Сьомий проміжний звіт*, п. 126.

відсутністю доступу до правової допомоги.⁵³³ БДПЛ також отримало інформацію про те, що у зв'язку зі збільшенням кількості справ, що розглядалися у Курській області Російської Федерації, а не у Ростові-на-Дону, погіршувалося поводження з обвинуваченими, оскільки як цивільні затримані, так і військовополонені утримувалися без зв'язку із зовнішнім світом, а також без можливості безперешкодно зв'язатися зі своїми адвокатами.⁵³⁴ Ці судові процеси порушують низку положень МГП. Умисне позбавлення військовополонених права на справедливий і звичайний суд є серйозним порушенням Женевських конвенцій і може прирівнюватися до воєнного злочину.⁵³⁵ Судові процеси над цивільним населенням з окупованих територій повинні проводитися на цих територіях на підставі кримінального законодавства, чинного на момент окупації. За винятком окремих випадків, судове переслідування українських цивільних осіб на окупованих Росією територіях за російським Кримінальним кодексом є порушенням МГП.⁵³⁶

140. Відповідно до висновків Сьомого проміжного звіту,⁵³⁷ чотири свідки повідомили БДПЛ, що російська влада вдавалася до катувань і жорстокого поводження, щоб змусити свідків дати зізнання та (неправдиві) свідчення.⁵³⁸ У чотирьох випадках це супроводжувалося побиттям,⁵³⁹ а в іншому випадку представники влади погрожували стратою.⁵⁴⁰ Свідок згадував: *«Вони сказали, що зараз мене розстріляють, і я підписав усе, що вони просили мене підписати. Я підписав документи, що підтверджували це [позицію обвинувачення]»*.⁵⁴¹
141. Доступ до правової допомоги був життєво важливим не лише для захисту, але й для благополуччя тих, хто перебував під судом. Свідки та інші спостерігачі повідомили БДПЛ про чотири важливі функції, які можуть виконувати незалежні адвокати:⁵⁴² (i) побудова лінії захисту;⁵⁴³ (ii) сприяння комунікації між клієнтом та його родиною;⁵⁴⁴ (iii) доставка клієнту посилок з їжею, ліками та іншими необхідними

533 Див., наприклад, опитування свідків БДПЛ UKR.WS.626, пп. 10-11, 15, 17; UKR.WS.633, пп. 11-16, 19. Для отримання більш детальної інформації див. підрозділ IV. 6. Свавільні позбавлення волі та насильницькі зникнення на територіях, підконтрольних російській владі.

534 Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями українських цивільних ув'язнених та військовополонених.

535 Третя Женевська конвенція, ст. 99; Статут МКС, ст. 8(2)(a)(vi).

536 Четверта Женевська конвенція, ст. 64, 66; Статут МКС, ст. 8(2)(a)(vi). Див. також ОБСЄ/БДПЛ, Сьомий проміжний звіт, п. 123.

537 Див. ОБСЄ/БДПЛ, Сьомий проміжний звіт, п. 126.

538 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.626, пп. 9, 10; UKR.WS.627, пп. 12, 16; UKR.WS.646, п. 46; UKR.WS.660, п. 32.

539 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.626, п. 9; UKR.WS.627, п. 12; UKR.WS.646, п. 46; UKR.WS.660, пп. 30, 32.

540 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.627, п. 16.

541 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.627, п. 16.

542 Інформація, надана БДПЛ правозахисником, який займається питаннями українських цивільних ув'язнених та військовополонених; інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, яка займається питаннями прав людини.

543 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.646, п. 45.

544 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.654, п. 17; UKR.WS.666, п. 24; UKR.WS.668, п. 23; UKR.WS.679, п. 36.

речами;⁵⁴⁵ а також (iv) захист клієнта від катувань та жорстокого поводження під час тримання під вартою.⁵⁴⁶ Крім того, один зі свідків зазначив, що приватні адвокати допомагали готувати документи, необхідні для обміну.⁵⁴⁷ Якість правової допомоги, що надавалася державними адвокатами, продовжувала бути предметом суперечок. Один із затриманих був настільки незадоволений, що взагалі відмовився співпрацювати з державним адвокатом.⁵⁴⁸ Члени сімей кількох українців, яких судили у справах, пов'язаних з конфліктом, скаржилися на відсутність інформації про кримінальні справи проти їхніх близьких.⁵⁴⁹ Двоє свідків повідомили, що, хоча їхнім родичам було надано безкоштовного державного адвоката, вони все одно були змушені оплачувати надані послуги.⁵⁵⁰

142. Окрім того, свідки висловили занепокоєння щодо можливої співпраці між призначеними державою адвокатами та стороною обвинувачення на шкоду самим обвинуваченим та/або їхнім сім'ям.⁵⁵¹ В одному випадку адвокат нібито погрожував родичу затриманого ув'язненням, якщо той не надасть інформацію владі.⁵⁵² В іншому випадку призначений державою адвокат відмовився реагувати на звинувачення у жорстокому поводженні, стверджуючи, що погрози на адресу його клієнта, військовополоненого, були *«голосами в його голові, які [...] насправді ніколи не мали місця»*.⁵⁵³
143. БДППЛ залишається занепокоєним повідомленнями про тиск, який чинять російські органи влади на адвокатів.⁵⁵⁴ Російські адвокати як і раніше неохоче беруться за справи, пов'язані з конфліктом, побоюючись покарання та помсти.⁵⁵⁵ Один свідок підкреслив реальність таких наслідків, зазначивши, що під час судового засідання суддя запитав російського адвоката: *«Чому ви про це говорите? Ви хочете сісти на лаву підсудних поруч із ним?»* Інший свідок згадав, що суддя у його справі взагалі не дозволив їхньому адвокату виступити під час судового розгляду.⁵⁵⁶ БДППЛ також було повідомлено про випадок, коли робота російського адвоката у справах, пов'язаних із конфліктом,

545 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.640, п. 9.

546 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.666, п. 39.

547 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.679, п. 42.

548 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.626, п. 11.

549 Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.617, п. 18; UKR.WS.642, п. 21; UKR.WS.654, п. 19; UKR.WS.674, п. 24.

550 Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.620, п. 10; UKR.WS.668, п. 23.

551 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.627, п. 27.

552 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.646, п. 40.

553 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.634, п. 16.

554 Інформація, надана БДППЛ неурядовою організацією, що займається питаннями українських цивільних ув'язнених та військовополонених. Див. також ОБСЄ/БДППЛ, [Сьомий проміжний звіт](#), п. 128.

555 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.617, п. 17.

556 Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.647, п. 50.

призвела до висунення проти нього звинувачень за законодавством про національну безпеку.⁵⁵⁷

144. Тиск відчували також члени сімей обвинувачених. Свідки повідомляли БДПЛ про свій страх підтримувати контакти з незалежними російськими адвокатами через можливі репресії. Один зі свідків зазначив: «Було б небезпечно дзвонити [російським адвокатам]».⁵⁵⁸ Інший свідок, член сім'ї обвинуваченого, розповів, як вони відмовилися від адвоката, запропонованого українським Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими, побоюючись репресій з боку російської влади.⁵⁵⁹

Ж. СУДОВІ ПРОЦЕСИ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРОВЕДЕНІ УКРАЇНСЬКОЮ ВЛАДОЮ

145. Упродовж другої половини 2025 року БДПЛ отримувало інформацію про порушення права на справедливий суд під час розгляду справ про воєнні злочини та злочини проти національної безпеки в Україні.⁵⁶⁰ Один зі свідків є адвокатом, який представляв особу, обвинувачену у колабораційній діяльності, повідомив про переслідування з боку правоохоронців та тиск на свідків з метою отримання неправдивих свідчень проти обвинуваченого.⁵⁶¹ Крім того, судді, як повідомляється, не виносили виправдувальних вироків у справах про колабораційну діяльність через побоювання переслідувань.⁵⁶²
146. Аналогічно, БДПЛ було поінформовано про постійні проблеми, пов'язані із заочними судовими розглядами за статтею 438 «Воєнні злочини» Кримінального кодексу України,⁵⁶³ зокрема про те, що, за повідомленнями, в багатьох випадках українські органи влади не повідомляли обвинувачених належним чином про судові провадження.⁵⁶⁴ Повістки до суду часто публікувалися лише на веб-сайтах органів влади, що створювало ризик того, що обвинувачені ніколи не дізнавалися про розпочаті проти них судові процеси.

557 Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями українських цивільних ув'язнених та військовополонених.

558 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.643, п. 19.

559 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.620, п. 10.

560 Більш детальну інформацію див. у підрозділі IV. з. Примусова співпраця з окупаційною владою та обвинувачення у колабораційній діяльності.

561 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.583, п. 16.

562 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.583, п. 20; інформація, надана БДПЛ організацією, яка об'єднує юристів з усієї України з метою сприяння верховенству права, захисту прав людини та зміцнення юридичної професії.

563 Див. *Кримінальний кодекс України, БВР, 2001, № 25-26, стаття 131, зі змінами*.

564 Див. *Кримінально-процесуальний кодекс України, ст. 135*.

147. Ще одна проблема, як повідомляється, стосується правової допомоги, що надається призначеними державними адвокатами в Україні, захист яких у деяких випадках описується як пасивний і такий, що не забезпечував належної підготовки позиції у справі.⁵⁶⁵ БДПЛ також отримало тривожні повідомлення про тиск, що чинився на українських суддів та адвокатів, які працюють над справами про воєнні злочини, як з боку громадськості, так і з боку інших юристів. Адвокатів не тільки критикували за те, що вони бралися за такі справи, але й виставляли їх як колабораціоністів за виконання своїх обов'язків.⁵⁶⁶

3. ПРИМУСОВА СПІВПРАЦЯ З ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ ТА ОБВИНУВАННЯ У КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

148. БДПЛ отримало 22 свідчення, в яких очевидці розповідали про випадки примусової співпраці з російською владою або обвинувачення у колабораційній діяльності з боку української влади,⁵⁶⁷ які підтверджують висновки БДПЛ з попередніх звітів.⁵⁶⁸ Свідки описали, як органи російської влади примушували до співпраці на окупованих ними територіях України.⁵⁶⁹ Крім того, БДПЛ отримало інформацію про те, як стигматизуючі наративи про мешканців окупованих Росією територій України перешкоджали евакуації з цих районів через побоювання мешканців переслідувань після переїзду на підконтрольну Уряду територію України, а також про ініціювання українськими органами влади несправедливих судових переслідувань за колабораційну діяльність осіб, які надавали життєво необхідні послуги на окупованих територіях.⁵⁷⁰
149. Як вже зазначалося у попередніх проміжних звітах, БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення про тиск, який російська влада чинила

565 Див. також [Моніторинг судових проваджень та аналіз судових рішень у справах про воєнні злочини \(за ст. 438 КК України\)](#), Українська асоціація адвокатів, вересень 2025 р., с. 39.

566 Інформація, надана БДПЛ організацією, яка об'єднує юристів з усієї України з метою сприяння верховенству права, захисту прав людини та зміцнення юридичної професії; [Моніторинг судових проваджень та аналіз судових рішень у справах про воєнні злочини \(за ст. 438 КК України\)](#), Українська асоціація адвокатів, вересень 2025 р., с. 40.

567 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.577; UKR.WS.581; UKR.WS.582; UKR.WS.583; UKR.WS.584; UKR.WS.585; UKR.WS.587; UKR.WS.591; UKR.WS.593; UKR.WS.596; UKR.WS.608; UKR.WS.611; UKR.WS.618; UKR.WS.620; UKR.WS.621; UKR.WS.628; UKR.WS.631; UKR.WS.638; UKR.WS.653; UKR.WS.659; UKR.WS.660; UKR.WS.666.

568 Див. ОБСЕ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 38-40; [П'ятий проміжний звіт](#), пп. 105-113; [Шостий проміжний звіт](#), пп. 124-131; [Сьомий проміжний звіт](#), пп. 131-134.

569 Щодо мотивації матеріальними вигодами див. опитування свідка БДПЛ UKR.WS.611, п. 20; щодо тиску, що чинився з метою примусу до співпраці, див. опитування свідків БДПЛ UKR.WS.582, пп. 55, 98; UKR.WS.608, пп. 19, 47; UKR.WS.618, пп. 12, 13; UKR.WS.628, п. 17; UKR.WS.659, п. 10; UKR.WS.666, п. 24.

570 Щодо стигматизуючих наративів, що перешкоджають евакуації, див. опитування свідка БДПЛ UKR.WS.620, пп. 4, 14. Щодо несправедливих судових переслідувань, див. опитування свідків БДПЛ UKR.WS.583, п. 5; UKR.WS.585, пп. 15, 16-19, 28.

на мешканців окупованих територій, щоб змусити їх до співпраці.⁵⁷¹ Для здійснення тиску представники влади вдавалися до допитів,⁵⁷² візитів додому,⁵⁷³ свавільних затримань,⁵⁷⁴ погроз кримінальним переслідуванням,⁵⁷⁵ катувань⁵⁷⁶ та погроз катуваннями членів сім'ї.⁵⁷⁷ Одна свідок пояснила, що її та її сім'ю депортували після того, як вона відмовилася продовжувати працювати на посаді директора школи.⁵⁷⁸ Інший свідок згадав, як посадовець, який відмовився співпрацювати з російською владою, згодом був знайдений мертвим, ймовірно вбитим.⁵⁷⁹

150. Свідок з Новомикільського (Луганська область) розповів БДПЛ, що поширені в Україні наративи про те, що люди, які працюють у сфері надання життєво необхідних послуг є колаборантами, що не заохочує мешканців окупованих територій України до евакуації, оскільки вони вважають, що після прибуття на підконтрольну Уряду України територію, їх називатимуть колабораціоністами.⁵⁸⁰ В одному випадку, про який повідомили БДПЛ, це призвело до того, що мешканець Луганської області залишився на окупованій території і був затриманий російськими органами влади.⁵⁸¹
151. БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення про несправедливі судові переслідування осіб, яких українська влада підозрювала у ймовірній колабораційній діяльності. Наприклад, в одному з таких випадків жінку звинуватили у державній зраді і засудили до 15 років ув'язнення за її роботу в місцевому пенсійному фонді, що діяв під керівництвом окупаційної адміністрації.⁵⁸² Свідок, яка здійснювала опрацювання повсякденних заяв на пенсійне забезпечення для цивільних мешканців регіону, розповіла БДПЛ, що продовжувала працювати, бо хотіла допомогти місцевому населенню і сама потребувала коштів для утримання своєї сім'ї.⁵⁸³ Безперервне функціонування пенсійних фондів є вкрай важливим для мешканців окупованих територій, особливо для найбільш уразливих груп населення, щоб забезпечити достатній доступ до товарів, необхідних для виживання цивільного населення.

571 Див. ОБСЄ/БДПЛ, *П'ятий проміжний звіт*, пп. 107, 109; Шостий проміжний звіт, пп. 125, 127; *Сьомий проміжний звіт*, п. 132.

572 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.582, п. 98.

573 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.659, п. 10.

574 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608, п. 47; UKR.WS.618, п. 12; UKR.WS.628, п. 17; UKR.WS.666, п. 24.

575 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.608, п. 19; UKR.WS.618, п. 12.

576 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.582, п. 55.

577 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.618, п. 13.

578 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.608, пп. 9, 17, 19, 20, 21.

579 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.618, п. 7.

580 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.620, п. 14.

581 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.620, пп. 4, 14.

582 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.585, п. 28.

583 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.585, п. 15.

152. Згідно з МГП, окупаційна влада має право зобов'язувати цивільних осіб працювати на роботах, необхідних для задоволення потреб місцевого населення.⁵⁸⁴ Це викликає питання щодо справедливості переслідування осіб, які надають життєво необхідні послуги, особливо в тих випадках, коли співпраця з російською владою була значною мірою вимушеною або необхідною для виживання. Хоча співпраця з окупаційними силами може становити справедливу загрозу національній безпеці, яку необхідно усунути, надзвичайно важливо, щоб українські органи влади продовжували дотримуватися прав людини та забезпечувати відповідність МГП під час розгляду таких справ.

I. ВИКОРИСТАННЯ ДІТЕЙ У ВОЄННИХ ДІЯХ

153. Інформація, зібрана БДПЛ, зокрема на основі свідчень очевидців,⁵⁸⁵ вказує на те, що обидві сторони конфлікту, ймовірно, залучали дітей для збору розвідувальної інформації, передачі військових координат та/або участі у шпигунстві та диверсійній діяльності.⁵⁸⁶ Як МГП, так і МППЛ забороняють вербування та використання дітей у воєнних діях, і такі дії є військовим злочином, якщо до них залучені діти віком до 15 років.⁵⁸⁷
154. Чотири свідки заявили БДПЛ, що українська влада використовувала неповнолітніх для отримання координат російських військових позицій на окупованих територіях, що призвело до цілеспрямованих ударів Збройних Сил України.⁵⁸⁸ У цьому зв'язку один зі свідків, який сам надавав допомогу українській владі, повідомив: *«Я надсилав місця розташування російських військових, щоб українські військові могли завдати ударів. Мені тоді було 15 років. Я усвідомлював ризик, але все одно це робив. Спочатку я користувався публічним чат-ботом, який, як я розумів, був офіційним каналом, призначеним для цього, а потім мені призначили людину, яка мала зі мною працювати [куратора]. Ми спілкувалися через Telegram. Я надсилав йому координати, фотографії та інформацію про місця розташування російських військ»*.⁵⁸⁹

584 Четверта Женевська конвенція, ст. 51(2)-(3). Це право на реквізицію праці можна вважати наслідком обов'язку окупаційної влади вживати всіх залежних від неї «заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку» для населення, яке перебуває під її контролем. Див. Гаазьке положення (1907), ст. 43.

585 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.504; UKR.WS.505; UKR.WS.548; UKR.WS.570; UKR.WS.572; UKR.WS. 631.

586 Стаття 1 Конвенції про права дитини визначає, що «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше».

587 Статут МКС, ст. 8(2)(b)(xxvi); Додатковий протокол I, ст. 77(2); Конвенція про права дитини, ст. 38(2). Див. також Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

588 Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.505, пп. 5, 6, 39; UKR.WS.570, п. 25; UKR.WS.572, п. 25; UKR.WS.631, п. 50.

589 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.505, п. 5

155. Підозра у співпраці неповнолітніх з СБУ призвела до посилення перевірок телефонів неповнолітніх на окупованих Росією територіях України,⁵⁹⁰ що наражало їх на небезпеку, якщо щось було б виявлено. За словами свідка, неповнолітніх затримували і звинувачували в тероризмі через підозру у співпраці з СБУ.⁵⁹¹ Інша свідок розповіла, як її родича-дитину затримали і засудили після того, як вони передали українській владі координати позицій російських військових.⁵⁹²
156. 17 листопада 2025 року президент Російської Федерації підписав закон, який посилює покарання за підбурювання дітей до вчинення актів диверсій та знижує вік кримінальної відповідальності за такі дії з 16 до 14 років.⁵⁹³ Законодавчі зміни були ухвалені у відповідь на нібито підбурювання підлітків українською розвідкою до вчинення актів саботажу за грошову винагороду.⁵⁹⁴
157. БДПЛ також отримало повідомлення про вербування Російською Федерацією дітей, які проживають на підконтрольній Уряду України території, для здійснення шпигунства та диверсій.⁵⁹⁵ Звіти, проаналізовані БДПЛ, свідчать про те, що співробітники російської розвідки зв'язувалися з неповнолітніми через соціальні мережі та намагалися завербувати їх, пропонуючи фінансову винагороду або застосовуючи примус. За даними української влади, неповнолітні становили близько 30% від загальної кількості українських цивільних осіб, яких, імовірно, було завербовано особами, пов'язаними з російськими службами безпеки.⁵⁹⁶

590 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.548, п. 20.

591 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.504, пп. 26, 28, 30-32, 51.

592 Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.572, п. 25.

593 Федеральний закон від 17.11.2025 № 420-ФЗ «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації», 17 листопада 2025 р., російською мовою.

594 Путін посилює покарання за саботаж, націлюючись на підлітків від 14 років, *Kyiv Post*, 17 листопада 2025 року.

595 Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні. Див. також СБУ затримала ще одного інформатора російського гру, який коригував ворожі удари по Полтавщині й Дніпропетровщині, Служба безпеки України (СБУ), 24 червня 2025 року; СБУ та Нацполіція затримали ще 6-х підпалювачів, які виконували замовлення рф у різних регіонах України, СБУ, 10 липня 2025 р.; СБУ викрила в Європі агента рф, який на замовлення рашистів допомагав організувати теракти в Україні, СБУ, 6 жовтня 2025 р.; За матеріалами СБУ засуджено зрадника, який на замовлення рф намагався встановити GPS-маячок на спецтранспорт ЗСУ, СБУ, 7 жовтня 2025 р.; Використання Росією дітей у війні в Україні, Міжнародна асоціація адвокатів, 31 жовтня 2025 р.; Українські підлітки-диверсанти, завербовані в Telegram, щоб атакувати власну країну, *BBC News*, 20 листопада 2025 р.

596 Інформація, надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

Оновлені тимчасові рекомендації

V

БДПЛ закликає Російську Федерацію та Україну як сторони конфлікту:

- Поважати та забезпечувати дотримання МГП та МППЛ на територіях, що перебувають під їхнім контролем;
- Вживати всіх можливих запобіжних заходів, щоб уникнути і в будь-якому випадку звести до мінімуму випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і пошкодження цивільних об'єктів;
- Припинити застосування зброї вибухової дії з широкою площею ураження в густонаселених районах;
- Забезпечити, щоб військовослужбовці, які керують безпілотними літальними апаратами малої дальності, отримали належну підготовку з МГП, зокрема щодо принципів розрізнення та вжиття запобіжних заходів;
- Забезпечити безперешкодний доступ Міжнародного Комітету Червоного Хреста та інших відповідних організацій до всіх місць утримання військовополонених;
- Утриматися від судового переслідування військовополонених за сам факт безпосередньої участі у бойових діях;
- Забезпечити утримання всіх військовополонених в місцях інтернування, які повністю відповідають Третій Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року; забезпечити поводження з ними з повною повагою, що надається їм відповідно до Конвенції, а також розслідувати всі випадки серйозних порушень МГП щодо поводження з ними та притягнути до відповідальності винних у таких порушеннях;
- Забезпечити проведення незалежних і неупереджених розслідувань усіх заяв про серйозні порушення МГП і МППЛ, включаючи ті, що були скоєні збройними силами, які перебувають під контролем сторін, а також притягнення до відповідальності осіб, які підозрюються у скоєнні таких порушень, у рамках справедливих судових процесів відповідно до міжнародного права і стандартів;
- Поважати, захищати та забезпечувати повне дотримання гарантій справедливого судового розгляду для всіх осіб, обвинувачених у злочинах, пов'язаних зі збройним конфліктом; та

- Припинити будь-яке залучення неповнолітніх до діяльності, пов'язаної з воєнними діями, включаючи збір і передачу інформації, поширення координат військових позицій або участь у диверсійній діяльності.

БДІПЛ закликає Російську Федерацію:

- Припинити атаки на енергетичну інфраструктуру, критично важливу для цивільного населення України;
- Припинити напади безпілотними літальними апаратами малої дальності на цивільне населення та цивільні об'єкти, зокрема ті, що мають спеціальний захист відповідно до МГП, такі як медичні заклади та їх персонал, а також гуманітарні працівники та об'єкти гуманітарного призначення;
- Забезпечити задоволення базових потреб цивільного населення на окупованих територіях, зокрема відновити доступ до належного водопостачання;
- Припинити позасудові страти, катування, жорстоке поводження та сексуальне насильство щодо військовополонених та цивільних затриманих;
- Припинити незаконне та свавільне позбавлення волі українських цивільних осіб, зокрема шляхом зловживання режимами інтернування військовополонених, звільнити всіх таких осіб та забезпечити доступ до ефективних засобів правового захисту;
- Припинити тримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом та/або насильницькі зникнення осіб і негайно надати інформацію про місцезнаходження затриманих їхнім сім'ям та законним представникам;
- Забезпечити повне дотримання правових гарантій для осіб, позбавлених волі, відповідно до МППЛ та МГП;
- Припинити примусове переміщення або депортацію українських цивільних осіб до Російської Федерації та третіх країн;
- Забезпечити належні умови утримання військовополонених і затриманих цивільних осіб, у тому числі шляхом надання регулярного, безперешкодного та конфіденційного доступу незалежних спостерігачів до всіх місць (як на окупованій території України, так і в Російській Федерації), де інтерновані або утримуються особи, які перебувають під захистом;

- Поважати основні принципи правового режиму окупації та утримуватися від внесення незворотних змін до статусу українських територій, що перебувають під військовою окупацією, шляхом нав'язування російської політичної, правової, адміністративної, освітньої та соціальної систем;
- Негайно припинити тиск або примус щодо цивільного населення для зміни громадянства та забезпечити, щоб доступ до прав і послуг на окупованих територіях не залежав від набуття російського громадянства, включаючи доступ до працевлаштування, пенсій, соціальних виплат, медичного обслуговування, гуманітарної допомоги, освіти, батьківських прав, прав власності та свободи пересування;
- Негайно припинити практику примусу громадян України з окупованих територій України, у тому числі з російським громадянством, до служби у збройних силах Російської Федерації;
- Негайно припинити тиск або примушування батьків віддавати своїх дітей до шкіл з російською навчальною програмою та припинити нав'язування військово-патріотичного виховання для дітей шкільного віку;
- Негайно припинити переслідування цивільних осіб на окупованих територіях, включаючи кримських татар, за мирне вираження своїх поглядів і думок; та
- Забезпечити безперешкодний прохід гуманітарної допомоги та безпечний доступ до неї для цивільного населення, яке її потребує.

БДПЛ закликає Україну:

- Посилити існуючу підтримку найбільш постраждалим групам населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб та найбільш вразливих категорій осіб, таких як люди літнього віку та особи з обмеженою мобільністю;
- Внести зміни до кримінального законодавства щодо «колабораційної діяльності», щоб усунути будь-яку правову невизначеність, розробити рекомендації для прокурорів, які враховують обставини примусу та законні вимоги щодо роботи, а також забезпечити дотримання всіх прав на справедливий судовий розгляд під час будь-якого кримінального провадження проти ймовірних колаборантів;
- Прийняти необхідні підзаконні акти для виконання закону про проміжні репарації для уцілілих від сексуального насильства,

пов'язаного з конфліктом, та надати уцілілим можливість подавати відповідні заяви;

- Надалі поліпшувати якість медичної, психологічної та соціальної допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, зокрема шляхом кращої координації між державними установами та громадянським суспільством;
- Надалі покращувати комунікацію із сім'ями цивільних осіб, які утримуються під вартою органами влади Російської Федерації; та
- Надати медичну, психологічну, соціальну та іншу підтримку всім цивільним особам, які були звільнені після свавільного позбавлення волі Російською Федерацією (та їхнім сім'ям), особливо тим, хто зазнав сексуального насильства пов'язаного з конфліктом, та інших видів катувань.

БДПЛ закликає держави-учасниці ОБСЄ:

- Забезпечити доступність реабілітації, медичної, психологічної, соціальної та іншої підтримки для всіх українських осіб, яких раніше було позбавлено особистої свободи, на своїй території, приділяючи особливу увагу допомозі уцілілим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та інших видів катувань;
- Посилити міждержавну співпрацю між національними правоохоронними органами та органами кримінальної юстиції, забезпечуючи ефективне розслідування та переслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та катувань, скоєних щодо свавільно позбавлених волі цивільних осіб та військовополонених; та
- Підтримувати та фінансувати громадянське суспільство у наданні гуманітарної допомоги, документуванні порушень МГП та МППЛ, та/або сприянні відповідним зусиллям з притягнення до відповідальності.

